

WWW.UNIBEGR

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ
МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

БРОЈ 2

ФЕБРУАР 1922

ГОД. XXXIX

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ

МИ

АЛЕКСАНДАР I

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Нашег Министра Просвете од 5 јануара ове године, а на основи чл. 17 и 18
Закона о Задужбинама, постављамо:

у Задужбинском Савешу:

за председника, Марка Стојановића, јавног правозаступника;
за члана, Лазара Р. Кнежевића, начелника општег одељења Министарства Просвете.

На предлог Нашег Министра Просвете од 20 јануара ове године, постављамо:

у Државној Штампарији у Београду:

за помоћника књиговође са годишњом платом од 2000 динара, Радослава Братића,
административног званичника Жељезничке Дирекције.

Наш Министар Просвете нека изврши ове указе.

АЛЕКСАНДАР, с. р.

Министар Просвете,

Св. Прибићевић, с. р.

ГЛАВНИ ПРОСВЕТНИ САВЕТ

— 1240 РЕДОВНИ САСТАНАК 22 ЈУЛА 1921 ГОДИНЕ —

(Крај)

Реферат г. Саве Максића гласи:

По жељи Главног Просветног Савета од 7—III о. г. СИБр. 569/20 прегледао сам ниже
наведених пет књига, за основне школе у Војводини, и част ми је о томе поднети овај
извештај:

1. *Deutsches A, B, C. und Lesebuch für Volksschulen verfasst von Karl Schlegel*
Verlag bei Lipsitz und Lampel Buchhandlung in Subotiza.

На стр. 3—38 су мала слова, прво је по једно штампано слово, за тиме то исто слово
написано; готово уза свако је слово по једна слика предмета чија реч почиње с дотичним
словом (одн. гласом), после сваког штампаног и писаног слова долазе по неколико писаних

и штампаних речи с неколико краћих реченица. Код првих слова теже је ишло с навођењем речи и склапањем реченица; зато има у почетку место речи само појединих слогова од пре-
ме, li, li, такве нејасне слокове требало је избећи, почетна слова, пошто их је мало, лако се памте и без многа вежбања; за утврђивање и памћење више нагомиланих слова има више речи и реченица за вежбање, и за почетак је проиштена по нека реч за вежбање: место pi, mi могло се узети piim место mamma, mama и др. Доцније су слогови без икаквог значења ређи; ту су се ти слогови могли сасвим избећи, јер је било довољно разумљивих речи за вежбање: такви су слогови: ul, il, im, ml, ol, für; на крају малих слова нема нејасних слогова, али има ређих, за децу неразумљивих речи, које је требало избећи: такве су речи: bar (само, готово), leu (лав) port (пристаниште), lied песма, fiber жила, влакно, fieber грозница. Тако и за утврђивање дугих и кратких самогласника, требало је узимати само познате речи и реченице. Употребљене реченице јасне су и добро потврђују дотична слова; требало је узети више изрека и пословица.

На страни 39—62 су велика слова. И овде се утврђују поједина велика слова, као и мала, само без слика. Поједине речи писане и штампане, својим јаснијим значењем добро утврђују поједина слова. После сваког великог слова има више реченица са дотичним великим словом. Нека су велика слова погрешно писана, п, m, o, J, l, треба писати A, M, T, I, Y.

После појединих слова има поред појединих реченица које не стоје у међусобној вези и пет непрекидних штива: die Speisen, das Zimmer. Требало је узети више кратког непрекидног штива.

На стр. 66—85 је штиво: Schule und Haus — о школи и кући; од 53 штива је 13 песмица, 10 краћих прича за моралну обуку, остало је штиво о школи и кући; од овог штива могло се понеко узети, скратити и узети после појединих слова, а тако је штиво: die Schultafel, der Tisch, der Stuhl, der Hund, die Kuh, das Schaf, и др. Да је то учињено, остало би више места за приче, у којима оскудева штиво.

И поред горњих назначених мања, буквар са читанцима је добар и може се, препоручити за употребу у основној школи.

Штампа и хартија су добри; требало је утврдити и изнети цену књизи.

2. *Deutsches Lesebuch für die 2 Klasse der Volksschulen verfasst von Karl Schlegel.* Verlag bei Lipsitz u. Lampels Buchhandlung Subotica.

Ова читанка на 80 страна има 121 штиво, од тога је једна трећина песама, око 60 комада штива је за поуку, а има око 20 прича. У буквару са првом читанком нема латинице ни штива латиницом: ове има тога; на три стране су мала слова писана и штампана; на 4 стране су велика слова писана и штампана, учењу латинице могло се посветити више места и веће вештине. Песме су без веће литерарне вредности: штиво за поуку од веће је вредности; за ученике 2. разреда основне школе штиво дуже и теже него што треба; приче краће од слабије литерарне вредности; требало је узети коју бољу причу од Грима, Безештајна и др. што је мање тих бољих прича, мање је градива за усмено и писмено вежбање у језику, од штива за поуку боље су: der Schäfer und die Herde, и т. д. Од прича боље су: das Rotkäppchen, и т. д. Испод сваког штива требало је навести име писца.

Хартија и штампа је добра; читанка се може препоручити за употребу у школи. Требало је утврдити и изнети цену књизи. *Deutsches Lesebuch für Volksschulen, Drittes Schuljahr.* Aus verschiedenen Lehrbüchern zusammengestellt von Aleksander Jorgović.

У овој читанци за III разред основне школе има на 122 стр. 119 ком. У почетку читанке је српска народна химна са преводом на немачки и нотама за певање; затим је хрватска и словеначка народна химна. У читанци има 6 група пословица, 23 песмице, 24 приче, 35 чланака и чланчића за поуку у опште и из школских предмета и 11 описа појединих вароши у Ванату и Бачкој: ту је опис Новог Сада, Велике Кикинде, Суботице, Вршца, Панчева, Сомбора, Вел. Бечкерек, Беле Цркве, ту је опис српске славе, кратак опис Бачке, Баната и Барање и порекло Срба, Хрвата и Словенаца. Неки од ових описа ослањајући се на ранији званични опис порекла града, довољно нас упознавају са српским пореклом тих градова: за неке описе очекујемо у новом издању темељнији опис. Чланци за поуку и допуну наставних градива узети су из појединих удбеника и читанка и могу се корисно употребити, приче су од новијих писаца, састављене по угледу на басне и народне приче.

Штампа, латиница и годица и хартија су добре; читанка се може препоручити. Требало је утврдити и изнети цену књизи. *Deutsches Lesebuch für Volksschulen. Viertes Schuljahr* von Aleksander Jorgović.

У овој читанци за IV разред основне школе има на 151 стр. 118 ком. штива.

У читанци је прво српска народна химна са преводом на немачки и са нотама за певање, затим хрватска и словеначка химна. У читанци има 26 песама, 3 групе пословица, 25 штива за упознавање земље и народа Срба, Хрвата и Словенаца, 10 прича и 54 ком.

ШТИВА за поуку у опште и за допуњу наставног градива из школских предмета. Од штива за познавање народа и земље истичу се својом добротом: Wuk Stefanović Karadžić, Petar Petrović Njegoš, Car Dušan Silni: Serbische Baudenkmäler aus dem Mittelalter; das Königreich der Serben, Kroaten und Slovenen; die Slaven, Niš und Umgebung, Dubrovnik, Sarajevo, Mostar, Dunav, Plitvička jezera; Waldungen im Serbien, Боље би требало да је: Beograd, Zagreb, Ljubljana, Cetinje. Има још: die Flüsse unseres Vaterlandes, Gebirge und Ebenen unseres Vaterlandes, der nordwestliche Teil unseres Vaterlandes. Чланак за поуку има доста: чланци су узети из разних уџбеника и читанака, чланци ће корисно послужити Песме и приче су добре и ако су од писаца другог реда, прича има мало као и у читанци за III разред. Штиво читанке за III и IV разред требало је поделити по садржини; и тако подељени чланци не мора да се прелазе по реду, него према потреби да се допуни наставно градиво из земљописа, историје, природних наука и др.

По неки чланак за поуку могао је ући у читанку за III разред; онда би остало места за још по неки чланак из историје. Код неких историјских и географских чланака треба оригиналне називе превести (у загради): Kafedžija и др. као што су нека имена већ преведена; Plitvička jezera, и др.

Нека српска имена погрешно су штампана, код новог издања треба на то нарочито обратити пажњу: Dorčić треба Dorčol, Gjeogjelija треба Gjevjelija, Calma треба Čalma и др. Штампa (латиница и готица) и хартија су добре. Читанка се може препоручити за употребу. Цену читанке требало је утврдити и истаћи.

Olvásokönyv a népiskola II osztálya számára Zota Lotić Ljubomir. Magyarva átdolgoziák:

Испред натписа ове читанке за други разред основне школе требало је рећи Magyar — Мађарска читанка. У почетку читанке је српска народна химна са сликом краља Петра и Престолонаследника Александра. У предговору казује писац да пружа штиво којим треба да се дух оплемени, а разум развија, у штиву се даје пример којим треба да се развије наклоност и утврди навика за оно што је добро, писац даје оригинално штиво, неко је познато штиво и обрадио га јаче истакнутим васпитним циљем; писац скреће пажњу на обраду штива, после код неког штива тражи да се опише градиво штива, у главном — писац је добро урадио што је доделио штиво према садржини: I о школи, до 25 стр. II о кући до 50 стр. III о домаћим животињама, до 65 стр. IV о општини и месту рођења, стр. 82. V о природи — 103 стр. VI о ваздуху и времену — 114 стр. Од штива, о школи добро је 8. Милостиња, 15 игре, 26 наше тело и др. 16. Јагњешпе. 19 песма о мраву. Од штива, о кући добро је: 41 Куће, 48. породица, 58. скромност, 64. Браћа. Пословице: треба избегавати да се у неколико речи изнесе поука; као у: 71—72—73 штиву. Од штива, о домаћим животињама, добро је: 83 — коњ, 87 — крава, 89 — овца, 92 — пас; од штива о општини, добро је: 113 општина, 118 становници по занимању, 121. занатлија; не треба сувише кратко описати занимање, 125, 126, 127, 130. Од штива, о природи — 103 стр. добро је: Пролеће, 159 — Кукољ, 180 — Мрав, 184 — Љубичица, 188 — Риба, 195 — Со; и овде је требало избегавати сувише кратко штиво: 158 — Жито, 167 — Веверица, 171 — Кртица; од штива о ваздуху и времену 114 стр: добро је: 209 — ваздух, 214 — бура, 48 — сунце, 219 — месец. У опште штива има много 131; песмице загонетке добре су; боље је узети мање штива, а боље обрадити оно што је узето.

Хартија и штампa су добре. Читанка се може препоручити. Цена је књизи утврђена. Резерат г. г. Љубе Протића и Дим. Соколовића гласи:

Главни Просветни Савет наредио нам је да прегледамо и оценимо да ли се могу употребавати као уџбеници у Војводини: Буквар за бунјевачке и šokačke основне škole и за перисмене, затим Буквар за основне школе и неписмене и Читанка за II разред основних школа, све три књиге од Љубомира Лотића, а које је издала књижара Липшица и Лампела у Суботици.

Ми смо наредбу извршили, па нам је част поднети овим своје мишљење о горњим књигама.

1. Прва књига је латиницом, друге две су ћирилицом. На први поглед код прве није нам се допало што у наслову пише да је „за бунјевачке и šokačke основне škole“. „Буњевци“ и „Шокци“ су Срби, и онда шта ће у школској књизи оно испод наслова? Зар се ми никад нећемо отрести ружне навике да отуђујемо и ружимо браћу своју која су нам исто тако мила као и наши најрођенији? Ко нас сад на то гони или навраћа у слободи кад немамо кога да се бојимо.

2. Није ни то потребно истицати да је буквар за децу и за неписмене (одрасле). Што је за децу, ако је добро, по себи се разуме може поднети и за одрасле неписмене.

3. Оба буквара иначе написана су на истој основи. Оба имају кратка упутства како да се ради. Писац полази свагда од гласа који деца треба да упознаду. Он измисли причу у којој се пронађе да је неко дете у некој прилици изговорило баш тај глас, управо који је оно чуло у природи. Он сад, пошто је деца познат тај глас покаже како се бележи, дакле

слово (и то прво штампано) и онда из пређених слова су штампане речи, које деца читају. Овде сад он истиче као добру ствар што нема невезаних речи и слогова. Али шта вреде реченице, ако су конструисане с брада дола?! Оне не могу пробудити деље интересовање кад нису делови познатих текстова. Да видите само неколико од тих реченица; „со-си са-се, и-си со-са“ (стр. 9), „ша-ша па-се ши-ше, а се-ша пи-ше“ (стр. 10), „и-ња се и-ње, а и-ма и то-ље“ (стр. 13), „че-ча чи-ни, а ма-ма че-чи пе-че мо-че“ (стр. 15) и т. д.

4. И сувише је неприродно и извештачено као да постоје и да се у природи чују сви гласови како се то писцу учинило или како је то он наместио. Да покажемо то у примерима. „Два мачета на стубу, па једно другоме ф, ф“, и сад ето писцу глас ф, коме мора да претходи мускулима и задахне животом“ (стр. 71) „Грана се на дрвету поломилa, па на ветру чини: н, н. На кући стоји вртешка. Ветар је врти. Чује се в в. Киша пада, а с олука тече вода и све се чује з, з. Медвед иде ево му четири ноге М, и мумла м, м“. и т. д. и т. д. Тако хоће писац да научи децу гласовима које он овако чује у природи.

Ми се с овим не бисмо могли да сложимо. На против сматрамо да је најбоље учити азбуку полазећи од нормалних речи, које се разлажу на своје елементе, слокове, гласове и по том уче знаци за гласове, слова.

5. Не слажемо се да је добро читање на слокове, а то писац проводи кроз букварски део у обема књигама. Слововно читање замењено је данас шчитавањем, а то је много боље, правилније.

6. Ни слике нису одабране како ваља. Оне су конструисане да личе на дотична слова, па и то се није доследно спровело, што, разуме се, није никаква штета. Покушај је то мало оригиналан, али ће на томе и остати.

7. Уз букварски део је и читанка, коју је писац по говору сав сам израдио, а то је опет погрешка. За малу децу такође треба одабирати саставе најбољих признатих писаца. Није лако добро писати за децу. Отворите коју хоћете од ове две књиге, па ћете се одмах о томе уверити. Ми мислимо да је зато излишно наводити примере и доказивати да ово штиво није подесно да изазове деље интересовање за читање.

8. Штиво у читанци опет је безмало све састављао писац. Тако проза, па тако и појезица „изузев неколико варијаната старијих штива, али и од ових су нека прерађена у јачем педагошком правцу“ тако каже писац у претходној речи „О овој читанци“. Боље би било да није тако радио. Није довољно хтети само писати за децу. Отворимо ли ма коју страну у овој књизи, брзо ћемо се о томе уверити.

9. Има градива које не одговара програму за овај разред (о вереници, зецу, кртици, јежу, жабама, змијама, гуштерима, мравима, пчелама, лептировима, рибама и т. д.).

10. Не слажемо се да требају одвојени уџбеници за школе у Војводини. То је „Северна Србија“. Тако рече недавно једна госпођа из Велике Кикинде, и она има право.

Према свему мислимо да не треба уважити молбу Лампела и Липшица, књижара из Суботине, да се ове књиге одобре за уџбенике у Војводини. И школским уџбеницима ваља радити на утврђивању нашег народног јединства. Зато нека се Министарство Просвете постара и за ово што пре.

Реферат г. Александра Јорговића гласи: На достављени ми Мађарски Буквар од д-ра Веселина Висаловића, част ми је следеће мишљење поднети:

Буквар овај нити је поднесен као рукопис, нити као одштампана књига, већ као отисак за коректуру. Ма да су ту одштампане и слике, не зна се, како ће исте испasti у самој књизи. Слика на трећој страни, код писмена и где треба да је насликан прст, тако је рђава, да ако и у књизи тако испадне, тешко ће деца погодити, шта иста треба да представља.

Код свих писмена узети су такви предмети, чија имена почињу оним новим гласом, који хоћемо децу да научимо, само на 4 стр. код писмена *й* узет је такви предмет, где ово *й* није на *почешку*, него на *крају* речи (*тй* = тгла). Исто тако на стр. 15. код писмена *лу* стоји ово *лу* у средини речи (*гóлуа*). Ово ће свакако да створи забуну код деце. И ако је може бити тешко насликати предмет, који би почињао гласом *й* или гласом *лу*, не би се смело стварати код деце забунa, него би се морао узети други начин у помоћ.

При изједначавању гласова на 19. стр. има пример: Engem ti ne tanitsatak (немојте ви мене учити). Држим, да овај пример не треба да дође у буквар, у коме ми децу хоћемо да научимо, да гледе, да од сваког примају поуке. Исто су тако незгодни примери на тој страни: A Járadság még nem fáradság, — јер је у I р. још рано разликовати Járadság и fáradság. Тако је тежак пример на тој страни: Az osztályban együtt és egyet tanulunk (у разреду учимо заједно и једно). На стр. 20 има пример: Az atya tamitja fiát, s mutatja neki a boldogulás útját (Отац учи [поучава] свога сина и показује му пут к срећи). На 21 стр. јамачно је штампарска погрешка, да се *dk* чита као *zk*.

Цео овај део о изједначавању гласова могао би изостати, пошто само отежава учење читања. Деца ће и овако изговорити сугласнике онако, како то писац жели, без да се то у буквару тумачи.

Незгодан је пример на 33 стр. *Gazdag hízik, szegény bizik* (Богати се гоји, а сиромашак нада [узда]). Сад, у овом времену, указивати на богаташе, како се гоје, баш није zgodан пример за школу.

У читавачком делу буквара, на стр. 42 *Gyermekjátékok*, изнесен је опис дејчјих игара, и то: *Beültettem kis kertemet; tánta róka; A madár*. И ако деца лако науче и схвате дејчу игру, кад им се покаже, не могу дејчу игру схватити ни разумети, ако читају опис игре. Стога сам мишљења, да су ова читачка комађа о играма, за децу у I р. тешка и несварљива. Реченица: *A madár repulo mordulatokkal Jutásnak indul*, није за I р.

У загонеткама на 61 стр. 4 загонетка: *Egy botnak hány rége van? Hát narmadfél botnak?* Ако није каква шаљива загонетка онда ће збунити децу у степену појму о бројевима.

Уз поједина писмена има доста градива за вежбање, и природно је, да се у почетку, код прва 3—4 писмена не могу бог зна какве реченице правити, но после су реченице све боље, и могу добро да послуже за вежбање научених писмена, јер је много труда уложено на то, да се научено градиво често понавља. Градива за читање има доста, можда и много. Особито у читавачком делу има много песама.

У сваку школску књигу, па ма на ком језику била написана, морамо уносити градиво, за правилно упознавање земље, народа и државе, према разреду, за који је књига написана. А све то мора већ од I р. почети. У буквар могу да уђу имена места у Војводини онако, како им је право име било пре помађаривања имена, дакле Госпођинци, Вилово, Купусина, Селенча, Карануково и др. да се та деца почну одвицати од имена *Boldogasszonyfalva, Tunderes, Bácskertes, Bácsgyulafalva, Bácsordas*, како их можда ван школе чују. Онда да уђу у буквар српска имена Душан, Милош и др. да та деца науче, да *Tiháner* није мађарско име, ма да га и Мађари дају својој деци. Треба деца да дознају, да *szalma, széna, gerende*, и још многе друге речи нису мађарске, ма да се у њиховом језику одомаћиле.

Све се ово даје исправити у другом издању ове већ готове књиге. Писац је много труда уложио, и за вежбање купио примере, у којима ће се научено градиво непрестано понављати и утврђивати, а тиме главна дељ ове књиге, да деца науче читати, постићи.

Препоручујем овај буквар на одобрење с тим, да писац у идужем издању исправи оне погрешке, које Главни Просветни Савет за такве нађе.

Саслушавши Савет је мишљења: да се *Српски Буквар, Буквар за буњевачке школе* и *Чишанка за II разред*, од Лотића, не могу одобрити као уџбеници;

да се *Мађарски буквар* од Бисаловића, *Deutsches Lesebuch III* и *IV* део од А. Јорговића, *Deutsches A. B. C.* и *Deutsches Lesebuch* од Шлегла, и *Magyarolvasókönyv*, од Лотића, могу одобрити, привремено и само за школску 1921—22 годину, у недостатку бољих као уџбеници приватног издања у војвођанским школама али, да треба што пре изградити потпун нацрт за стечај за израду уџбеника у тим школама.

III. Прочитана је молба г. Вождара Димића, суплента Пожаревачке гимназије, да се његова *Француска Чишанка* одобри као уџбеник приватног издања.

Савет одлучује: да се за преглед и оцену умолу г.г. Милан Вујановић, Свет. Петровић и др. Милан Шевић, а писац да положи 450 динара за хонорар референтима.

IV. Прочитана је молба г. Милоша Димитријевића, професора Београдске Реалке, да се његова *Француска Чишанка с грамашиком* одобри као уџбеник приватног издања у средњим школама.

V. Чита се реферат г. др. Милутина Миланковића, о *Нацртној Геометрији* професора Стев. Давидовића и инжењера Димитријевића (в. 1206 саписник, под V) Реферат гласи:

На позив Просветног Савета од 17-III-1921 год. који је стицајем околности стигао тек два месеца довије у моје руке — прегледао сам рукопис *Нацртна Геометрија* за реалне гимназије и више занатске школе од г. г. проф. Стев. Давидовића и инжењера Жив. Димитријевића на ми је част поднети о томе овај извештај:

Нацртна Геометрија заузима у области математских наука прелазно место између чисте теорије и њене примене. Створена за примену, она се је показала врло корисна и за теоретску геометрију и унела је у ову нове и плодне појмове. Према њеном прелазном положају може се нацртна Геометрија обрађивати на разне начине који леже између два екстремна правца: један од њих тражи што ужу и искључиву везу са теоријском геометријом, а други узима у

обзир само практичну примену. Према томе, дали се приближују више једном или другом правцу, могу се безбројни уџбеници нацртне геометрије категоризирати.

Писци уџбеника о којему је овде реч, одлучили су се свесно и резолутно за други екстердни правац, т. ј. обрадили су свој предмет имајући искључиво у виду његову практичну примену.

Том својом одлуком створили су они један јасан, прецизно ограничени програм који баш због тога ограничења чини једну потпуну целину.

Нема сумње да садаше прилике у средњој школи и на техници захтевају категорички сужене програме, и све оно што се унаша у средњошколске уџбенике нацртне геометрије преко најпрече потребе сувишан је баласт, јер је средња школа испунила потпуно свој задатак ако је развила код ученика способност просторног представљања и оспособила га да најважније задатке нацртне геометрије решава тако, да геометријски објекат са којим оперише, види у простору, а не само његове пројекције на папир. Ученик средње школе који са таквим способностима дође на технику, моћи ће онде да упозна теориске лепоте нацртне геометрије и њену везу са осталим деловима математске науке. Онда — и најбоље тек онда — је време да се са њима упозна. Дали ће се онда у ствари и са том страном нацртне геометрије довољно упознати, то не бих смео да тврдим, јер то зависи од научних прилика на нашим техничким школама, о којима није сада време говорити.

Трећи разлог који говори у прилог програма уџбеника Давидовићевог и Димитријевићевог је тај, што држећи се тога јасно ограниченог програма, писцима полази за руком да у своје делу разраде један особито лепо одабрани низ практичних примена нацртне геометрије, какове се мало виђају у другим уџбеницима, а са којима се практичар срета на свакоме кораку. Уџбеник њихов уводи читоца директно у техничку праксу и оспособљава га за самосталан рад. Зато се тај уџбеник може употребити са добрим успехом и за средње техничке школе, којих имамо додуше у колико ми је то познато — само две у Крајевини, но чији је развитак битан услов за напредак наше материјалне културе.

Као четврти разлог у корист уско ограниченог програма уџбениковог могао бих навести и ту околност да нашој техници слушају врло много гимназијалаца који нису ништа чули о нацртној геометрији, а о непотпуности знања што га из тога предмета изнашају реалци, могао сам се уверити као изасланик на матурама. Но ја не бих овај четврти разлог забележио у корист уџбеника Давидовићевог и Димитријевићевог, јер је желети да тај разлог што пре одпадне. Ако би се учењу нацртне геометрије на средњој школи и техници обратила већа пажња него до сада, па спрема и наставника и ученика из тога предмета достигле виши ниво него што га сада показује, овда ће бити време да се програм његове наставе рашири, а то може спрема наставник учинити и уз употребу овога уџбеника. На здраве темеље лако се надозвиђује.

Са програмом уџбеника Давидовићевог и Димитријевићевог слажем се, из разлога које сам навео, потпуно, и то је — чини ми се најважније питање, које је Просветни Савет, саслушавши прва два реферата, желео одговора.

Сада остаје само да кажем нешто о томе како су писци тај програм провели.

У томе погледу *пошписујем пошитоно реферат мога поштованог колеге г. Јефше Стефановића*, редовног професора Университета. Имам нарочито да похвалим јасну индуктивну методу писаца која корача од једноставнијег ка компликованијем, и да изразим уверење да је терминологија одлична.

То није ни чудо! Г. Ж. Димитријевић бави се са много љубави и много успеха већ деценијама нашем стручном техничком терминологијом и на томе је пољу, од наших, први ауторитет. Зато му није било тешко из свога богатства, у народу скупиљенога речника одабрати за свој уџбеник оне термине који најјасније описује геометријски објекат.

Тојло препоручујем дело за иштампу и употребу.

Усвајајући реферат, Савет је мишљења: да се ова књига може одобрити као уџбеник приватног издања,

Г. Миланковићу издати 50 динара хонорара.

VI. Чита се молба г. др Симе Тројановића, професора Университета у Скопљу, да му се изда додатак по чл. 72 закона о средњим школама за све оно време, које је као професор гимназије провео после навршене 30 године службе.

Савет је мишљења да није надлежан за решавање ове молбе, пошто се г. Тројановић сада обраћа као професор Университета, а не као професор гимназије.

VII. Прочитана је молба г. Властимира Петровића, учитеља вештина гимназије у Аранђеловцу, да се његов уџбеник *Настава Цршања* одобри за употребу у средњим школама.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Сима Роксандић, Бранко Поповић и др. Душан Рајчић, а писац да положи 300 динара за хонорар.

да просветли, разјасни, прошири и оснажи и учини самосвесним све оно што се данас налази као комплементарна снага нашег духа поред и ван разума. Не би се могла замислити интуиција онаква какву Бергсон чини једином могућношћу сазнања реалности, „кад би ми били само чисте интелигенције“ и „да није остала, око наше концептуалне и логичне мисли једна неодређена маглина, изграђена од саме духовне супстанције, на чији се трошак формирала од маглине сјајна срж коју називамо интелигенција“. Те снаге које, сем разума, ми имамо, ваља да се „интенсификују“ и да се „прошире у смислу самога живота.“ Тако би интуиција у филозофији постала „директна визија објекта“. Говорећи о старој и новој науци, Бергсон, пошто је повукао разлику између обе у томе што је прва посматрала само главне моменте трајања, а друга ма који момент у времену, вели како је, паралелно новој науци, ваљало конституирати једну другу врсту сазнања која би задржавала оно што наука пропушта, задржати се на самом флуксу трајања, и онда „би се пренели једним напором симпатије у унутрашњост постојања“, онда би „покушали ићи за током времена, тј. за самим током реалнога“. Та друга врста сазнања, ако је могућа, била би практички некорисна, „али, ако би се успело са њоме, она би дефинитивним загрљајем обухватила саму реалност. Тада би, вели Бергсон, допунили сазнање, и, развијајући ту другу способност, отворили себи нове перспективе, видели би, у присуству истинитог трајања, да оно значи стварање. Тада би се отворио живот наше реалности пред нама и „тада би учили, под новим аспектом, живот са којим се сусрећемо на површини наше планете, живот упућен истим смислом којим и живот универсума“. Тада би владали интуицијом. И права улога филозофије, вели Бергсон у завршним ставовима *Стваралачке Еволуције*, јесте да види како се цео материални свет „разлучује у један прост ток, један континуитет течења, једно постојање“ и да се сва „уложи у тај реални еволутивни покрет и да иде за њим све до његових садањих резултата“. Уложити се може једино интуицијом, те је филозофија „коинциденција људске свести са живим принципом из кога и проистиче, једно стављање у контакт са стваралачким напором“.

Интуиција, као начин сазнања реалности, једини је прави и нефалсификовани начин сазнања „одиста реалнога“, јер је то „одиста реално“ један духовни стваралачки ток који реално траје и доноси и ствара ново. У такву реалност се може ући само интуитивним путем. Метод је последица принципа, начин сазнања је последица материје сазнања. Ако се усвоји принцип, усваја се и метод; ако се прими материја сазнања, прима се и одговарајући начин сазнања. Али, без обзира на то хоће ли се примити такво схватање какво Бергсон заступа о суштини реалности, и може ли се оно примити и може ли му се, као метафизичкој конструкцији, наћи озбиљних и тешких замерака, овде, где није реч о интеграл-

свешта и Свеш сунаца — откупе и штампају као уџбеници државног издања, или, да се препоруче за уџбенике.

Савет је мишљења, да не може улазити у оцену ове молбе, пошто поднете књиге премашају круг средњошколских уџбеника и не одговарају наставном програму.

IX. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ПБр. 2692 од 14 пр. мес., с молбом умјетничког завода Јос. Чакловића у Загребу, да се *карша Краљевине Срба, Хрватша и Словенаца*, од Влад. Маринковића и Рад. Томића, као и два албума из циклуса *Наша Домовина* одобре и препоруче као угледна географска учила у школама.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену карте умоли г. др Јован Цвијић, а за албум г. Јеремија Живановић.

Издавач да положи 400 динара.

— 1242 РЕДОВНИ САСТАНАК 2 СЕПТЕМБРА 1921 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. др Богдан Гавриловић, председник г. Лазар Кнежевић: чланови: г. г. др Чед. Митровић, др Никола Вулић, Владимир Радојевић, др Лаза Ненадовић, Димитрије Тричковић, Љуб. М. Протић, Мирко Поповић, Лепосава Бошковићева, Дим. Соколовић и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I. Прочитан је и примљен записник претходних састанака.

II. Читају се реферати г. г. Бож. Јоксимовића, Александра Јорговића и Милоја Милојевића, о рукопису *Солфеџо*, од г. Ђорђа Стојчевића (види 1202 записник под IX). — Реферат г. Бож. Јоксимовића гласи:

По одлуци Главног Просветног Савета (СБр. 581/20 од 19-III т. г.) упућен ми је на преглед и оцену „Солфеџо“ г. Ђорђа Стојчевића проф. музике у зачанској гимназији, који је желео да би се његово дело одобрило као уџбеник за основне, средње и стручне школе. Част ми је о томе поднети овај реферат.

Градиво у уџбенику није добро распоређено, нити је изведено по стварној поступности, коју захтева правилна музичка настава.

Музичка припрема из тога градива, које је у уџбенику намењено чак и ученицима основних школа, никако није удешена по захтевима модерне музичке педагогије. — На првом месту је потребно почети ритмичким вежбањима која су најглавнија и помоћу којих се може *развиши осећање ритма*, па онда прелазити на друге ствари и бавити се осталим елементима што чине музику.

Сем тога, потребно је, на најкраћи начин постићи *писменост* у музици, за коју наставу такође треба доста времена и огромног искуства, па да буде уродила добрим плодом тек ако је постављена на здраву основу. О тим питањима постоје читаве литературе од најмаркантнијих представника музичке наставе (као н. пр. о ритмичким вежбањима Жак дел Кроз и његових наследника, а о писмености музичкој у школи, која се протеже још од Жан Жака Русо-а па до данашњих дана) о чему г. писац изгледа, да нема много познавања.

Поступак при учењу није добар нити правилан овако како га је г. писац замислио и написао, н. пр. говорећи о „*гамама*“ (скалама) уведене су свередом скале на један стереотипан начин па је речено чак да се на њима врше и динамичка вежбања, што није ни једно ни друго главни циљ наставе за децу у томе добу узраста, јер она то нису кадра извести, те се од тога треба чувати да неби остала настава само у теорији, а практични део који је главни да се занемари, што свакојако г. писац није можда мислио. —

Има много ствари које треба наставник само практично да изводи са целим разредом (групом ђака), а не да се то до ситница само испише у уџбенику без даљих резултата.

Бишно је ово: да су ученици ритмички правилно и сигурно упућени, да су обавештени о склопу скале и да је практично могу извести и написати на табли тј. показати да то разумеју. А остала транспоновања треба увек оставити школском раду и практичном извођењу помоћу, кога ће деца стећи и *искусство* у музици, што је једно од најглавнијих ствари за успех у настави.

Није довољно *зналачки* изражен тај ритмички део у уџбенику, који је најглавнији у музици, а добром наставнику треба да су познати најновији резултати истраживања у том правцу. То се из уџбеника не види код ових „*солфеџа*“.

Вежбања у интервалима не смеју бити овако распоређена, већ треба ићи практичним путем: од „*лакшега* на тежем“, од „*простога* сложеном“ од „*конкретнога* ка апстрактном“.

То би био прогресиван пут не *теориски*, већ практички, т. ј. не почињати од приме (I) па ићи на секунду (II), терцу и т. д. редом; већ почети са квартном (IV), квинтом (V) и октавом (VIII), па се постепено приближавати тежим интервалима као што су, секунда, септима и т. д. Затим, појам дати маломе детету о подустену (полу-тону) врло је тешка ствар ако се неби пошло, као што рекох, овим природним путем, који је наука утврдила, а музика као готову ствар прихватила. По тим принципима су већ и рађени „солфеџи“ код културних народа и тиме је постизавао несумњив успех у *развијању слуха и музичке писмености* код ученика, у *свесном* читању знакова, што је пре свега циљ саме писмености.

При употреби *мелодичних вежбања* нема система, јер се таква вежбања морају слагати са пређеним градивом, које је раније изложено у ритмичким, па онда тек, у мелодичним вежбањима.

Правила треба да буду извођена из примера који су претходили и који су потпуно савладани на практичан начин уз помоћ наставникова. И када се то све потпуно савлада онда се могу учити нпр. двогласне вежбе, као што је то г. писац хтео да учини. Механизам у настави песме бити ни у певању, као што није ни код осталих предмета допуштен.

Опште напомене:

Још у почетку у предговору г. писац прави неке напомене из којих се незна, дали су оне упућене деци и пишу због деце или за наставника Упутства о томе шта и како наставник треба да ради, нити су овде умесна нити показују педагошку стручност пишчеву у овом уџбенику.

При објашњењима о интервалима секунде води се непознавање методике певања, кад се наставницима додељују нека упутства којима г. писац показује да није упознат са тиме, да су свакоме добром наставнику такве ствари толико познате те да су излишне сваке његове напомене. Ако би који од наставника узео за озбиљно и размишљао о томе, шта је где написано у овим упутствима, врло често би дошла у питање компетенција пишчева за објашњавање појединих вежбања.

У целоме спису види се невштина у распореду градива као и непажња у раду, а најгоре је то, да г. писац непознаје ни радове српских композитора, погрешно помињући ствари које су више пута штампане и морале би бити добре наставнику музике, а особито писцу уџбеника познате.

О правописним погрешкама којих има прилично, мислим да је и сувишно да говорим, пошто су главне и стручне ствари тако неправилно постављене, да не могу послужити циљу који се хтео уџбеником постићи.

Мишљења сам, да ово дело овако написано, неће допринети користи напретку музичке наставе којој је намењено.

Реферат г. Александра Јорговића гласи:

„Слажем се са мишљењем г. Воже Јоксимовића, професора које је поднео на рукопис „Солфеџо“ од г. Борђа Стојчевића, професора.

Реферат г. Милоја Милојевића гласи:

Савремена музичка педагогија у средњим школама предвиђа поделу наставног градива с обзиром на три особине тона: његову дужину (трајање), његову различитост по јачини и најзад се узима у обзир трећа особина тона, а то је његова различитост по висини или дубини. С тога се изучавање музике, — или ближе речено — певања, у средњим школама почиње ритмичким вежбама, којима је циљ да се дете упозна са обликом нота којима се разне дужине тонова записују. И не само то, него се и основни принцип музичке динамике: *crescendo* и *decrescendo* изучава на појединим нотним дужинама из посве јасног разлога и ако се и трајање и варирање јачина (*dinamica*) најбоље савладају код изучавања тонова тек онда, када се ученик не мори вођењем рачуна и о мелодији, т. ј. разним висинама тона, што је најтежи део наставе певања у средњим школама и долази тек после извесног стеченог искуства на пољу музике.

Г. Стојчевић у своје „Солфеџо“ се придржава традиционалног система вокализирања и то одмах на принципу мелодије, а не ритма.

Осим тога, пошто се ритам као саставни елемент музике мора појављивати и код мелодије, г. Стојчевић почиње бројање нотних дужина једном с осмином нота „зато што је то најзгодније и најлакше за почетнике, нарочито код четвртине нота с нотном тачком“.

Ослањајући се на најсавременије резултате лиричке педагогије и на основу личног искуства, мислим да је и ово погрешно, јер основна нотна дужина је $\frac{1}{4}$ ноте и она је у средини, око које се нижу све друге нотне дужине, краће или дуже од ње и то тако: да се краће садрже у четвртини 2 или 4 или 8 и т. д. пута или се четвртина садржи 2 или 4 пута у нотама дужим од себе. То се у осталом јасно види и из факта да су тактови, основни, они који имају $\frac{1}{4}$ као основну јединицу бројања.

Затим сама примена $\frac{1}{4}$ са тачком у првом вежбању је претерана и она је резултат погрешно узете $\frac{1}{8}$ за основну јединицу бројања.

Пошто је у уџбениково „Солфеџо“ г. Стојчевића, изостала та рационална подела градива на ритам са динамиком с једне стране и с друге стране на мелодију; већ је мелодијско изучавање оно које треба да помогне развијању ученика и у ритмичким и динамичким особинама тона, то је интересантно видети да ли је тај спој — по моме дубоком уверењу нерационалан, за наставу, изведен методски и са планом.

Налазим да није.

Г. Стојчевић мелодију изучава поступно идући од приме па до интервала највећег растојања у обиму децејг гласа, место да мелодију изучава остављајући у пуној важности начело, да се деџи слух може развити до способности да осети и сугерира репродукцију мелодије, тек онда ако се научи ослањати се на три фундамента сваког тоналитета: на тонични, доњодоминантни и горњодоминантни тон, узимајући уз то у обзир и subsemit-mum modi. Према томе мелодијске вежбе се уче на тај начин, што се оне израђују прво око три главна тона лествице трудећи се да се целокупна вежба изведе у домену целокупне хармоније дотичне фундаменталне функције: c-e-g, g-h-d и f-a-c у C dur-y, па тек онда се прелази у обим целокупне лествице где се онда долази и до сазнања величина појединих степена: цео или полустепен.

У погледу те разлике у величини суседног размака двају тонова г. Стојчевић је задржао традиционалне називе: „цео тон“ „полу тон“. То је погрешка и може да изазове забуну код деце. Тон је акустички појав који ми као такав опажамо и који за нас има вредност с обзиром на број треперења. Чим се разне висине тонова ставе у низ, одношаји у том низу се морају одређивати с обзиром на ступањ (место тона у низу) и степен и онда се не сме рећи „пол тон“ јер тон је једна целина, већ „полу степен“ или „цео степен“, а не „цео тон“.

Код дела где се изучавају интервали опазиво сам да се примењује принцип двогласности. Делимично је он оправдан кад су у питању акордски интервали: октава, терца и квинта. Али код кварте, сексте, септима и секунде овај принцип може да изазове нејасне преставе код ученика с погледом на правилно даље кретање појединих тонова једног интервала и то с тога што су ти побројани интервали, а нарочито секунде и септима, интервали који имају у себи карактеристике пролазних, односно задржаних тонова. Ако ми, као што чини г. Стојчевић секунду из друге вежбе II одељка (интервали) разрешимо у једног звука ми смо учинили оно што је: да је интервал секунде интервал који се мора разрешити у терцу, јер један од тонова који сачињавају секунд — интервал има увек карактер пролазне ноте од приме ка терци док други тон секунд — интервала треба да остане да лежи.

Исти је случај, у основи са септ — интервалом, који је обртај секунде и који, према томе, треба да се разреши у сексту на тај начин што се доњи тон задржи, а горњи тон на ниже разреши у сексту према доњем задржаном тону.

Одељак III. Ритмичке вежбе јесте у ствари одељак мелодијских вежби, где доминира у ритму $\frac{1}{8}$ ноте као основа јер се и $\frac{1}{4}$ са тачком примењује, што је још увек, с обзиром на пређено градиво предходних одељака, рано.

Одељак IV. Гаме (скеле) је шаблонско набрајање лествица квинтног-круга на више и квинтног круга на ниже тако да не може да послужи развијању појма о лествици, нити пак да упозна ученике са системом постанка лествице. Осим тога називи појединих тонова по Гвидовским слоговима, са додатком dies-a bémol-a и besangre-a, јесте начин који замара дух ученика, а може да му послужи и за забаву, кад уз то, још и назив тонских родова дође, и то овако: fadies—minor, labémol—мајор или: mibémol, fabemol, мајор или: minor и т. д.

У опште узевши „Солфеџо“ г. Стојчевића је књижица, која је по богатству материјала веома скромна, по распореду тога материјала нерационална, неметодска, шаблонска, тако да ученик не би могао, користећи се овим уџбеником, да уђе у тајне музике кроз познавање музичке ритмике, динамике и мелодике. Стога мислим да се „Солфеџо“ г. Стојчевића не може употребити као уџбеник певања у средњим и стручним учитељским и богословским школама у нас. Осим тога има и ортографских погрешака у језичном тексту као на пример „испочетка“ „објасњавати“. Или: „У овом уџбенику није у задатку специјална обрада гласа, већ — у главном — способност самостално читати ноте“... и т. д.

Усвајајући реферате, Савет је мишљења да се *Солфеџо* не може препоручити као уџбеник.

Референти су се одрекли хонорара.

III. Читају се молбе по чл. 72. Закона о средњим школама.

Савет је мишљења: да могу и даље остати у служби: г. г. Михаило Илић, професор I крагујевачке гимназије; Матија Хоџман и Арпад Коштоњањи, професори суботичке гимназије; да не могу остати у служби: д-р Сава Буторка, професор вршачке гимназије и Аго Мераџи професор суботичке гимназије.

WWW.UNILIB.RS IV. Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ОНБр. 20782 од 16 пр. мес. с молбом г. Чедомира Бушетића, учитеља у Прилепу, да се његова прерађена руска *Рачуналка* откупи као државно издање, или да се препоручи за употребу у II разреду основних школа.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Љуб. М. Протић, Димитрије Соколовић и Милутин Станковић, а аутор да положи 300 динара за хонорар.

V. Прочитано је писмо Госп. Министра Просвете СНБр. 11140 од 26 пр. месеца с молбом г. Миодрага Божића, суплента ваљевске гимназије, да се његова *француска грамашика* (рукопис) одобри за школску и приватну употребу.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Влад. Вулићевић, Тјешимир Старчевић и Свет. Петровић, а писац да положи 300 динара за хонорар,

VI. Прочитано је писмо Госп. Министра Просвете ОНБр. 30111 од 17 пр. месеца с молбом г. Александра Јорговића, референта Министарства Просвете, да се одобре као уџбеници за основне школе с немачким наставним језиком у Војводини: *Hilfsbuch für den deutschen Unterricht für die dritte Klasse der Elementarschulen*, и *Hilfsbuch für den deutschen Unterricht für die vierte Klasse der Elementarschulen*.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Мирко Поповић, д-р Душан Рајичић и Михаило Станојевић, а писац да положи 600 динара за хонорар.

VII. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 13233 од 31 пр. мес., с молбом г. Стевана Давидовића, проф. Војне Академије, да се његова *Геометрија* за више разреде средњих школа (четири књиге: Планиметрија, Стереометрија, Тригонометрија и Аналитичка Геометрија), одобри као уџбеник приватног издања.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. д-р Милутин Милановић, Петар Тина и Илија Букановић, а писац (издавач) да положи по 600 динара за хонорар референтима.

VIII. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 22167 од 23 пр. мес. с молбом Учитељске потрошачке задруге, да се њено издање књиге *Рад у приправном разреду*, од г. Чед. М. Тодоровића учитеља откупи и препоручи за школске књижнице и ученике учитељских школа.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Љуб. М. Протић и Мих. Јовић, а издавач да положи 300 динара за хонорар.

IX. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ПБр. 1045 од 29 пр. мес., с молбом књижаре З. и В. Васића у Загребу, да се *Смрш Мајке Југовића*, од Ива Војновића, откупи и препоручи за школе.

Савет је мишљења, да ову књигу треба препоручити, а по могућству и откупити.

X. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ПБр. 2067 од 23 пр. мес., с молбом г. Јована Сретеновића, потпуковника у пензији, да се његов албум *Гробља и Грובהа* (трећи део циклуса *Свеште Жршве*) откупи за школе.

Савет је мишљења, да ово дело треба препоручити.

XI. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ПБр. 1105 од 31 пр. мес., с молбом уредника часописа *Мисао*, да се препоручи школским и народним књижницама.

У вези са својом ранијом одлуком, Савет је мишљења, да *Мисао* треба препоручити.

XII. Председник саопштава писмо г. Симеуна Роксандића, да се не може примити поверене му оцене по молби г. Ђорђа Јовановића, вајара (в. 1228 записник под X), пошто, према уредби о Уметничком Одељењу Министарства Просвете, откуп уметничких дела спада у искључиву компетенцију тога одељења.

Саслушавши ову представку, Савет узима поново у разматрање молбу г. Јовановића и одлучује: Главни Просветни Савет, одавајући признање уметничком раду г. Ђорђа Јовановића сматра, да се његова дела могу откупити, али да избор дела за откуп треба поверити професорима Университета г. г. Богдану Поповићу и Влад. Р. Шетковићу.

XIII. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 14305 од 18 пр. мес., с молбом г. Велимира Поповића, за откуп његовог превода књижнице *Деце Здравље*.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Лазар Кнежевић и д-р Лаза Ненадовић, пошто писац поднесе оригинал и положи 100 динара хонорара.

— 1243 РЕДОВНИ САСТАНАК 8 СЕПТЕМБРА 1921 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, председник г. Лазар Кнежевић, чланови: г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, Владимир Радојевић, д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић, Милан Карић, Лепосава Бошковићева, Дим. Соколовић и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I. Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II. Председник саопштава, да су г. г. Јеремија Живановић и Мих. Станојевић, према одлуци Савета од 20 маја ове године (в. 1227 записник, под V) поднели листе кандидате за изборе ректора Више Педагошке Школе.

Г. Живановић предлаже госпду: д-р Тихомира Борђевића, редовног професора Универзитета, Стевана Ловчевића, директора у пензији, Миливоја Симића, инспектора Министарства Просвете, Владимира Радојевића, начелника Министарства Просвете и Драгомира Обрадовића, обласног инспектора у Скопљу.

Г. Станојевић предлаже госпду: Светислава Максимовића, професора Војне Академије, Сретена Адића и д-р Душана Рајичића, професоре Више Педагошке школе, д-р Милана Шевића, професора гимназије, д-р Ђуру Турића, професора Учитељске школе у Загребу, Љубомира Протића, управитеља женске учитељске школе у Београду, и д-р Сигисмунда Чајковца, бившег управитеља учитељске школе у Чаковцу.

У току расправе, у којој учествују сви присутни чланови, појављују се два подељена мишљења: једно, да ректор може бити само стручан педагог и друго, да ту дужност може примити и вршити и просветни радник друге струке. Сем тога, присутни чланови учитељи (г. Соколовић и Станковић) сматрају, да Вишу Педагошку школу треба подигнути на степен факултета и да би то требало сада учинити, приликом измена Универзитетског закона.

Пошто се није могло доћи до једног решења за које би била већина, а сматрајући, да је ово питање врло важно, Савет једногласно одлучује: да се решавња одложи за један од наредних састанака, а умољава председника, да Г. Министру саопшти ток ове расправе и консултира и његово лично мишљење о спорним тачкама.

— 1244 РЕДОВНИ САСТАНАК 15 СЕПТЕМБРА 1921 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, председник Лазар Кнежевић, чланови: д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, Влад. Радојевић, д-р Лаза Ненадовић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић, Милан Карић, Лепосава Бошковићева, Дим. Соколовић и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I. Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II. Г. г. Кнежевић и Тричковић усмено реферису о квалификацијама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши, Савет је мишљења: за професора (под уговором) Сергиј Лавров; за сунпенте: Светислав Фелкер и Стеван Кедровић; за сунпенте (под уговором): Карло Генеберг, Павле Раздољски, Станислав Грабовски, Василиј Гурјанов, Григориј Коновал, Василиј Пејхел, Евгеније Јелачић, Владимир Мартино, Павле Сињелшчиков, Консгавтин Сотвихов, Василије Шчелкин и Борис Јархо;

за привремене предметне учитеље: Милан Симић, Михаило Кравченко и Људмила Картељ;

за привремене учитеље вештина: Радмила Катићева, Јелена Чарикова, Вера Горашченко, Клавдија Роде, Антонина Хростицкаја, Катица Јурињак и Јелена Прибиш;

за хонорарне наставнике: Александра Мађушенко, Викторија Бошњаковић, Драгиња Јовановић, Ивка Скаљер, Јарослав Ригер, Борис Велихов, Олга Фесенко, Ана Аљховскаја, Андреј Виденко, кнегиња Екаторина Гаљичин, Петар Сорокин и Вера Горскаја;

да немају квалификација: Вера Јефремова, Тимеа Терек, Олдрих Машин, Леонид Абрамовић, Николај Гавриховски, Нина Глотова, Николај Успенски, Андреј Волков, Василиј Чеханов, Младен Јосић, Никола Кадесњиков, Сергиј Фузајевски, Сергиј Мартинов, Георгиј Зиков, Рејмер Волински, Махаил Виноградов и Конон Федман;

да нису поднели довољно доказа о својим квалификацијама: Ксенија Махароблидзе, Самуило Декан (да поднесе превод документа), Никола Захаров, Николај Николајевски, Леона Бодрот, Марија Шикова, Зинаида Петровић Владислав Маржик, Јулијан Агрин, Шарл Ремон, Феодор Леонов, Петар Кућерја, Данара Уланова, Леонида Сињелиников, Константин Висковати и Фредерик Шрану;

да Антун Јагић има квалификација за професора веронауке: и

да Живојин Живковић треба да полаже скраћени професорски испит.

III. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 12535 од 23 ов. мес. с представком Покрајинске Управе за Босну и Херцеговину: да ли се Соломону Прајсу, који је свршио мађарску гимназију (с матуrom) и тражи службу на нашим жељезницама, може та школа сматрати равном нашој гимназијској матури.

Савет је мишљења, да се матура поменуће мађарске гимназије може уважити као наша гимназијска матура, ако би кандидат положио допунски испит из националне групе предмета.

IV. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 10136 од 13 пр. мес. с представком директора Лесковачке Реалке, да се пропишу детаљни програми за предавање женског рада у средњим школама од I до IV разреда.

Савет одлучује, да ове програме одмах узме у израду комисија у коју ће ући: Наталија Костићка, Марија Петковић и Даница Лешјанинова, наставнице женског рада.

V. Прочитано је писмо професора г. Уроша Џонића, који извештава, да се због својих службених и личних послова не може да прими прегледа *Аншологије* од Вој. Илића-Млађег (в. 1221 записник, под V).

Савет прима знању и одлучује, да се за преглед и оцену ове књиге умоли Миливоје Башић, на место г. Џонића.

VI. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 21620 од 21 пр. мес., с молбом Учитељске Задруге у Београду, да се *Злашна књига за сеоску и радну омладину*, од г. Чед. М. Тодоровића, откупи и препоручи за школе.

Савет, према усменом реферату г. Протића и Соколовића, мишљења је: да ову књигу треба откупити за поклањање ученицима и препоручити за школске књижнице.

VII. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 36690 од 28 пр. мес., с молбом, Јосифа Стојановића, управитеља Учитељске школе у пензији, да се његова књига *Живот у школи* препоручи за ученике и књижнице средњих и стручних школа.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умеле г.г. Љуб. М. Протић и Сретен Ацић, а писац да положи 200 динара за хонорар.

VIII. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 16776 од 20 пр. мес., с молбом г. Јосифа Стојановића, управитеља учит. школе у пензији, да се његова књига *Слике из ревијације* препоручи за ученике и књижнице средњих и стручних школа.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Љуб. М. Протић и Милутин Станковић, а писац да положи 100 динара за хонорар.

IX. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 18501 од 30 пр. мес. којим тражи мишљење о предлогу г. Николе Аличића, учитеља у Мостару, за оснивање просветних школа (приложен план).

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. д-р Никола Вулић и Дим. Соколовић.

X. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 10046 од 13 пр. мес., с молбом г. Милана Јовановића, професора гимназије у Новом Саду, да се његови преводи *Историја Свеша* (средњи и нови век од Вестфалског мира) и *Римске старине*, одобре као уџбеници за средње школе у Војводини.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену *Историје* умоле г.г. д-р Влад. Торовић, Владимир Радојевић и д-р Душан Пантелић, пошто писац положи 450 динара за хонорар, а за *Римске старине* г.г. Никола Вулић, д-р Веселин Чајкановић и Павле Стевановић, пошто писац положи 300 динара хонорара.

XI. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 20963 од 19 пр. мес., с молбом Уредништва Југословенског Илустрованог Листа да се његово издање *Наша деца* препоручи за школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Љуб. Протић и Дим. Соколовић, а издавач да положи 300 динара за хонорар.

XII. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 26701 од 24 пр. мес., с молбом, г. В. Миркова, учитеља у Новом Саду, да се његов *Буквар* одобри као уџбеник у основним школама, а *Упуштво за буквар* као помоћна наставничка књига.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. д-р Александар Белић, Љуб. Протић и Дим. Соколовић, пошто писац положи 450 динара за хонорар.

XIII. Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 14656 од 14 ов. мес., с молбом руског ђенерала г. Ивана Ривовског, да се откупе и препоруче за школе, његове зидне анатомске карте.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Миливоје Симић и д-р Данило Катић, а издавач да положи 100 динара за хонорар.

XIV. Председник саопштава предлог г. д-р Чед. Митровића, да би требало да и чланови Главног Просветног Савета унису један део 7⁰/₀ државног зајма.

Савет једногласно усваја предлог.

ВИЦА НАСТАВА

МИ

АЛЕКСАНДАР I

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Нашег Министра Просвете од 5 јануара ове године, постављамо:

на Богословском факултету Београдског Универзитета

за редовног професора за катедру Светог Писма Новог Завета Д-ра Димитрија Стефановића, досадашњег редовног професора Православног Факултета Универзитета у Загребу за исту катедру;

за сталног доцента Светог Писма Старог Завета Д-ра Симсона Станковића, професора Богословије Св. Саве, са платом од 4000 динара.

На Медицинском факултету Београдског Универзитета:

за контрактуралног редовног професора за катедру Интерне Клинике, Д-ра Александра Игњатовског, пређашњег редовног професора Варшавског Универзитета за исту катедру.

На Филозофском Факултету Београдског Универзитета:

за контрактуралног асистента примењене математике, у рангу суплента средње школе, Вјачеслава Жандецког, дипломираног студента филозофије.

На предлог Нашег Министра Просвете од 5 јануара ове године, а по саслушању Нашег Министарског Савета решили смо и решавамо:

да се Д-р Велимиру Бајкићу, редовном професору Београдског Университета, уважи оставка коју је поднео на државну службу.

Наш Министар Просвете нека изврши ове указе.

АЛЕКСАНДАР, с. р.

Министар Просвете,
Св. Прибићевић, с. р.

СРЕДЊА НАСТАВА

ми

АЛЕКСАНДАР I

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Нашег Министра Просвете, од 20 јануара 1922 године, постављамо:

у гимназији у Књажевцу:

за професора под уговором с годишњом платом од 3.000 динара архимандрита Тихона Троицког, пређашњег професора Богословије у Русији;

у гимназији у Шапцу:

за суплента под уговором Олгу Покатилову—Сихвонен, сталну хонорарну наставницу исте гимназије;

у гимназији у Зајечару:

за суплента под уговором Владимира Косцова, привременог предметног учитеља исте гимназије;

у женској гимназији у Новом Саду:

за суплента под уговором Димитрија Скријченка, привременог предметног учитеља исте гимназије;

у гимназији у Панчеву:

за суплента под уговором Татјану Поповиченко, сталну хонорарну наставницу исте гимназије;

у гимназију у Свилајнцу:

за професора Уроша Грбића, професора Трговачке школе у Скопљу — по молби;

у гимназији у Плевљима:

за суплента под уговором Павла Сињелшчикова, суплента под уговором гимназије у Прокупљу;

у гимназији у Призрену:

за учитеља вештина, по чл. 17. Уредбе о регулисавању положаја наставницима средњих школа ратом ометеним у полагању државног испита од 14 фебруара 1920 године Славку Кимпановић, учитељицу вештина исте гимназије;

у гимназији у Великој Кикинди:

за професора Лајоша Мајора, пређашњег наставника мађарске гимназије, за супленте-Раденка Гордића, дипломираног студента филозофије и Марију Петровић—Карајанову, привремену предметну учитељицу исте гимназије;

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

у гимназији у Крушевцу :

за суплента Михаила Ј. Динића, суплента у оставци;

у гимназији у Великом Градишту :

за суплента под уговором Ану Ивановну—Акимову; сталну хонорарну наставницу исте гимназије;

у гимназији у Суботици :

за суплента Фрању Пољанца, привременог предметног учитеља исте гимназије;

у гимназији у Алексинцу :

за суплента под уговором Петра Глушкова, сталног хонорарног наставника исте гимназије;

у женској гимназији у Нишу :

за суплента под уговором Људмилу Картељ, сталну хонорарну наставницу исте гимназије;

у гимназији у Новом Пазару :

за учитеља вештине по чл. 8., 9. и 10. Уредбе о регулисавању положаја наставницима средњих школа ратом ометеним у полагању државног испита од 14 фебруара 1920 године, с годишњом платом од 2.550 динара, Пандору Чакаревић, учитељицу вештина исте гимназије.

у I мушкој гимназији у Крагујевцу :

за суплента Милана Милошевића, суплента гимназије у Аранђеловцу — по службеној потреби.

На предлог Нашег Министра Просвете, а по саслушању Нашег Министарског Савета, од 20 јануара 1922 године, решили смо и решавамо :

да се Коста П. Куртовић, професор гимназије у Шапцу по молби и на основу § 69. Закона о чиновницима грађанског реда стави у стање покоја с пензијом која му према годинама службе припада.

На предлог Нашег Министра Просвете решили смо и решавамо :

да се Драгољубу Милојевићу професору гимназије у Смедереву и Милицу Марујић професору I женске гимназије у Београду, уваже оставке које су поднели на државну службу. Наш Министар Просвете нека изврши ове указе.

АЛЕКСАНДАР, с. р.

Министар Просвете,
Св. Прибићевић, с. р.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Господин Министар Просвете претписом својим поставио је :

у гимназији у Аранђеловцу :

за привременог предметног учитеља, Николу Ђорђевића, апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 22706 од 10-I-1922 год.

у I мушкој гимназији у Београду :

за школског лекара, Д-р Ђорђа Сибера, санитарског мајора, — СНБр. 21908 од 25 јануара 1922 год.

за привременог предметног учитеља, Павла Јевтића, привременог предметног учитеља IV гимназије у Београду.

у гимназији у Великом Градишту :

за школског лекара, Д-р Ристу Шаип-Милетића, лекара среза рамског, — СНБр. 933 од 23-I-1922 год.

у гимназији у Горњем Милановцу:

за привременог предметног учитеља, Петра Пармаковића, апсолвираног студента Университета у Софији, — СНБр. 1767 од 6-II-1922 год.

у реалци у Лесковцу:

за привременог учитеља вештина, Ивана Татаркина, сталног хонорарног наставника исте реалке, — СНБр. 1437 од 1-II-1922 год.

у гимназији у Књажевцу:

за школског лекара, Д-р Мил. Велимировића, — СНБр. 1213 од 29-I-1922 год.

у гимназији у Новом Пазару:

за привремену предметну учитељицу, Фани Татевљевићу, сталну хонорарну наставницу исте гимназије и апсолвираног студента филозофије, — СНБр. 1469 од 1-II-1922 год.

у гимназији у Никшићу:

за привременог предметног учитеља, Михаила Гаврилова-Јувачинског, сталног хонорарног наставника исте гимназије, СНБр. 22885.

у гимназији у Нишу:

за привременог предметног учитеља, Владимира Аранђеловића, привременог предметног учитеља Врањске гимназије, — СНБр. 973.

у гимназији у Приштини:

за привременог предметног учитеља, Константина Умањца, сталног хонорарног наставника исте гимназије — СНБр. 22597 од 16-I-1922 год.

у гимназији у Пожаревцу:

за привременог предметног учитеља, Ђорђа Лазаревића, сталног хонорарног наставника исте гимназије, — СНБр. 1402 од 31-I-1922 год.

у III женској гимназији у Београду:

за сталну хонорарну наставницу француског језика, Жану Бошковић, — СНБр. 805 од 17-I-1922 год.

у гимназији у Белој Цркви:

за сталну хонорарну наставницу, Десанку Младеновићу, сврш. ученицу радничке школе — СНБр. 788 од 24-I-1922 год.

у гимназији у Великом Бечкереку:

за сталне хонорарне наставнике, Стевана Климентова, бившег наставника, — СНБр. 1593 од 1-II-1922 године и

Валеријана Ремера, ст. хонорарног наставника гимназије у Крајеву, — СНБр. 1041 од 2-II-1922 год.

у гимназији у Горњем Милановцу:

за сталног хонорарног наставника, Љубишу Лазића, студента филозофије, — СНБр. 821 од 21-I-1922 год.

у гимназији у Даниловом Граду:

за сталног хонорарног наставника, Николаја Паршког, бившег руског наставника, — СНБр. 22918/21 од 3-II-1922 год.

у гимназији у Косовској Мишровици:

за сталног хонорарног наставника, Тодора Гребенићева, сталног хонорарног наставника гимназије у Пећи, — СНБр. 1349 од 24-I-1922 год.

у гимназији у Куманову:

за сталног хонорарног наставника, Владимира Соколова, руског коњичког капетана, — СНБр. 1135. од 30-I-1922 год.

у женској гимназији у Крагујевцу:

за сталну хонорарну наставницу, Цану Булићеву, — СНБр. 17457 од 24-I-1922 год.

у гимназији у Лозници:

за сталног хонорарног наставника, Драгутина Марића, студента технике, — СНБр. 22863 од 10-I-1922 год.

у гимназији у Прокупљу:

за сталног хонорарног наставника, Евгенија Александровича—Шаљаева, бив. руског официра, — СНБр. 19705 од 10-I-1922 год.

у гимназији у Пожаревцу:

за сталну хонорарну наставницу, Марију Платонову, наставницу гимназије у Прокупљу, — СНБр. 22172 од 10-I-1922 год.

у гимназији у Прилепу:

за сталног хонорарног наставника, Николу Совченка, наставника Учитељске Школе у Скопљу, — СНБр. 649 од 13-I-1922 год.

у гимназији у Пријепољу:

за сталног хонорарног наставника, Тимотија Климчука, — СНБр. 21028 од 24-I-1922 год.

у гимназији у Сенши:

за сталног хонорарног наставника, Сретена Шљивића, студента философије, — СНБр. 19970 од 10-I-1922 год.

у гимназији у Суботици:

за сталног хонорарног наставника, Драгутина Јегера, начелника Соколоког Друштва у Суботици, — СНБр. 22972 од 28-I-1922 год.

РАЗРЕШЕЊА

Господин Министар Просвете разрешио је од дужности: школског лекара I мушке гимназије у Београду, Д-р Љубомира Обреновића, — СНБр. 21908 од 25-I-1922 год.

Школског лекара гимназије у Великом Бечкереку, Д-р Војислава Исаковића, — СНБр. 405 од 17-I-1922 год.

Школског лекара гимназије у Великом Градишту, Д-р Миодрага Марковића, — СНБр. 933 од 23-I-1922 год.

Привременог предметног учитеља гимназије у Горњем Милановцу, Љубишу Лазића, — СНБр. 685 од 20-I-1922 год.

Привремену предметну учитељицу гимназије у Крагујевцу, Драгињу Нешковић, — СНБр. 633 од 19-I-1922 год.

Сталног хонорарног наставника гимназије у Крушевцу, Александра Гејриха, — СНБр. 873 од 23-I-1922 год.

Сталну Хонорарну наставницу гимназије у Новом Саду, Маргариту Хитрово—Ердељи — СНБр. 223 од 30-I-1922 год.

Хонорарног наставника гимназије у Новом Саду, Ранка Травања, — СНБр. 555 од 16-I-1922 год.

Сталног хонорарног наставника гимназије у Плевљу, Димитрија Ротова, — СНБр. 403 од 19-I-1922 год.

Привременог предметног учитеља гимназије у Смедереву, Филипа Медића, — СНБр. 189 од 10-I-1922 год.

Привремену предметну учитељицу гимназије у Суботици, Антонију Хростеску, — СНБр. 522 од 19-I-1922 год.

Привремену предметну учитељицу гимназије у Шапцу, Јелену Пешићеву, — СНБр. 1636 од 4-II-1922 год.

Суплента под уговором гимназије у Приштини, Димитрије Шплете, пошто је напустио дужност, — СНБр. 712 од 20-I-1922 год.

WWW.UNILIB.RS Сундента под уговором гимназије у Плевљу, Павла Раздољског, — СНБр. 403 од 19-I-1922 год.

УПРАЖЊЕНА МЕСТА

Господин Министар Просвете упразнио је место: професору мушке гимназије у Новом Саду, Д-р Јовану Ратвану — СНБр. 1114 од 30-I-1922 год.
Сунденту гимназије у Сомбору, Божидару Масларићу, — СНБр. 21446 од 10-I-1922 год.

ОСНОВНА НАСТАВА

МИ

АЛЕКСАНДАР I

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Нашег Министра Просвете постављамо:
за Просветног Инспектора I класе за Шумадијску Област — Николу Ракића, просветног инспектора Витољске Области, а за Просветног Инспектора I класе за Битољску Област — Петра Лешњаревића, професора у Битољу.

Наш Министар Просвете нека изврши овај указ.

АЛЕКСАНДАР, с. р.

Министар Просвете,
Св. Прибићевић, с. р.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ
ПОСТАВЉЕЊА

Претписом Господина Министра Просвете премештени су ови учитељи и учитељице народних школа;

Ђура Славић из Црне Траве, окр. врањски, у Власотинце, окр. врањски. — ОНБр. 51417 од 11 нов. 1921 г., по молби;

Стојан Јанковић из Новог Мајура, окр. бачки, у Паланку, окр. бачки, — ОНБр. 51241 од 12 нов. 1921 г., по потреби;

Милан Станисављевић из Сенокоса, окр. пиротски, у Рељан, окр. кумановски, — ОНБр. 50801 од 12 нов. 1921 г., по молби;

Вићентије Миловановић из Белог Потока, окр. тимочки, у Равну Реку, окр. травски, — ОНБр. 51558 од 15 нов. 1921 г., по молби;

Драгомир Ивановић из Тулара, окр. врањски, у Брестовац, окр. врањски, — ОНБр. 50568 од 12 нов. 1921., по потреби;

Петар Петани из Великог Мокрог Луга, окр. београдски, у Вранић, окр. београдски, — ОНБр. 51416 од 11 нов. 1921., по молби;

Ружица А. Распор из Вранића, окр. београдски, у Велики Мокри Луг, окр. београдски, — ОНБр. 51415 од 14 нов. 1921 г., по молби;

Димитрије Дулетић из Локвице, окр. призренски, у Спуж, окр. подгорички, — ОНБр. 5066 од 9 нов. 1921, по молби;

Драгољуб С. Поповић из Вражогрнца, окр. тимочки, у Лесковац, окр. тимочки, — ОНБр. 48821 од 11 нов. 1921 г., по потреби;

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

- Босиљка Радосављевића из Грабовца, окр. моравски, у Вел. Поповић, окр. моравски, — ОНБр. 50232 од 3 нов. 1921 г., по потреби;
- Самуило Гаран из Старе Паланке, окр. бачки, у Вел. Вечкерек, окр. торонталски, — ОНБр. 49136 од 13 нов. 1921 г., по потреби;
- Димитрије Стојановић из Павлешинаца, окр. брегалички, у Св. Николу, окр. брегалички, — ОНБр. 51240 од 11 нов. 1921 г., по молби;
- Илија Видановић из Бучја, окр. пријепољски, у Бели, окр. брегалички, — ОНБр. 51752 од 16 нов. 1921 г., по молби;
- Милорад Маријевић из Г. Водна, окр. скопски, у Нерез, окр. скопски, — ОНБр. 49280 од 11 нов. 1921 г., по потреби;
- Илија Милутиновић из Пријепоља, окр. пријепољски, у Нову Варош, окр. пријепољски, — ОНБр. 50480 од 12 нов. 1921 г., по потреби;
- Даринка Стевановићева из Кратова, окр. кумановски, у Злетово, окр. кумановски, — ОНБр. 50720 од 14 нов. 1921 г., по потреби;
- Живко Тошић из Турије, окр. бачки, у Нови Врбас, окр. бачки, — ОНБр. 51422 од 15 нов. 1921 г., по молби;
- Даринка А. Васиљевићка из Плеша, окр. крушевачки, у Мешево, окр. крушевачки, — ОНБр. 50861 од 16 нов. 1921 г., по молби;
- Зорка Туфегдџић из Врзохода, окр. пожаревачки, у Ђурђево, окр. крагујевачки, — ОНБр. 52151 од 16 нов. 1921 г., по молби;
- Властимир Симић из Халова, окр. тимочки, у Рутевац, окр. нишки, — ОНБр. 49192 од 1. нов. 1921 г., по молби;
- Персида Каменовићева из Леновца, окр. тимочки, у Тетово, окр. тетовски, — ОНБр. 52149 од 17. нов. 1921 г., по молби;
- Роса Ташевићева из Велеса, окр. скопски, у Башино Село, окр. скопски, — ОНБр. 51933 од 17 нов. 1921 г., по молби;
- Миодраг П. Јовановић из Турнова, окр. тившевски, у Призрен, окр. призренски, — ОНБр. 52148 од 17 нов. 1921 г., по молби;
- Милivoје Врачарић са салашке шк. у Ст. Бечеју, окр. Бачка, у Сенту, окр. Бачка, — ОНБр. 49043 од 15 нов. 1921 г., по молби;
- Јулије Кнежевић (избеглица) из Баје, окр. Бачка, у Хрватску Клару, окр. торонталски, — ОНБр. 50850 од 17 нов. 1921 г., по потреби;
- Петар Гајер из Санада, окр. торонталски, у Кањижа Моноштор, окр. торонталски, — ОНБр. 43969 од 16 нов. 1921 г., по потреби;
- Марко Марин из Горњег Ковиља, окр. Банат, у Тител, окр. Банат, — ОНБр. 51579 од 18 нов. 1921 г., по молби;
- Милица Бранковићева из Дупљаје, окр. тамшски, у Велико Средиште, окр. тамшски, — ОНБр. 50840 од 14 нов. 1921 г., по молби;
- Љубица Д. Поповићка из Субјела, окр. ужички, у Трнаву, окр. чачански, — ОНБр. 50760 од 16 нов. 1921 г., по молби;
- Гизела Нађ (избеглица) из Баје, окр. Бачка, у Стари Бечеј, окр. Бачка, — ОНБр. 52150 од 17 нов. 1921 г., по потреби;
- Катарина Вајрих (избеглица) из Баје, окр. Бачка, у Стари Бечеј, окр. Бачка, — ОНБр. 52152 од 17. нов. 1921 г., по потреби;
- Димитрије Марковић из Рајинца, окр. кумановски, у Млачиште, окр. врањски, — ОНБр. 50892 од 11 нов. 1921 г., по молби;
- Милан Б. Лазић из Доброљупца, окр. крушевачки, у Падеж, окр. крушевачки, — ОНБр. 51959 од 16 нов. 1921 г., по молби;
- Станојка Радвановићева из Новог Милановца, окр. крагујевачки, у Вечвицу, окр. крагујевачки, — ОНБр. 51776 од 14 нов. 1921 г., по молби;
- Јелка Барбир из Брањине, окр. крушевачки, у Башино Село, окр. скопски, — ОНБр. 51918 од 15 нов. 1921 г., по молби;

- www.unilib.rs Нандор Рот из Хрватске Кларије, окр. торонталски, у Немачку Црњу, окр. торонталски,
 — ОНБр. 52077 од 15 нов. 1921 г., по потреби;
 Фема Грујичићева из Дебра, окр. охридски, у Ваковицу, окр. метохијски, — ОНБр.
 50273 од 13 нов. 1921 г., по молби;
 Владимир Р. Михаиловић из Ањелинаца, окр. тиквешки, у Струмицу, окр. тиквешки,
 — ОНБр. 51775 од 14 нов. 1921 г., по молби;
 Тихомир Ристић из Ваковије, окр. пиротски, у Жељушу, окр. пиротски, — ОНБр.
 52000 од 18 нов. 1921 г., по молби;
 Јованка Нешићева из Сопота, окр. пиротски, у Бару Чифлик, окр. пиротски, — ОНБр.
 51749 од 18 нов. 1921 г., по молби;
 Радоје Р. Ђулачић из Радујеваца, окр. крајински, у Буковчу, окр. крајински, — ОНБр.
 52301, од 18 нов. 1921 г., по молби;
 Александар Шеговић из Новог Корита, окр. тимочки, у Мариновац, окр. тимочки, —
 ОНБр. 51760 од 18. нов. 1921 г., по молби;
 Софија Цвејић из Сенте, окр. Бачка, у Вајмок, окр. Бачка, — ОНБр. 52310 од 18 нов.
 1921 г., по молби;
 Бела Гуелмин из салаш. шк. „Орош“ у Сенти, окр. Бачка, у салаш. шк. „Бин“ код
 Сенте, окр. Бачка, — ОНБр. 52074 од 15 нов. 1921 г., по потреби;
 Петар Хорват са унутрашње салаш. шк. код Бачког Петровог Села, окр. Бачка, у
 Петрово Село, окр. Бачка, — ОНБр. 52078 од 16 нов. 1921 г., по молби;
 Ева Сиболдова из Јулија Мајура, окр. торонталски, у Рогендорф, окр. торонталски,
 — ОНБр. 52075 од 15. нов. 1921 г., по потреби;
 Светомир Марковић из Лабуништа, окр. охридски, у Охрид, окр. охридски, — ОНБр.
 50563 од 12 нов. 1921 г., по молби;
 Антоније Петровић из Охрида, окр. охридски, у Лабуниште, окр. охридски, — ОНБр.
 50563 од 12 нов. 1921 г., по молби;
 Димитрије Сотировић из Кавадара, окр. тиквешки, у Неготин, окр. тиквешки, — ОНБр.
 52528 од 22 нов. 1921 г., по молби;
 Зорка Сотировићка из Кавадара, окр. тиквешки, у Неготин, окр. тиквешки, — ОНБр.
 52528 од 22 нов. 1921 г., по молби;
 Часлав С. Спасић из Влашког Дола, окр. смедеревски, у Волице, окр. смедеревски, —
 ОНБр. 51584 од 19 нов. 1921 г., по потреби;
 Емил Илић из Вилова, окр. Бачка, у Тител, окр. Бачка, — ОНБр. 52343 од 23 нов.
 1921 г., по молби;
 Лука Милачић из Јунака, окр. рашки, у Ново Село, окр. звечански, — ОНБр. 51105
 од 23 нов. 1921 г., по потреби;
 Коломан Тот (избеглица) из Мељкута, окр. Бачка, у Стари Бечеј, окр. Бачка, —
 ОНБр. 52529 од 17 нов. 1921 г., по потреби;
 Милија Милошевић из Карбинаца, окр. брегалнички, у Годачицу, окр. крагујевачки, —
 ОНБр. 51919 од 14 нов. 1921 г., по молби;
 Драгиња Ј. Обрадовићева из Вел. Иванче, окр. београдски, у Јушковац, окр. београдски
 — ОНБр. 50857 од 22 нов. 1921 г., по молби;
 Стеван Симић из Мађ. Итебеја, окр. Банат, у Српски Итебеј, окр. Банат, — ОНБр.
 52377 од 23. нов. 1921 г., по молби;
 Јосиф Фишер из Верешмарте, окр. Барања, у Брњевар, окр. Барања, — ОНБр. 51276
 од 23 нов. 1921 г., по молби;
 Надежда Кридевићева из Вашиног Села, окр. скопски, у Св. Николу, окр. брегалнички,
 — ОНБр., 51755 од 18 нов. 1921 г., по молби;
 Паулина Михајловић из Вепровца, окр. Бачка, у Ст. Шове, окр. Бачка, — ОНБр.
 52324 од 23 нов. 1921 г., по молби;
 Павле Хергенредер из Чуруга, окр. Бачка, у Апатин, окр. Бачка, — ОНБр. 28904 од
 22 нов. 1921 г., по молби;

- Марија Савковиќа из Фердина, окр. Банат, у Црвену Црвју, окр. Банат, — ОНБр. 50414 од 23 нов. 1921 г., по молби;
- Иван Карлаварис из Брњевара, окр. Барања, у Перлез, окр. торонтал., — ОНБр. 51277 од 22 нов. 1921 г. по молби;
- Ковинка Дражић-Фогелсбергер са салашке шк. Хиреш Шор код Сенте, окр. Бачка, у Јарак, окр. Бачка, — ОНБр. 43487 од 23. нов. 1921 г., по молби;
- Павле Пете из Купусине, окр. Бачка, у Мали Хеђеш, окр. Бачка, — ОНБр. 37480 од 23 нов. 1921 г., по потреби;
- Анте Виндишман из Купусине, окр. Бачка у Будисаву, окр. Бачка, — ОНБр. 37480 од 23 новембра 1921 г., по молби;
- Михајло Сеге са салаша Лудаш Носу код Суботице, у школу на салашу Лудаш Кеваго код Суботице, — ОНБр. 52154 од 23 нов. 1921 г., по молби;
- Влајко Дебељковић из Бресја, окр. косовски, у Беловодице, окр. битољски, — ОНБр. 53324 од 22 нов. 1921 г., по молби;
- Живан Петровић из Ковска, окр. тиквешки, у Зелениково, окр. скопски, — ОНБр. 53052 од 23 нов. 1921 г., по молби;
- Божидар Богдановић из Белута, окр. врањски, у Грујинце, окр. врањски, — ОНБр. 52998 од 25 нов. 1921 г., по молби;
- Медард Хорват из Книшфалубе, окр. барањски, у Верешмарту, окр. барањски, — ОНБр. 51274 од 23 нов. 1921 г., по молби;
- Загорка Спирићева из Велике Копашнице, окр. врањски, у Лебане, окр. врањски, — ОНБр. 53325 од 23 нов. 1921 г., по молби;
- Михаило Шејбок из Медвеђа, округ моравски, у Бобову, окр. моравски, — ОНБр. 52543 од 25 нов. 1921 г., по молби;
- Милана Лазаревићева из Бобове, окр. моравски, у Медвеђу, окр. моравски, — ОНБр. 52544 од 25 нов. 1921 г., по молби;
- Драгутин Арсенијевић из Сушнице, окр. скопски, у Раштак, окр. скопски, — ОНБр. 53066 од 24 нов. 1921 г., по молби;
- Милица К. Загорчева из Месараца, окр. подрински, у Орид, окр. подрински, — ОНБр. 50487 од 3 нов. 1921 г., по молби;
- Крста Булајић из Враништа, окр. призренски, у Вилусе, окр. никшићски, — ОНБр. 52342 од 23 нов. 1921 г., по молби;
- Десанка В. Поповићева из Илочца, окр. барањски, у Угљеш Пустару, окр. барањски, — ОНБр. 52950 од 26 нов. 1921 г., по молби;
- Петар Новаковић из Гардиноваца, окр. бачки, у Велику Кикинду, окр. Банат, — ОНБр. 52952 од 25 нов. 1921 г., по молби;
- Глигорије Демиден из Кулина, окр. бачки, у Кисач, окр. Бачка, — ОНБр. 53277 од 26 нов. 1921 г., по потреби;
- Радмила Вељковићева из Валеваца, окр. тимочки, у Дреновац, окр. тимочки, — ОНБр. 53358 од 22 нов. 1921 г., по молби;
- Анка Петровићка из Метовнице, окр. тимочки, у Оштрељ, окр. тимочки, — ОНБр. 53357 од 22 нов. 1921 г., по молби;
- Драга Јаковљевићка из Брезне, окр. руднички, у Бершиће, окр. руднички, — ОНБр. 53665 од 24 нов. 1921 г., по молби;
- Младен О. Мијатовић из Драгојевца, окр. подрински, у Клење, окр. подрински, — ОНБр. 53662 од 24 нов. 1921 г., по молби;
- Љубица Поповићка из Трнаве, окр. чачански, у Жежевицу, окр. чачански, — ОНБр. 53535 од 28 нов. 1921 г., по потреби;
- Радомир Кара-Јовић из Тулара, окр. врањски, у Нови Милановац, окр. крагујевачки, — ОНБр. 53359 од 19 нов. 1921 г., по молби;
- Лепосава Милосављевићева из Јањева, окр. косовски, у Приштину, окр. косовски, — ОНБр. 52981 од 25 нов. 1921 г., по молби;

- Душан Нешић из Орашца, окр. врањски, у Равну Бању, окр. врањски, — ОНБр. 53360 од 20 нов. 1921 г., по потреби;
- Кандида Кофлер из Немачке Црње, окр. торонталски, у Жомбољ, окр. торонталски, — ОНБр. 53824 од 19 нов. 1921 г., по потреби;
- Олга Ђукановић из Баранде, окр. торонталски, у Мали Сент Миклош, окр. торонталски, — ОНБр. 53598 од 28 нов. 1921 г., по молби;
- Зорка Росићка из Младеновца (била премештена у Наталинце, окр. крагујев. 18-X-21— ОНБр. 47086), остаје и даље у Младеновцу, окр. београдски, — ОНБр. 54823 од 5 децембра 1921 године;
- Надежда Ножица из Пиромана, окр. ваљевски, у Грабовоц, окр. ваљевски, — ОНБр. 52567 од 29 нов. 1921 г., по молби;
- Чедомир В. Ђирић из Вирине, окр. моравски, у Ђуприју, окр. моравски, — ОНБр. 54442 од 30 нов. 1921 г., по молби;
- Михаило Стојловић из Корбова, окр. крајински, у Кочетин, округ пожаревачки, — ОНБр. 54445 од 30 нов. 1921 г., по молби;
- Бојанка Павковићева са салашке школе Шебешић-Мали Таванкут код Суботице, у школу на салашу Миргеш Нови код Суботице, окр. Бачка, — ОНБр. 52156 од 23 нов. 1921 године по потреби;
- Наталија Ђ. Матићка-Зрнић на раду у Мин. Просвете, да ради у београдској основној школи, — ОНБр. 54440 од 29 нов. 1921 г., по молби;
- Ковинка Дражић-Фогелсбергер са салашке шк. Хиреш Шор код Сенте, окр. Бачка, у Јарак, окр. Бачка, — ОНБр. 43487 од 23 нов. 1921 г., по молби;
- Арса Вуксановић из Бача, окр. битољски, у Живојину, окр. битољски, — ОНБр. 54245 од 28 нов. 1921 год., по потреби;
- Вуксан Ђ. Гојковић из Штина, окр. брегалички, у Јабуковац, окр. крајински, — ОНБр. 53933 од 30 нов. 1921 г., по молби;
- Душан Вуковић из Лединаца, окр. Срем, у Србобран, округ Бачка, — ОНБр. 52145 од 30 нов. 1921 г., по молби;
- Риста Ристић из Чеграна, окр. тетовски, у Чајлу, окр. тетовски, — ОНБр. 53821 од 30 нов. 1921 г., по молби;
- Илија Захаријевић из Октиса, окр. охридски, у Велгоште, окр. охридски, — ОНБр. 53906 од 29 нов. 1921 г., по молби;
- Смиља Станивковићева забавиља из Јасепове, окр. тамишки, у Вршац, окр. тамишки, — ОНБр. 54105 од 2 дец. 1921 г., по потреби;
- Тихомир Јеремјић из Ресна, окр. битољски, у Гиљане, окр. косовски, — ОНБр. 48718 од 23 нов. 1921 г., по молби;
- Младен Мијатовић из Клења, окр. подрински, у Глоговац, окр. подрински, — ОНБр. 54132 од 29 нов. 1921 г., по молби;
- Савка Миленковићева из Приштине, окр. косовски, у Маљуревац, окр. пожаревачки, — ОНБр. 53886 од 30 нов. 1921 г., по молби;
- Косара Ж. Ђорђевић из Лопатше, окр. битољски, у Цапаре, окр. битољски, — ОНБр. 53949 од 2 децем. 1921 г., по потреби;
- Василија Ђирјевићева из Бучина, окр. битољски, у Крушево, окр. битољски, — ОНБр. 54283 од 3 децем. 1921 г., по молби;
- Миљивој Мацаревић из Рошца, окр. руднички, у Градац, окр. кумановски, — ОНБр. 54802 од 3 децем. 1921 г., по молби;
- Даринка К. Вукосављевићева из Глоговца, окр. подрински, у Клење, окр. подрински, — ОНБр. 54131 од 29 нов. 1921 г., по молби;
- Вељко Поповић из Недајно, окр. никшићски, у Велиње, окр. никшићски, — ОНБр. 54190 од 4 децем. 1921 г., по молби;
- Јован Врачар из Велиње, окр. никшићски, у Недајно, окр. никшићски, — ОНБр. 54190 од 4 децем. 1921 г., по молби;

- Радомир Вујовић из Трнаве, окр. чачански, у Миоковце, окр. ручнички, — ОНБр. 54550 од 3 дец. 1921 г., по молби;
- Миодраг Вујовић из Миоковца, окр. руднички, у Трнаву, окр. чачански, — ОНБр. 54550 од 3 децем. 1921 г., по молби;
- Милош Милошевић из Александровца, окр. крајински, у Вел. Јасикову, окр. крајински, — ОНБр. 50486 од 4 нов. 1921 г., по молби;
- Персида Радосављевићка из Копривнице, окр. крајински, у Александровац окр. крајински, — ОНБр. 50488 од 4 нов. 1921 г., по молби;
- Живко Милосављевић из Вел. Извора окр. тимочки, у Грлиште, окр. тимочки, — ОНБр. 53889 од 2 децем. 1921 г., по потреби;
- Тома Радичевић из Неготина, окр. тиквешки, у Драгчић, окр. чачански, — ОНБр. 54554 од 4 децем. 1921 г., по молби;
- Боривоје Станојев из Грабовице, окр. моравски, у Плажане, окр. моравски, — ОНБр. 54453 од 5 децембра 1921 г., по молби;
- Арсеније Ђ. Јовановић из Лисицја, окр. скопски, у Прилеп, окр. битољски, — СНБр. 54587 од 3 децем. 1921 г., по молби;
- Босиљка Радосављевићка из Вел. Поповића, окр. моравски, у Грабовицу, окр. моравски, — ОНБр. 53696 од 5 децем. 1921 г., по молби;
- Јаков Рајс из Телечке, окр. Бачка, у Лок, окр. Бачка, — ОНБр. 53281 од 28 новембра 1921 г., по казни;
- Радмила Петковићева из Плавне, окр. крајински, у Вел. Врбицу, окр. крајински, — ОНБр. 54824 од 3 децем. 1921 г., по молби;
- Љубица Борикичка из Плавне, округ крајински, у Ртково, округ крајински, — ОНБр. 54823 од 3 децем. 1921 г., по молби;
- Војислав К. Поповић из Призрена, окр. призренски, у Тетово, окр. тетовски, — ОНБр. 54951 од 5 децем. 1921 г., по молби.

УМЕТНИЧКО ОДЕЉЕЊЕ

ми

АЛЕКСАНДАР I

По милости Божјој и вољи народној
КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

На предлог Нашег Министра Просвете од 3. марта 1922. год. одликујемо:

Орденом Белог Орла V степена

Милорада Петровића, главног редитеља Народног Позоришта у Скопљу.

На предлог Нашег Министра Просвете, од 8. марта 1922. год. одликујемо:

Орденом Свештог Саве V степена

Фанику Хајман, чланицу Загребачког Казалишта.

Даницу Васиљевићку, чланицу Народног Позоришта у Новом Саду.

Наш Министар Просвете нека изврши овај указ.

АЛЕКСАНДАР с. р.

Министар Просвете,
Св. Прибићевић, с. р.

МОЛИЕРОВ ЖИВОТ

(Сви народи на свећу, заборављајући за шренуш оно што их дели, и удружујући се у дивљењу трајних лепота, прославили су прошлога месеца, приликом тристагодишњице од његова рођења, бесмртну успомену великога писца који се сматра као оличење драмске и комичне уметности, који је у исти мах забављао и нагонио на размишљање дугу поворку поколења, и који је у својим делима резимовао готово цео животи свога времена и мало од опште-људског живота, стварајући личности које ми познајемо, које волимо, које налице на нас, али које, за разлику од нас, неће никад умрети...)

Тим поводом, ми доносимо конференцију о „Молиерову животи“ коју је наш Уредник држао на свечаној представи приређеној у београдском Народном Позоришту у част Молиеру 17 јануара 1922.)

Госпође, Господо,

Ако је увек занимљиво проучавати живот великих писаца, због драгоцених обавештења која нам он даје о пореклу, образовању и развоју њихова генија, то је нарочито корисно кад се тиче комичних песника у опште и, понаособ, онога чију вечно живу успомену вечерас овде прослављамо. Јер ти песници никада не остављају земљу и не уздижу се, као Корнеј или Расин, ван свога времена и средине, у царство херојских осећања и идеалних страсти; они се хране на тлу из кога су изникли, они посматрају више но што измишљају; утисци које су они примили током свога живота огледаће се отуда неизбежно у њихову делу, и они ће стварати своју веселу уметност из својих каткада болних искустава.

Жан-Батист Поклен — који је доцније, поставши глумац, узео име Молиер — родио се 15 јануара 1622 у Паризу, у једној старој породици добре буржоазије. Све његове комедије носиле доцније у себи видан траг тога његовог буржоаског порекла, и у француској књижевности он представља буржоаски дух са свима његовим врлинама и манана: чврст здрав разум, инстинкт за практичну мудрост и за меру, наклоност за подсмевањем, мржња на све лажно и претерано, претенциозно и романтично; уз то, не одвећ велика висина осећања, више разума но

фантазије, више снаге но деликатности, дух каткада мало груб и неукусан Молиеров отац био је имућан тапетар, и толико угледан у своме ста-лежу да је постао наследним дворским тапетаром и собаром; отуда је и његов син доцније носио кроз цео живот назив „собара Њ. В. Краља“. У наше демократско доба, ми гледамо, с једним ироничним, и скоро сажаливим осмејком, на то чудно удружење једног од најславнијих имена човечанства и једне тако скромне титуле; али у то време приви-легија и монархистичкога жара, кад се личност краљева окружавала правим обожавањем, и кад се толико тражила прилика да му се приђе ближе, та титула, чији су притежаваоци имали за дужност да намештају краљеву постељу, уливала је велики престиж. Сетимо се само како су ондашњи племићи сматрали за једну од највећих части да присуствују, јутром и вечером, облачењу и свлачењу Луја XIV. Млади Молиер је провео своје прво детињство у дућану свога оца, у једном од најживописнијих и најбучнијих париских квартова, пуном крчми и дућана, и шатри пред којима су лакрдијаши изводили своје представе, мамећи публику унутра. Место је било згодно за васпитање једног будућег комичног песника: још ту је, вероватно, Молиера почела хватати она грозница за позориштем од које га целога века ништа неће моћи излечити; и ту је он познао популарне нарави и онај популарни језик који ће доцније дати толико енергије и боје његову стилу. Желећи да му да солидно обра-зовање, отац га је послао у најславнији и најотменији париски колеж тога доба, и ту је Молиер проучио из близа древне узоре — Аристо-фана и Менандра, Плаута и Теренција, — којима се доцније толико надахњивао у својим комедијама. Он је довршио своје школовање поло-живни правне испите у Орлеану, али, ваља признати, у то доба, то је била формалност, питање новца пре него ли резултат озбиљног рада, јер, као што каже један хроничар из тог времена:

.... за новац

У Орлеану је добијао диплому и магарац.

На запрепашћење свога прозаичнога и разумнога оца, Молиер није хтео после тога да постане ни адвокат, нити бар тапетар: демон позоришта почео је да бесни у њему, и он се није смирио све док с неко-лико својих пријатеља није основао своју глумачку трупу, коју је крстио *Славним Позориштем*. Од тада, он више неће оставити позорницу док смрт не буде дошла да га с ње отргне. На жалост, *Славно Позориште* било је славно само по своме имену, и после две године злоупотреба, како

.... Excepté les exempts de payer,

Les parents de la troupe et quelque batelier,
Nul animal vivant n'entra dans notre halle¹⁾,

¹⁾.... Изузев неплатежника,

Рођака чланова трупе и понеког лађара,
Никакво живо живинче није ушло у нашу дворану.

оно је било приморано да банкротира, и његов шеф, Молиер, био је стрпан у затвор због неког малог дуга. Битка је, дакле, била безнадежно изгубљена, и, чим се ослободио затвора, како није хтео да се одрекне позоришта, Молиер је окренуо леђа незахвалној престоници. *Славно Позориште* је увило своја кукавна платна, потрпало у два-три сандука свој варак и своје златне прње које још нису биле заложене, натоварило их, заједно с глумицама, на једна кола и кренуло се на пут за Југ, за ту земљу доброг расположења и лаког смеха, чије је поднебље милоствиво за бескућнике. Мала трупа од десет чланова провешће пуних дванаест година у непрекидним лутањима, по свима путевима и по сваком времену, и познаће сваковрсну злу срећу, можда и беду и глад. Једног дана, глумци би се, у својој одисеји, зауставили у каквој бедној паланци, умртвљеној у тешкој провинцијској чамотињи, коју би њихов долазак протресао и пробудио. Грађани и мали племићи облетали би неспретно, с мадригалима на уснама, и са стародревном елеганцијом, око младих глумица; у општинској дворани, удешеној за представу, после какве веселе лакрдије по талијанском узору у којој се опробава млади геније Молиеров, одјекнули би звучни александринци великога Корнеја или малог Мањона. Затим, кад би се радозналост тих честитих паланчана исцрпла, трупа би спаковала своје мршаве пртљаге и наставила да обија друмове, куцајући и на врата замака, заустављајући се чак и по селима; у том случају, позорница би била какав простран амбар, осветљен фењерима, улазак би се плаћао „у природи“, и тираде би биле пресећане с времена на време њакањем магараца или риком говеда.

Најзад, после дванаест година борбе, једне животворне и веселе борбе, Молиер се вратио у Париз, формиран искуством, упознавши добро све врсте људске животиње, господар себе и свога генија, зрео за узор-дела. Од првог тренутка, он је ту играо пред Лујем XIV, коме се допао, и који му је допустио да остане у Паризу и дао му чак и дворану за представе; и од тада, цео његов живот ће проћи у раду и у новим борбама.

Његов рад је запрепашћујући: као писца, као управника позоришта, као глумца, као организатора дворских свечаности. Остављајући сасвим на страну његова дела — тридесет дела написаних за четрнаест година, — о којима вам је, пре два дана, опширно говорено с овога места, и с ауторизованије стране, ја вас молим за допуштење да вам кажем две речи о осталим гранама његове активности.

Као шефа трупе, његови глумци су га обожавали, што је можда највећи успех који је икад постигао један управник позоришта. Какав је он био на свом редитељском послу, показује нам његова мала комедија *Версајска Имировизација*, где представља себе како ради са својим друговима спремајући једну представу коју треба да да у Версају, и баш та проба с упадима и примедбама Молиеровим предмет је комада. Ми

га ту видимо свег у покрету, паштећи се око свакога глумца, осуђујући сваку нетачну интонацију, истичући сваку физиономију и сваку интенцију, не могући, нарочито, да подноси ништа што је лажно и неприродно. Он је увек захтевао највећу прецизност, не допуштајући да ишта буде остављено случају инспирације или индивидуалној фантазији. „Сваки глумац, каже један савременик, знао је колико корачаји треба да учини, и сви његови погледи били су избројани.“ Што се тиче дикције, он је био измислио ноте да бележи тонове које он и његови глумци треба да узму говорећи своје улоге. Таквим минуциозним радом на позорници, у коме је душа једнога уметника давала хармоније и јединства свему, Молиер је убрзо учинио своју трупу бољом од свих осталих у Паризу и осигурао јој сјајан материјалан положај. Споменимо, занимљивости ради, да су сви његови глумци — трупе су тада биле организоване као независне републике, с уделима чланова у заради — зарађивали годишње, према садашњој вредности новца, до 40.000 франака, док су се Молиерови приходи са представа издизали до близу 200.000 франака.

Као глумац, Молиер се предавао својој уметности душом и телом. Пре него ли гениални писац, он је био, он је желео да буде изврстан глумац. Целога свога века он је имао слабости за велике трагичне улоге, али никад није имао у њима среће: у провинцији, и у Паризу, у почетку своје глумачке каријере, он је био више пута у њима извиждан и засут куваним кромпирима. Ни његова фигура, озарена унутрашњом ватром генија, али не лепа, ни његова проста и природна дикција у херојским и грандиозним осећањима, нису се могле нимало допасти публици. Али, ако је био рђав трагични глумац, он је био одличан као комичар, у у исти мах израђен и надахнут; нарочито је био диван тумач личности које је сам створио, Алсеста, Харпагона, Г. Журдена, Аргана. У сваком случају, он је волео свој занат, који ће крунисати ореолом генија, изнад свега. Академија Француска нудила му је место у својим редовима ако се одрекне да буде глумац, — глумци, нарочито комични глумци, нису уживали никакво поштовање у то доба, — али он није пристао. Његов пријатељ Боало није могао разумети да највећи човек свога времена, за каквог га је он држао, пристаје да маже лице брашном и да добија батине по леђима, јер није знао шта то значи бити смртно угрижен демоном позоришта. Молиер ће трпети понижења ради свога занимања, допустити често да поступају с њиме као с јавним лакрдијашем, али се неће махнути позоришта. Он је њему био поклатио, за његову најчистију славу и његову вечиту гордост, сав геније свога духа, и сву крв свога срца. Он је за позориште био живео, ту је хтео да умре, и ту је, као што ћемо видети, и умро. Он је био икупитељ и мученик своје уметности.

У исто време док је развијао своју интензивну поетску и глумачку активност, Молиер је био и главни лиферант *divertissements*-а за дворске

светковине. Захвалан Лују XIV, који му је од првог тренутка отворио свој двор и указивао му увек своју заштиту, која га је једина спречила да не буде смрвљен од својих противника, Молиер је писао ради његове забаве, покатакд по његовој порудбини или чак по његовим упуствима, многобројне фарсе и комедије-балете у којима се налазе, усред детињске буфонерије и претераних ласкања краљу, само искре његовог правог комичног генија; највећим делом, то је био само оквир за веле-лепне међуигре с музиком, плесом и песмом које је „Краљ Сунце“ толико волео да је и сам покатакд у њима учествовао, играјући, на позорници, уз лагану, меланхоличну музику, озбиљне, одмерене кораке менета. И *Уображени Болесник* — кога ћемо малочас видети са свима његовим старинским интермедима, и који ће нас за тренут пренети у једну далеку прошлост, у једно за увек ишчезло и сјајно друштво — био је написан да „одмори узвишенога монарха од његових славних радова“ и забави га мало за време карнавала. „Сва слава којој ја могу тежити — писао је Молиер краљу посвећујући му једну своју комедију — то је да забављам Његово Величанство; и ја мислим да човек није некористан Француској ако доприноси у нечем разанођењу њенога краља.“ Са нашим модерним идејама, и не допуштајући да један писац зависи и од чега другог до од своје уметничке савести, гледајући Молиера у тој потчињеној, покорној улози једног гениалног Трибулеа, ми бисмо волели да познамо код њега мало од оне огорчености декласираног човека коју је Лабриер тако живо осећао, и да осетимо покатакд, под његовим смехом, мало пригушеног јецања. Али то би било можда сувише тражити, и заборављати да је у том веку кад је цео свет био удворица, и сматрао Луја XIV за највећег краља у садашњици и прошлости и за оличење француске славе, и Молиер морао мислити и радити као остали.

Сви ти комади, писани за ову или ону свечаност, спремани су с нечувеном брзином, — *Les Fâcheux*, комедија у три чина у стиховима, замишљена је, написана, научена и представљана за две недеље — и тај грозничави рад истрошиће Молиера. Али оно што ће нарочито исцрпети његову душу и његово тело, то ће бити гоњења његових непријатеља, и његове домаће патње.

Непријатеља, он је имао чопор: све оне које је исмевао у свом делу: саревњиви писци, педанти, прециозе, незналице лекари, преварени мужеви (ако их има који се признају за такве), и нарочито, глумци из супарничких трупа, племићи и побожњаци. У дугој и опорној борби коју је водио с њима целог свог живота, они нису бирали оружје за напад, као што ће вам показати ових неколико примера. Противнички глумци правили су на сцени свирепе алузије на његов породични живот и оптужили га чак краљу да је узео своју властиту кћер за жену; и та гнусна легенда дуго се сматрала за истину. — Један од оних фриволних и

таштих племића којима се он толико ругао, и због чијег се присуства на позорници толико љутио, — по обичају 17. века, доиста, племићи су гледали представу са саме позорнице, стојећи и седећи са стране, често у толиком броју да су глумци једва имали места да се крећу, да улазе и излазе; покаткад би се десило да они дођу ту и пијани, и направе скандал за време представе — један од тих фриволих племића, љут на Молиера што се био препознао у једној од његових личности, сревши га једанпут, дограбио му је главу док се овај клањао, и протрљао му лице тако снажно о дугмета на свом фраку да га је свег крв облила. Догађај нам изгледа данас одвратно тужан, али је он био сасвим могућ у оно доба када су класинске браће биле тако јаке и књижевници сматрани као добри забављачи, али као људи ниже врсте, који се презиру. Много доцније, у 18. веку, када се млади Волтер био усудио једном приликом да не буде мишљења неког великог племића, овај је послао своје лакеје да га истуку, и, кад се он био пожалио, стрпао га је у затвор; тако је исто Бомаршеа испребијао један војвода. — Али су се на Молиера с највећим бесом били окомили, после *Тартифа*, сви богомољци, прави и лажни; они су га обасипали плаховитим нападима и, врло моћни, успели су да комад буде забрањен неколико година. Париски архиепископ запретио је искључењем из цркве сваком ко буде читао или гледао ову комедију, а један париски парох тражио је од Луја XIV за „овог нечастивог одевеног у месо и обученог у човека, највећег безбожника и распусника откад је света и века, примерну и јавну смртну казну: да буде спаљен на ломачи, пре него што буде горео у паклу“.

У тој борби, у којој се није штедело ништа у њему, ни човек, ни песник, ни глумац, ни муж, Молиер би био желео наћи у интимном и скривеном породичном животу уточишта и тихе среће; на жалост, он је ту налазио само патње. Његова жена, коју је он нежно волео, није га разумевала и није била достојна њега. Филозоф који је увек проповедао да се у свему треба држати природе, заборављајући истину искуства да младост треба удружити с младошћу, оженио се, кад му је било четрдесет година, једном осамнаестогодишњом девојком, вештом и фином глумицом, не лепом, али горе него то: дражесном и пикантном, и, у исти мах, фриволном и кокетном, и, као већина кокета, саможивом, уског духа, несталном као птица и ћудљивом као мало дете. По свој прилици, она није била саздана за поштenu жену, и није се много бринула да игра у животу ту улогу. И тако је, једном свирепом иронијом судбине, онај који се толико смејао војсци преварених мужева, имао прилике да увиди да ствар није нимало комична, нарочито не за мужеве, и у борби између своје страсне и дубоке душе са хладном и лаком природом своје жене, он је губио мир и радост срца.

Сав тај рад, све те борбе, све те патње, пореметиле су сасвим Молиерово физичко и морално здравље. Целога свога века, он је био

Ћутљив, удубљен у посматрање или сањарење, и тај велики шаљивац који је својим делима засмејавао толика поколења, био је увек тужан; али, пред крај живота, он је постао хипохондар и сасвим клонуо духом. „Док ми је живот био измешан подједнако од бола и радости — говорио је он у то доба — ја сам се сматрао за срећнога, али данас кад сам обрван мукама, не могући да рачунам ни на један тренутак задовољства или милине, ја видим да се треба оканути свега. Колико човек пати пре но што умре!“

У таквим околностима, Молиер је написао свог *Уображенога Болесника*, своје завршно и смртоносно дело, једну од својих најбољих лакрдија, једну од највеселијих и најснажнијих, којој ћемо се малочас тако слатко смејати. Али гледалац који познаје Молиеров живот, — док се буде смејао комичном страху Арганову, бучном гневу Г. Пургона, или оном младом идиоту Томи Диафоарису, у коме сва бескрајна људска глупост пева једну триумфалну химну, — тај гледалац осетиће извесну меланхолију, меланхолију која није у самом комаду, али која се рађа у души кад помисли на ону потку моралних и физичких беда на којој је ово дело изаткано. То је, доиста, најчуднија лабудова песма коју је могао испевати један песник мучен патњом и смртно погођен. Једна комедија која се немилостиво подсмева болести и смрти, медицинској науци и њеним сваковрсним представницима, и у којој ни једна једина игра физиономије, ни једна једина прикривена реч не открива ни најмању нежност спрам болесника и његових мука. Ко би рекао да ту комедију, чији су принципи да здравље и болест зависе само од наше воље, није писао један срећан и здрав човек, а не човек за кога је живот био постао терет, и који је знао да је једном ногом у гробу? То је, доиста, један диван пример способности коју је имао тај велики геније да употреби своје емоције, своје мисли и своје болове чак, да из њих као уметник извади праве елементе смеха и сатире.

Прва представа се давала 10 фебруара 1673, пред многобројном и задовољном публиком. Молиер, и ако сам болесник, али, авај! нимало уображен, играо је насловну улогу; његова жена је била она безазлена и дирљива Ангелика која својим осмејком оквашеним сузама блажи претерану веселост комада. Пред четврту представу, он се осећао тако тешко да су га сви одвраћали да не игра; али је он одговорио — сви савременици не хвале узалуд доброту и племенитост његова срца, — да не жели да његови глумци и послуга изгубе своју дневну зараду, и отишао је у позориште. Он је играо своју улогу, може се рећи, са смрћу покрај себе, и кад се, у трећем чину, у својој наслоњачи, прави да је мртав, његови другови су имали злокобни утисак као да је доиста умро. Ипак, он је истрајао до краја, и, у завршној церемонији, кад је рекао своје последње *jury*, препукла му је једна жила у грудима од кашља и лице је стало да му се грчи, али је он, да публика не би то

приметила, сакрио грч смејући се на силу. Глумац до краја и по сваку цену, он ће тако, од свог самртног грча, направити комични ефект. Кад су га, затим, полумртвог пренели у његову собу, прва реч му је била: — у тој речи је цео позоришни човек — „Како је ишло? Шта мисли публика о мом комаду?“ Пола сата после тога био је мртав.

Тако је овај велики човек умро на бојном пољу, и тај племенити крај, достојан њега, био је као крунисање и апотеоза једне славе.

Париско свештенство, толико кивно на писца *Таршифа*, одбило је да сахрани највећег песника свога века, пошто се он, на свом самртном одру, није био одрекао свога занимања; јер по црквеним одредбама тога доба, нису се могли сахранити у хришћанској земљи јавни грешници — блуднице, кајишари, глумци — који би умрли без покајања. Требало је да се Молиерова жена — показујући се бар у тој прилици благородна — простре пред ноге краљу и да му каже: „Шта? одбија се гроб човеку који би, у Грчкој, заслужио био олтаре!“ па да Луј XIV позове париског архиепископа да оповргне своју одлуку. Тако је Молиер могао добити „мало земље“ за своје тело, под условом, ипак, да му се ода што је могуће мање црквених почести: сахрана је требала да буде увече, само два свештеника имала су да прате мртвачки ковчег до гроба, не свраћајући у цркву; свака свечана церемонија била је забрањена. И једне мрачне ноћи, уз бојажљиву светлост буктиња, без и најмање помпе, однесен је као кришом у своје последње станиште највећи комични песник своје земље и свију земаља, онај који нам је оставио једно бесмртно дело где нам је, кроза смех, показана сва јадна и ружна голотиња наше душе, и коме се данас, са захвалним дивљењем, клања читаво човечанство.

СВЕТИСЛАВ ПЕТРОВИЋ

НАПОЛЕОН И КАРАЂОРЂЕ

Кад се неко, у прве дане месеца маја, пред вече, пење алејом Јелисејских Поља, он види пред собом импозантну грађевину Триумфалнога Лука како се издваја на светлом црвенилу запада, а 5 маја, о годишњици Наполеонове смрти, чудним стицајем прилика, сунце запада у самој средини споменика. Оно је осветлило имена победа и ђенерала победотвораца, али, пре него се угасило, његови последњи зраци бацају као пурпурни огртач на гроб Непознатог Војника. Јер триумфални лук сједињује сад, у истој глорификацији, прошлост и садашњост и, кад је на дан стогодишњице Влада Републике дошла да ода пошту великом Цару, она је могла славити у истој апотеози гениалног човека, вођа народа

и војски који је, пре више од једног века, поставио Европом и светом темеље новог друштва основаног на начелима Француске Револуције, и скромног безименог јунака који је своју крв пролио за коначни, надајмо се, триумф тих истих начела правде, слободе и једнакости.

Јер Наполеон је, не заборавимо, био војник Револуције, организатор новог света произишлог из оног великог друштвеног поремећаја. Његове сјајне победе занеле су машту народну. Кад се изговори његово име, као да се изазива слика самога Бога Рата, и човек га види како се залеће на мост д'Аркол који бране кајзерови Хрвати, међу којима је можда био Кара-Ђорђе. Његов профил се оцртава крај сенке сфинкса у битци код Пирамида. Ево га у сунцу Аустерлица на своме белцу на коме је ујахао у Берлин, после Јене. И сами његови порази епски су. Цела једна варош има да гори како би осветлило повлачење из Русије, и чудесно јунаштво војника на Ватерло-у чини да је ово тужно име славно као победа. Ви знате у вашој историји за сличне аномалије, и Косово, ако је било дан жалости, ипак је остало као симбол храбрости, и према томе наде.

Наполеон је дакле био велики вођ, ратник по превасходству, то је неоспорно; и најгори његови непријатељи нису му спорили тај назив. Али то није довољно за његову славу, и према томе ни за нашу. Слаба страна војне славе је то што је често краткотрајна. Победе су као вино опојно и, следствено, опасно. Наполеон га је пио из пуних пехара, и то је био узрок његове несреће. Занесен успехом, он је прешао преко граница разумнога. То је опасност којој су изложени победиоци, и која их наводи, ако јој се не знају одупрети, на погрешке тим теже што су они јачи. Јунак кога данас славимо није се знао одупрети заносу. Он је премашао своју улогу. Ми, његови обожаваоци, први ћемо то признати, и зато, ако извесни непријатељи хоће, изговарајући се на прославу ове стогодишњице, Француску да оптуже за империализам, ми им можемо одвратити: у Наполеоновој успомени ми не прослављамо освајача који све даље помера границе свога царства, против пристанка присаједињених народа; не прослављамо човека који је тежио хегемонији; такве тежње увек су биле нездраве и оне су мање но икад дозвољене. Оно што се темељи само на материјалној сили, осуђено је на пропаст, јер сила која се има на послетку ослаби једног дана, и вама насупрот други неко ојача. Ви сте га могли за тренут стегнути у јарам, али ако сте, чинећи то, повредили његова природна права, неумитна правда о којој је недавно говорио Гамбета, осветиће се. Мир може да опстоји само ако се поштују права свакога, само у слободи, како је то дефинисала изјава човекових права прецизним изразима, и много пре прокламовања других начела с оне стране Океана.

Велико дело Наполеоново састоји се у организацији коју је он знао дати Француској сутрадан по Револуцији. Стари режим био је ишчезао

у олују 1789, а бура од 1793, уништавајући више но што је било нужно, била је оставила у Француској материјалне и моралне рушевине, и те рушевине ваљало је поправити, не упадајући поново у заблуде прошлости; сасвим напротив требало је градити с обзиром на будућност. Већ су револуционе скупштине, упркос својих заблуда, биле почеле поново градити, али са невештином, устезањем и противречностима. Смела рука првога Конзула дала је томе поновном грађењу сасвим нов и плоносан подстрек. Устав од године VIII један је од најбољих које је Француска имала: он се дивно поклапао са оним што је било потребно томе добу и са циљем коме се тежило. Стварање Државног Савета са нарочитим повластицама за стварање Закона, био је прави гениални проналазак. Наполеон је то схватио, и бацајући са Свете Јелене поглед уназад на цело своје дело, он је у своме меморијалу написао да је оснивање Државног Савета један од најлепших разлога за његову славу. Томе скупу одабраних људи радника, људи скромних и независних, ми дугујемо диван скуп оних закона који се зову Наполеонов Законик. Они су још увек темељи свег модерног права. Без сумње да су они, са еволуцијом свега, морали претрпети исправке; тих исправака ће бити још; али ће ипак зато они остати као правни споменик првога реда. Начин њиховог стварања може служити за углед: справљање извештаја и пројеката, њихово претресање у Савету, дају утисак савршенства, ретко достигнутог у радовима те врсте. Благодаречи сачуваним записницима говорâ и личним успоменама неких државних саветника, ми можемо у неку руку оживети изглед тих седница. Најчешће им је председавао Наполеон. Он је уносио своју природну спонтаност и наглост, али, и ако се ужасавао од брбљиваца и адвоката, и ако није волео, често чак ни трпео, противречност, он је с пажњом саслушавао говоре који су, истина, свођени на тачно неопходно; рекло би се да је осећао извесно поштовање према учености својих саветника, док је према Парламентима, Сенату, поступао са познатим презирањем. Често је чак изазивао дискусије, обраћајући се једном или другом члану Савета: „Рекли су ми, Господине, да се не слажете с мојим мишљењем о томе. Зашто?“ И више но једном, видели су га где, убеђен супротним доказима, мења мишљење, што је у његовом животу била ствар ретка.

Њему смо дужни и за нашу административну организацију. И ту такође ми ћемо морати извршити измене. Наполеон није могао предвидети железнице, ни телеграфски и телефонски саобраћај, који су из основа изменили начин управљања земљом; али оно што је тада створио било је чудесно прилагођено условима његовог доба, а народу је дало могућности да више од сто година подноси револуције и промене режима, а да се административни живот не поремети, толико су организми били добро уређени, и у свези једни с другима, узрок је томе био што их је демократски дах револуције оживљавао, можда у пркос Наполеону, који

је према ауторитету у опште, и према личном ауторитету нарочито, имао и сувише испољену склоност.

То му је долазило од темперамента, а и од љубави према војничком позиву. Он је мало и сувише волео да наметне свуда покорност. У његовом дивном појимању народних потреба ипак је била једна празнина. Он је сувише побркао јединство са уједначењем. Јединство француско био је припремио стари режим, од Хенрика IV и Ришеље-а. Француска Револуција сасвим га је довршила, и дивна светковина Федерације, мало детињаста и позоришна у извесном погледу, ипак остаје као дирљиви симбол националног јединства. Сви ти федеративци који су били дошли далеко из Бретање или са обала Средоземнога мора, ти Пиренејци који су говорили бискајским наречјем, Алзашани који су певали Марсељезу са немачким нагласком, били су Французи задахнути истим осећањима, истим тежњама ка правди и слободи. Али кад је он преко мере раширио границе свога царства, он се стао чудити што наилази на разноличност менталитета међу тим популацијама које су међутим изгледале да у први мах са весељем примају наше господарство. То уздржавање, тај отпор разгневише га чак. Као у еванђељу, он изговори *compelle intrare*. Он заборави да једино морална завојевања потврђују завојевања материјална, и њему се прохте да скрши те разлике. Он беше створио себи један тип Француза: њему је дошла воља да сви поданици његовог царства буду начињени по истом калупу, не схватајући да различности урођених способности и навика понекад чине тешким, ако не немогућим, слична прилагођења. Он је с правом хтео помоћу наставе да примени тај систем претераног уједначења. Лицеји постадоше праве касарне подвргнуте војној дисциплини. Министар просвете, задојен доктринама господаревим, једнога дана кад је имао некога у посети, извадио је свој часовник и рекао с поносом: „У овај час, у свима лицејима Царства, од Хамбурга до Рима, раде се латинска тумачења Квинта Курција“.

У томе погледу ми смо начинили један пролом на универзитетском, ипак тако значајном делу Наполеона. Ми смо унели више гипкости у наше програме. Сви наши лицеји, сви наши универзитети нарочито, нису створени по истом непромењивом угледу. Ми смо у њих унели више ваздуха, светлости и слободе. Ми смо разумели да, према крајевима, има различитих потреба и, у популацијама, разних урођених способности које је требало управити заједничком циљу, јавноме добру, и како се излажемо опасности да одбијемо од себе добру вољу присиљавајући их на методе или послове одвратне њиховом темпераменту и њиховом менталитету.

Тако савршена, тако блиска веза која у Француској постоји међу разним покрајинама и разним друштвеним класама, таква да се могла назвати *свешта веза*, доказује како смо ми имали право што смо прихватили те идеје које је Наполеон покатакд сматрао смелима, па чак и опаснима.

И гле сад, ја опахам да сам много критиковао Наполеона, и ако сам један од његових обожавалица. Одређеност и ширина његовог генија увек су ме пунили одушевљењем. Ја сам са страшћу читао његова писма, и са интересовањем тим јачим што су поједина од њих била упућена неким од мојих рођака, и узвишеност његових погледа, њихова тачност тако исто, нису ме могли оставити равнодушним. Све је то у осталом историја, то цео свет зна. Али у Француској, ма како ми били пуни дивљења и поштовања према једном човеку и његовој успомени, наша страст не иде до сервилности. Ми увек задржавамо наше право критиковања. Ми изнад човека стављамо земљу, општи интерес, питање правде и слободе. Те две речи често се навраћају у нашим говорима, а то с тога што љубав према њима испуњава наша срца.

Поносита и независна раса као што је раса српска лако ће разумети ова осећања.

Ах! да вас је Наполеон познао! Да сте се с њим сусрели на скретници историје у пуном развићу ваше снаге у обнови! Да је он у својој војсци имао оног дивног српског војника чија је истрајност, енергија и храброст изазвала дивљење свију који су га видели на делу, било приликом ужасног повлачења, било у победничком надирању кроз ослобођену домовину. Мој пријатељ генерал де Лоби поновио ми је једва пре неколико недеља: „Српски војник је најбољи војник на свету“. Зар нисам имао право да кажем: какву би сјајну страницу славе исписали ви са војницима из старе гарде и коњаницима Миратовим. Али ако вам богови у онај мах нису даровали тако блиставе перјанице, они су вам у то исто доба осигурали трајнију славу народа који поново осваја своју независност. Истина је да се тадашњи ваши подвизи нису одигравали на пољима битке светскога значаја; њих нису гласила стотине уста широке јавности. Ваше дело било је теже: герилско ратовање и чарке у којима јунаштво често остаје незнано, али чија сама целина чини праву епопеју која обећава бесмртност спомена херојима.

Док је Наполеон реметио Европу својим победама, ваш Карађорђе тресао је јарам Турака и почињао ослобођење ваше отаџбине. Вести о томе догађају допиру до Наполеона. Али, мора се признати, он им с почетка не даје важност коју заслужују. Он, међутим захтева да га обавештавају о свему што се дешава у пределу Дунава. Он нашем посланику у Цариграду, ђенералу Себастиани, наређује да пошље нарочитог изасланика у Видин. То је мајор Мериан, који је играо доста важну улогу посматрача. Од неког времена већ, он је сместио у Травнику генералног конзула који га обавештава о догађајима у Босни, јер нарочито од како су Далмацију окупирале француске трупе и од како се испољују његови планови на Јадрану, њему је потребно да буде обавештен о догађајима на Балкану. Али он о њима суди нарочитим начином. Побуна тих *Serviens*, јер тако Србе назива терминологија тога доба,

како што ће се њихов вођ звати *Cerni Georges* до тренутка директних веза с њим, кад га почињу називати *Karageorges*. Дакле, први утисци Наполеонови о Србима и Карађорђу нису по њих повољни, и то из три разлога. То су најпре бунтовници, а Наполеон, врло самовласан, ми то знамо, не воли много бунтовнике; шта више, то су побуњеници против Узвишене Порте, тадашње наше савезнице, и њих подржавају Руси, наши непријатељи у то време. Не чудимо се дакле ако Наполеон у први мах не показује у својој политици велику симпатију према Србима. „Прво нека се покоре, каже он, а после ћемо видети.“ Али ево једног срећног догађаја. Два јучерања непријатеља, Наполеон и Александар, сусрећу се у Тилзиту, и одмах после тога збива се промена савеза и одјек тога допире на обале Дунава и Саве. Неопходно наступа примирје између Турака и Руса, српских савезника. Преговори се воде у Ђурђеву. „Турци одбијају сваку врсту преговора који се односе на побуњене Србе, пише 24 августа 1807 француски преговорач ђенерал Гијемино. Они хоће да буду власни казнити их или им опростити, а да се Руси у то не мешају.“ Али симпатије већ прелазе на Србе, и већ се опажају први знаци тога осећања које ће се испољити неколико месеци доцније у једном званичном документу: „Срби су ратоборан народ, а та особина налаже увек поштовање“. Гијемино посредује дакле у њихову корист, и благодати те еволуције дају се одмах осетити. Турци су уморни. Један извештај нашег конзула у Травнику од 25 августа показује нам утисак који је произвео на духове састанак у Тилзиту. „Узалуд је, вели се тамо, уз помпу донесен ферман Турцима у Босни са заповешћу да се образују нове чете од 25.000 људи. Узалуд се побадају три репа и заливају јагњећом крвљу, у знак рата и поласка, узалуд се праве дивљачке серенаде јаничарима који се уписују, да се тиме њима ода почаст, а подстакну остали. После свију тих обреда који су трајали шест недеља, озбиљни муслимани остали су седећи на својим ћилимима.“

Од тога тренутка пажња Министарства Спољних Послова нарочито је обраћена на та питања. Један извештај Рајнхарта, који је по заповести Његовог Величанства упућен Његовој Екселенцији Министру Спољних Веза 30 новембра 1807, изражава се овако:

„Од Црнога до Јадранскога мора протеже се појас земље настањен народима једне расе који, ма како страни да су остали једни другима под једном владавином која све осамљује, ипак сачињавају један народ. Зар Босна, Србија, Бугарска, Влашка и Молдавска не би могле образовати једну Дунавску Конфедерацију? Унутрашњи покрет постоји у Србији, то више није безживотна маса. Она би добила свој облик под заштитом Француске, Русије, Аустрије, и саме Турске. Она би створила нове односе између Истока и Запада. Она би проузроковала нове европске интересе... А интереси Француске? Они су у овоме: не губити из вида те покрајине у организацији наше трговине на Средоземном и

Црном Мору после опадања поморске снаге Енглеске, и решавати о судбини њиховој саобразно обимној целини плана који има дати нов друштвени облик Европи и целом свету.“ Ту се први пут такав укупан поглед наводи у француском документу. Име словенско ту није споменуто. Неком врстом интуиције, ту је указано на сестринство расе. И Цезар Бертје, француски конзул у Далмацији 1801, разуме ту етничку сродност. Али он не зна како да назове тај народ који, „ма да лишен сваке сталне политичке везе, ипак, духом који га оживљава, и даље образује једно народно тело“. И због тога се употребљавају најчуднији називи, као Ускоци и Морлаци, које живописна књижевност задржава још неко време.

После Тилзита било је питање само о примирју, пошто су сва отворена питања имала да се реше непосредним преговорима између Александра и Наполеона. Догађаји су одлагали то виђење двају императора. У очекивању тога вођени су многи претходни разговори између министара, током којих су били скицирани многи планови где је била у питању судба Србије: али ни један од тих планова није био изведен, и виђење у Ерфурту прекиде све те лепе снове, одржавајући интегритет отоманског царства. Разочарење је било јако у Србији, догађаји који затим наступише изазваше врло живо незадовољство против Руса које су оптуживали да напуштају Србе. Карађорђе реши да промени оријентацију своје политике. Као што сам већ рекао, француска политика после Тилзита постала је симпатична према Србима. Вођ Срба то је знао, и сасвим природно, кад му се потпора Петрограда измакла, он је окренуо очи ономе који је тада био на врхунцу своје војничке славе. То је било сутрадан по Ваграму, француске трупе биле су још на Дунаву. Карађорђе пише Наполеону. Његово писмо добро је познато; ја ипак тражим од вас дозволу да вам га поново саопштим, јер први поклич за савезом који се сто година доцније имао запечатити крвљу и под лаворима, не може оставити равнодушним ни једног Француза, а верујем ни једног Србина. „— Царско Величанство! Слава твога оружја и твојих ратничких дела разнела се по свету. Народи су у твојој узвишеној особи нашли ослободиоца и законодавца. Српски народ жели да од тебе добије слободу и законе. Велики владаоче, баци поглед на Словене у Србији. Они су храбри, они знају да чувају сећање на доброчинство. Будућност ће показати да су они достојни заштите твога великога народа. Преузвишени царе, ја се надам у тебе, ја се надам да ћу примити повољан одговор.“

Племените и пророчанске речи! „Будућност ће показати да су они достојни заштите твога великога народа.“ Могао је ту променити једну реч и говорити о пријатељству. Унук Карађорђевић је узео на се да у дело приведе речи свога претка.

Било је то у најтежим данима рата. Српска војска држала је још само мајушни део Краљевине, а вести које је посланик француски доносио Њ. С. Принцу Регенту биле су рђаве. Насртај Немаца на Верден био је страховит. „Хоћете ли да српску војску укрцамо за Француску, рече просто принц Александар, јер Србија ће победити са Француском или умрети са њом —“. Та жртва није била примљена, и удружена два народа победила су.

(Свршиће се)

ГРАФ БЕГУЕН

(С француског рукописа превела Ј. С.-Ђ.

ЋИРИЛО И МЕТОДИЈЕ И ЊИХОВА ДЕЛАТНОСТ

(Крај).

За историјску чињеницу да је Константин средио словенску азбуку и превео Јеванђеље на словенски језик везана су два питања:

1. Коју је он азбуку дао Словенима, јер видимо код Словена две азбуке, — такозвану ћирилицу и такозвану глаголицу; и

2. На који је од живих словенских језика превео Јеванђеље, — јер у половини IX века били су већ постојали засебни словенски језици: чехоморавски, словеначки, руски, српски и т. д.

Обадва питања имају своју дугачку и компликовану историју у нашој науци, па и своју опширну научну литературу. Знатна већина научника мисли сада да је Константин дао Словенима баш глаголицу, а да је тако звана ћирилица ушла у употребу јужнословенске књижевности тек нешто доцније. Ко је средио ћирилицу, тачно не знамо, и ако се мислило понекад на једног од ученика Солунске Браће, Климента.

Тешко би било наводити целу аргументацију у корист тезе да је Константин употребио за свој превод глаголицу, али доста је скренути пажњу на најглавније.

1. Споменици црквенословенског језика који су писани на месту просветног рада Ћирила и Методија, — на чехоморавском терену, односно близу овог терена, — писани су глаголицом. То су тако звани кијевски Мисал и тако звани Прашки одломци, са неким цртама чехоморавским у језику, које је унео последњи писар.

2. Општа слика јужнословенске књижевности показује нам како глаголица превлађује у црквеној употреби у Македонији и у Бугарској током целог XI века и како се постепено заборавља током XII-XIII века.

3. Ћирилица представља извешан напредак, поређена са глаголицом, у смислу бележења гласовних разлика, а оно што је савршеније у овом погледу, то је млађе. Јер тачно је приметио још у X веку калуђер Храбр: оудобѣи ко истѣ послѣжде творити нежели прѣвѣи сътворити (лакше је доцније нешто створити него ли нешто покренути).

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Глаголица је с обзиром на облике појединих слова, незграпна; азбука ћирилица је у овом смислу кудикамо лакша и једноставнија. Тешко је схватити како би могла ући у књижевност глаголица, ако је већ била позната такозвана ћирилица. Што се тиче питања о извору глаголице, — јер једна историјска азбука увек представља само културну позајмицу, — сада је више мање утврђено да је она прерада грчке *курсивне* азбуке.

Дакле изгледа да је историјска традиција помешала старе називе словенских азбука.

Сада друго питање: на основу којег је од народних словенских дијалеката IX века створио Константин (Ћирило) свој књижевни језик? Ово се питање сматра сада у науци као дефинитивно решено.

Скоро до краја прошлог века у науци имала је велико поверење тако звана *панонска* теорија, према којој у основи књижевном језику Ћирила и Методија лежи језик словенског насеља старе Паноније, дакле језик старих Словенаца. Али сада је јасно да то није тачно. Константин је почео преводити Јеванђеља још у Цариграду пре свога одласка у Моравску, — прича нам житије, — када још ништа није знао о језику панонских Словена. То је једно. Он и брат његов Методије прво су се бавили у Моравској три године и више, — тако нам причају наши извори, — па тек онда су дошли у Панонију. То је друго. Није имало смисла да преводе на језик панонских Словенаца за моравске Словене. Историјска претпоставка немачког научника прошлог века Димлера, као да су у Моравској живели исти Словенци као и у Панонији, пропала је, јер нема зато никаквих разлога. Али и то није све: није природно претпоставити да је Константин преводио на други који дијалекат, него само на онај који је потпуно добро знао, а то је могао бити само језик македонских Словена. То је треће. Најзад четврто: основне гласовне особине црквено-словенског језика, како нам се јављају у најстаријим рукописима XI века, никако се не поклапају нити са гласовним особинама чехоморавског језика, нити са особинама словеначког. Тако на пример Чеси кажу: *пос, meze*, Словенци пак — *поџ, меја*; али у црквено-словенским споменицима XI века у којима је сачуван превод Константина, имамо увек само *ноштѣ, межда* (= *ноћ, међа*).

Представници панонске теорије много су полагали на то што у језику старих црквенословенских споменика има речи латинског порекла, као *олтарѣ, оцѣтѣ*, (= *acetum* — сирће), такође речи немачког порекла, као *постѣ, попѣ*; најзад има словенских речи које се употребљавају само у *западнословенским* крајевима, као *рѣкнѣта* = истина (сада у словеначкоме), *година* = час (у чешкоме), *братѣ* = брат (у чешкоме), *локва* и сл. Али овај аргумент не вреди много. Речник није главна страна језика, те у језик превода који је спремио Константин, могле су ући

речи западнословенског карактера у Моравској, пошто језик народа увек утиче на књижевни језик који се на његовом терену развија.

Сем тога, више таквих речи које су научници прошлог века сматрали као резултат непосредног утицаја латинског и старонемачког језика, односно као речи западнословенске боје, не смеју се више тако сматрати у наше доба. Понеке речи латинског порекла ушле су прво у грчки језик, па тек отуд су доспеле у језик Константина. Тако, на пример, латинске речи *altare*, *missa* (литургија), *paganus*, постоје и у грчком византијском — *ἀλτάριν, μισσα, παγανός*. Реч *попъ*, за коју се мислило да је дошла у западнословенске језике из старонемачког, постоји и у грчком у форми *παπᾶς*. За реч *оцътъ* (сирће), која је заиста латинског порекла (*acetum*), мислили су да се могла јавити само код Чеха и Словенаца, али ова реч се употребљава још и данас у Скопској Црној Гори. Реч *локва* постоји и у српском језику, реч *отокъ* позната је у нашим западним крајевима, итд.

На овај начин враћамо се оном мишљењу које је исказао први оснивач наше науке, Добровски, да књижевни језик Ђирила и Методија јесте један од диалеката половине IX века околине Солуна, дакле један од диалеката југоисточног дела Мађедоније. Разуме се да би било погрешно мислити да је такав био у оно доба и језик целе остале Мађедоније.

Толико о питањима филолошке врсте која су везана за словенски превод Св. Писма. Сад можемо наставити нашу причу.

Ђирило и Методије били су лепо дочекани у Моравској. Рагислав им је дао ђаке да се спремају за свештенички позив. Четрдесет месеци, — каже житије, — радила су Браћа на организацији словенске цркве у Моравској и на преводу богослужбених књига на словенски језик. Житије Константина (Ђирила), наиме, каже: *вѣскорѣ же вѣсь цркѣвѣнѣи чинѣ прѣложѣ наоучи ѿ (т.ј. ђаке) часовомъ, вечерѣни, павечерѣници и таниѣки слоужѣѣк* (XV гл.). Житије Методија прича да је он са Филозофом превео Псалтир, Јеванђеље са Апостолом и избране црквене службе. И овај податак се потврђује од стране тако зване италијанске легенде. Но међутим, било је потребно утврдити резултате трогодишњег рада званичним одобрењем створене организације моравске цркве. Немачко-латинско свештенство почело је већ нападати словенске књиге. Константин и Методије нису имали право да постављају свештенике: Константин (Ђирило) био је сѣм свештеник, а Методије био је само калуђер. Политичке прилике у Моравској толико су се промениле да није било могуће тражити званичне потврде у Цариграду. Сем тога морамо приметити да онда још није постојао расцеп између источне и западне цркве. Није дакле нимало чудновато што су се Браћа одлучила ићи у Рим.

На својем путу у Рим Браћа пролазе кроз Панонију, у којој је владао онда кнез Коцел (*Коцѣлъ*). Насеље је било, као што смо већ

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

говорили, *старо-словеначко*. И овде је био постављен темељ словенској народној цркви: Коцел је примио Константина и, „пошто су му се сви-деле словенске књиге, он му је дао 50 ученика да се науче овим књигама“. На истом путу у Рим пало је Константину у део још једанпут да штити словенске књиге од напада западног свештенства у Млецима. У Рим су Браћа донела мошти св. Климента, папе римског, које Константин беше нашао у Херсону. Ова прилика, па можда и лични углед Константинов, у вези са повољном политичком ситуацијом за словенску литургију, имали су као последицу то што је папа Адријан одобрио словенски обред, што је осветио словенске књиге и што је поставио Методија и неколицину Константинових ђака за свештенике. Но међутим, Константин се разболе и умре у Риму 14 фебруара 869 г., имајући 42 године. На самрти примио је калуђерство са именом Ђирил. Умирући, молио је Методија да настави његов рад овим речима: „Ево, брате, нас двојица бесмо као један пар волова који извлачи једну исту бразду, те сад је на њиви падам, ти пак много волиш планину [има на уму Олимписку], али немој, брате, због планине оставити свој просветни рад“... И Методије изврши аманет свога брата до краја, и ако му је пало у део да ради под врло тешким погодбама.

Још није отишао Методије из Рима, а дођоше изасланици кнеза панонског Коцела, молећи папу да му пошаље Методија. А папа му одговори: не само теби, већ и свима оним словенским крајевима шаљем га као учитеља. У исто време папа пише писмо Растиславу, Светопуку и Коцелу, у којем потврђује словенску литургију. То је дакле оно писмо из године 869, у чију су истинитост посумњали били понеки научници. Али кад се сетимо да је баш у ово време бугарски кнез Борис протерао латинске свештенике, можемо сасвим схватити попустљивост папе.

Методије се вратио у Панонију само за кратко време: ускоро Коцел даје њему пратњу од 20 панонских великаша да иде у Рим и да га папа постави као панонског епископа. И папа је ову молбу испунио. Али кад се Методије враћао из Рима, ухватили су га немачки епископи, залцбургски Адалвин, пасовски Германрих и фризински Анно, — те су га држали у затвору у Немачкој 2½ године: а онога (каже житије) заславши сваки дрђжаше полъ третъа лѣта (IX гл. ж. Методија). Тада је папа казнио немачке епископе и послао нарочитог легата Павла да га ослободи. Политичке прилике су се у Моравској и Панонији за ово време знатно измениле. Коцел је умро. Један део панонске кнежевине припао је немачком владоцу Арнулфу, други пак моравском кнезу Светопуку, који је збацио са великоморавског престола свога стрица Растислава.

Методије је дошао у Моравску године 873 и био је постављен за моравског архиепископа. Тим се почиње последњи период његовог живота и рада, и то у новим приликама. Светопук није био одушевљен

за словенске књиге и словенску црквену службу. Методије је био принуђен да се бори до своје смрти са немачко-латинским свештенством и њиховим клеветатама. Промена унутрашње политике у Моравској, која је била везана за личност Светопука, одмах се показала у томе што је папа Јован VIII забранио словенску црквену службу. У то време дође у питање правоверност Методија, односно 8-ог члана символа вере. Опет Методије мораде путовати у Рим да докаже своју правоверност и да штити словенске књиге. И то му је пошло за руком. Папа га потврђује у досадашњем положају моравског архиепископа и одобрава словенску литургију. И то је оно папско писмо од године 880, у чију истинитост сумњају немачки научници. У таквим тешким условима борбе са клеветатама немачког свештенства, којима је руководио помоћник Методија епископ Хихинг, — у таквим условима он је радио до своје смрти.

Али је опет Методије радио напорно и са добрим успехом. Већ одмах чим се вратио у Моравску год. 880, „почело је расти учење Божје и почело је умножавање свештеника“, каже житије. Нарочиту пажњу је Методије посветио настављању рада на преводу Светог Писма.

Последњих година свога живота он је превео, — прича житије, — све књиге Св. Писма, сем књига Макавејских, у току од 6 месеци, уз помоћ двају ученика-свештеника, вештих брзом писању. У истинитост овога податка много се у науци сумњало. Али ипак у последње време одлични зналац тога питања Јагић, имајући на уму досадашње резултате проучавање словенског превода Св. Писма, готов је пристати да су за живота Методијева били преведени сви главни делови Старог Завета. Међутим, још раније, заједно са Константином (Ћирилом) превео је Методије Псалтир, Јеванђеље, Апостол и „изабране црквене службе“. Тако је до краја испунио блажени Методије вољу свога брата.

6 априла 885 г. Методије умре. На самрти одредио је као свога заступника Горазда, родом из Моравске. Безбројан народ, каже житије, са свећама и плачући, пратио је „свога учитеља и пастира“...

Из свега горњег видимо да је рад словенских апостола за њихова живота био посвећен само моравским и панонским Словенима, т. ј. чехо-моравском и словеначком народу.

У старо доба наше науке тврдило се на основу података грчког житија св. Климента, ђака Словенских Апостола, па и на основу података руског летописа, да су Ћирило и Методије радили на ширењу хришћанства такође у Бугарској. Али у нашим најбољим изворима ништа се о томе не говори, те сада научници дефинитивно поричу учешће Солунске Браће у обраћењу Бугара.

Но међутим и у Моравској и Панонији после смрти Методија настале су прилике потпуно неповољне за развој словенске цркве и словенске културе. Али ипак семе њихова учења никако није пропало, него

као зрно горобњино о којем се говори у Јеванђељу, кљздрате и кљстк вѣ дрѣкво велико. Чим је Методије умро, епископ Вихинг, главни непријатељ словенске цркве, отпутовао је у Рим. Светопук није имао смисла да штити словенску културу. Папа Стеван V писмом од год. 885 забрањује словенску литургију. Ђаци Словенских Апостола били су протерани из Моравске. Латинско свештенство је светковало победу. Али ипак словенска литургија и словенске књиге живеље су још неко време на чехо-моравском терену. Дошао нам је на пример одломак православне вечерње службе који је писан глаголицом; језик одломка је у основи црквено-словенски, али са цртама чешког језика, које је унео преписивач-Чех. То су тако звани Прашки одломци (нађени у Прагу). Сличну појаву представља тако звани Кијевски Мисал, дакле одломак литургије, али тај је преведен са латинског. Кијевски Мисал можемо везати за крај X века, Прашке одломке за крај XI века.

Из легенде о чешком кнезу Вацлаву сазнајемо да га је његова баба Људмила дала учити словенски у једног свештеника. Чешки извори сведоче да је још у XI веку словенска литургија постојала била у Сазавском манастиру. Тек крајем XI века били су сазавски калуђери протерани, а словенске књиге биле су уништене. Но међутим традиција чуваше у памћењу чехо-моравског народа словенску мисао Ђирила и Методија током многих векова. Ова мисао, — мисао о речи Божјој на своме народном језику, сачувана традицијом, — била је можда умни квасац и за црквену идеју оног широког народног покрета у Чешкој који је од светског значаја, а који нам је познат под називом *хуситског*. Па и крајем XVIII века, кад је чешки народ скоро изгубио своју народност под силним притиском германизације, он је опет нашао, он је опет сазнао за своје словенско порекло тек онда кад је славни Добровски васкрснуо у својим научним радовима личност Ђирила и Методија из тамнине прошлих векова.

А и словеначки народ изгубио је скупоцени дар Ђирила и Методија. Панонија је била заузета од стране Мађара. Сачуван нам је само један одломак црквено-словенске књижевности који је преписан латиницом X-ог или XI-ог века на словеначком терену. То су тако звани Брижински (или Фризински) одломци, који садрже обрасце исповедања и молитве.

Бољу срећу су имале словенске књиге код српско-хрватског, бугарског и руског народа. Хрватска се граничила са моравско-панонском епархијом Методија. Није ни чудо да су ђаци Методијеви донели и овамо словенске књиге и словенску службу врло рано. Срби и Хрвати у ово време били су већ примили хришћанство. Већ почетком X века почиње се на хрватском терену борба са Римом за словенску литургију, те се ова борба води до половине XIII-ог века: год. 1248 папа Инокентије IV одобри словенски обред за Хрватску у књигама, писаним глаголицом,

на се овај обред чува још и сада на острву Крку и у неким местима Приморја.

Врло рано се утврдила словенска црквена служба и словенске књиге у Маџедонији и у Бугарској. Из грчког житија епископа Климента сазнајемо да је тај ученик словенских апостола радио у Маџедонији у области која се звала „Кутмичевица“. Научници мисле да је центар овој области био Охрид. Доцније, око год. 900, Климент постаје епископ „Величскъ“. Мисли се да тај назив води своје порекло од реке Велике близу Охрида. Климент је познат у историји својим плодним књижевним радом. У Бугарској највећи развој словенске књижевности пада у доба цара Симеона (почетак X-ог века).

Преписивањем словенских књига Ћирила и Методија на бугарском терену била је створена бугарска рецензија црквено-словенског језика. Тако исто преписивањем ових књига на српском земљишту постала је српска рецензија, на којој је настарији споменик Мирослављево Јеванђеље (друге половине XII века). И на српском, и на бугарском терену, стара азбука Ћирила и Методија била је потиснута новом — тако званом ћирилицом; тако исто и код Руса, који су такође почели своју народну књижевност преписивањем словенских превода Ћирила и Методија.

Солунска Браћа припадају дакле скоро свима Словенима.

* * *

Ми смо на крају наше приповести. Сада нам је јасно какав је значај имао рад Ћирила и Методија и која је управо њихова идеја. Значај просветног рада Словенских Апостола одређује се прво мишљу: дати Словенима превод Светог Писма на њихов језик. Али не само овом мишљу, него и тиме како је ова мисао била остварена, па најзад и тиме какве је имала последице.

Сама по себи, мисао Константина била је драгоцену. Али ова мисао не би имала таквих огромних последица кад не би остварење одговарало високом циљу.

Константин је дао словенску азбуку већини словенских народа: чехоморавским Словенима, и ако су они врло рано тај дар изгубили, Хрватима, који су га чували током многих векова; он је дао своју азбуку маџедонским, српским, бугарским и руским Словенима. И ако је глаголица код Срба, Бугара и Руса била замењена тако званом ћирилицом, ипак његова заслуга остаје, јер је ћирилица у својој композицији скоро само копија глаголице.

Дати народу азбуку није никако лак посао. Тешкоће леже не у измишљању слова, него у *правилној анализи народног изговора*, у томе да се правилно одреде главни типови гласова дотичног језика и да се утврди правопис. Како је то учинио Константин-Филозоф? — Познати руски научник и полиглот академик Корш, који је знао више европских и азијских, старих и нових, језика и азбука, каже за Константинову сло-

венску азбуку да је једна од најсавршенијих азбука. Друго: Константин и Методије превели су Св. Писмо на словенски језик. Како су превели? — Чувени зналац словенског превода Јагић у својем најновијем делу 1919 г. каже: Преводилац се јавља као одличан зналац грчког текста који тачно схвата различне ниансе у значењу речи, а пре свега као фин зналац свога словенског дијалекта који га је натерао у многим случајевима да остави на страну буквалан превод, пре него ли да жртвује словенски израз који најбоље исказује дотичну мисао.

Ово савршенство словенске азбуке, ове одличне особине словенског превода објашњавају нам зашто је дело Словенских Апостола дало такве сјајне резултате, зашто се тако ширило, зашто је постало бесмртно. Својим преводом Ђирило и Методије створили су први књижевни језик у словенском свету. То је тај црквено-словенски језик који је био историјски темељ за руски, српско-хрватски и бугарски књижевни језик. Истина да је реформа Вука Караџића заменила овај темељ новим, али је опет језик Ђирила и Методија, прилагођен главним особинама народног српског језика, извршио своју историјску улогу, те и у новом српском књижевном језику није потпуно изгубљена веза са старијим добом у његовом развоју. Речи као *свешћеник*, *општина*, *праведан* и сличне, у садашњем језику, јесу живи сведоци наше духовне везе са епохом Ђирила и Методија. Стварањем прве словенске азбуке и првог словенског књижевног језика, Словенски Апостоли поставише темељ самосталној словенској култури. То је дакле значај рада Ђирила и Методија.

* * *

Завршујући своје расправљање питања о Ђирилу и Методију, морамо се још неколико тренутака задржати на последњем питању: *каква је идеја Ђирила и Методија?* Један од новијих истраживача питања о Ђирилу и Методију, чешки научник Пастрнек, каже: идеја Ђирила и Методија била је: 1. ослобођење моравске цркве од зависности немачких епископа, 2. словенска литургија, и 3. црквено уједињење са Римом. Што се тиче црквене везе са Римом, можемо приметити да то никако није била идеја Словенских Апостола. То је била само политичка неопходност, последица историјских прилика. Ослобођење моравске цркве од немачке превласти? — Да, то је била *полишћичка* идеја Ђирила и Методија. Словенска литургија? — Да, то је била *црквена* идеја њихова. Може се још додати: самостална словенска култура, и то можемо назвати *културном* идејом Ђирила и Методија. Али поред свега тога може постојати питање: која је идеја Словенских Апостола у *најширем, најопширијем* значењу ове речи? — Она општа идеја из које, као из извора, проистиче политичка и црквена и културна њихова идеја, која и сама по себи има своју самосталну моралну и културну вредност. Изгледа да одговор на ово питање можемо наћи код самог Константина - Ђирила.

На путу у Рим, Солунска Браћа (као што смо једном већ споменули) зауставише се у Млецима. Овде их нападоше представници доктрине да се само на трима језицима може славити Бог. Онда им Константин одговори: „Зар не пада киша од Бога на све подједнако? Зар не сија сунце такође на све? Зар не удишемо сви подједнако ваздух? Зар вас није срамота само три језика признавати, а да сви остали језици и народи буду слепи и глуви?“

Да бисмо оценили ову идеју, морамо се сетити да се још и крајем XIX века највећи немачки научници, као Момсен, нису стидели учити као да су једни народи створени да увек владају, а други да увек робују.

Међутим Ћирило и Методије пре хиљаду година прогласише други принцип, други морал — потпуно демократски у погледу на појединце и на целе народе. Ћирило и Методије били су први који казаше свима словенским народима, па дакле и српском, да и њима сија сунце, да и они имају право да дишу, да говоре својим језиком, да имају своју књижевност, и своју науку и своју културу.

С. КУЉБАКИН

БЕРГСОНОВА ФИЛОЗОФИЈА

СА НАРОЧИТИМ ОБЗИРОМ НА ФИЛОЗОФИЈУ УМЕТНОСТИ

(2)

Овде, Бергсон понова захвата у онај извор из кога је, видели смо раније, црпао када је дао карактеристику суштине реалности. Реалност је у суштини духовни активитет, слободне, стваралачке техничке снаге, елана животног; те је и схватање суштине реалности, самим тим, методички, упућено на онај пут којим схватамо суштину свог сопственог унутрашњег психичког бића и живота, — на интуицију. И овде, где треба објаснити сам инстинкт и од њега прећи на интуицију, опет је кључ за разумевање у психичкој унутрашњости нашег ја. Конкретно објашњење је метафизичко, признаје Бергсон, и тражи да схвати инстинкт-интуицију на путу интроспективне психолошке методе као — симпатију. Да би се схватио инстинкт у својој правој структури, у својој правој природи, у својој правој боји, онакав какав је у ствари, не научно протумачен ни као „чист рефлекс“ ни као „интелигенција спуштена до несвесности“, потребно је да га схватимо као појаву симпатије. „Инстинкт је симпатија“, каже Бергсон просто и кратко. А шта је то симпатија, можемо схватити у толико у колико имамо у себи од непосредног нашег психичког доживљавања и преживљавања нешто што је слично тој инстинктивно-интуитивној симпатији. Довршујући да говори о природи инстинкта, Бергсон већ оба израза, инстинкт и интуицију, узима готово уједно. Инстинкт је у ствари интуитивно сазнање, само неразрађено. Ако је

инстинкт симпатија, и интуиција је симпатија; само што инстинкт-симпатија која би могла свој објект распротрти шире и дубље и која би могла размишљати о себи самој, та би постала интуиција која би нам дала кључ животних операција. Исто онако како нас интелигенција уводи, развијена и разрађена, у материју. Од обе ове тенденције које су оријентирани у два супротна смисла — инстинкт према животу, а интелигенција према инертној материји — једна нам даје кључ физичких, спољашњих, операција, а друга би дала кључ за разумевање саме суштине и унутрашњости живота. Интуиција, која би нас одвела директно у тајанствену творницу живота и реалности, јесте инстинкт који би постао „незаинтересован, свестан самога себе, способан да размишља о свом објекту и да га неодређено проширује“. Као пример да напор такве врсте није немогућан, Бергсон наводи *естетичку способност* која постоји код човека поред нормалне перцепције. И уметник улази у језгро, срж, суштину свог објекта једном врстом симпатије, и једним интуитивним напором обара препреке које простор ставља између објекта и њега. Истина, вели Бергсон, „естетичка интуиција, у осталом као спољна перцепција, достиже и погађа само оно што је индивидуално“. Али би се, ипак, могло схватити и једно „истраживање оријентирано у истом смислу у коме и уметност, а које би за објект узело живот у опште, — онако исто као што физичка наука, идући до краја правцем који јој назначује спољна перцепција, продужује индивидуална факта у опште законе“. Да је такав интуитивни напор могућан, Бергсон тврди указујући на примере: „Свако дело људско које садржи нешто од проналажења у себи, сваки вољни акт који садржи нешто слободног у себи, сваки покрет организма који манифестује спонтанеитет — доноси нешто ново на свет“. То су све креације формама: и кад напрегнемо сву силу нашег активитета и створимо нешто што никада не би чист и прост скуп материјала могао дати — и ту има елемената који су пре егзистирали и који ће надживети своју организацију. Који би састав механички познатих кривих линија могао бити еквивалентан једном потезу уметниковом? А сви потези уметникови скупа у његову делу, само су ново креирана форма. Животни елан, стваралачке и психичке активне природе, тече неоодољивом снагом напред и ствара нове форме; у свом току он реално продуцира и додаје и реално новог, и код Бергсона се изводи чак и генеза неорганске материје из стваралачког духовног акта. Генеза та бива у времену, време је само својим реалним током, ако је реално трајање, проналазач и стваралац, време-творач: оно собом доноси реалну генезу свега што постоји и што ће постојати. Бергсон и овде наводи пример уметника који ствара, на пример, слику; „извлачећи је из дубине своје душе, за тог уметника време није више споредна ствар“. Време није за њега више интервал који он може мењати, скратити или продужити, а да му не промени садржину. Трајање уметникова рада чини

интегрални део његовог рада. Сузити или проширити то трајање, значило би модифицирати, истовремено, и психолошку еволуцију која га испуњује и проналазак који је израз за њ. Време проналажења овде је само проналажење. „Прогрес једне мисли се мења у толико у колико се мисао инкорпорира“. Ако је сликар пред платном, боје на палети, модел позира, ми видимо све то и знамо, познајемо, начин рада сликарева: да ли ми можемо предвидети оно што ће се појавити на платну? Имамо све елементе проблема, знамо, на један апстрактан начин, како ће бити решен, јер познајемо и модел и начин сликања, те ће портре личити на модел и на сликара. Али конкретно решење уметничково тога проблема доноси собом оно нешто непредвидљиво, оно ништа које је све у уметничком делу. А то ништа узима себи време и ствара себе сама, у реалном времену, као форма. За таквом слободном генезом, са таквом генезом, са током слободног стварања, у њему и са њим, има да пође развијени и раширени инстинкт, поставши интуиција, те да нас уведе у нова адекватна сазнања. „Симпатичном комуникацијом, коју би она установила између нас и осталих живих бића, проширењем које би добила од наше свести, она би нас увела у прави домен живота који је сав узајамна компенетрација, неодређено продужавано стварање“. Тиме би интуиција премашила интелигенцију чији је рад развијен и раширен у науци. Али, ако би је прешла, интуиција то ипак не би била у стању урадити без интелигенције, јер је од ове добила импулс за своје проширење и јер би без ње остала, у облику инстинкта, вечито везана за специални објект који је практички интересује и вечито екстериоризирана тим објектом у локомотивним покретима. „Интелигенција остаје светло језгро око кога се инстинкт, чак и проширен и прочишћен, обавија као нејасна маглина“. У осталом, не могу се упоредити сазнања која би нам дао разрађени инстинкт и разрађена интелигенција. Први немамо, другу поседујемо, али, каже Бергсон, никада не би сазнање постигнуто првом добило о свом објекту сазнање упоредљиво са сазнањем којим наука добија о свом објекту. Зато би нам интуиција дала оно што је за интелигенцију несхватљиво и дала би нам могућности да то допунимо. Кад се свест раздвојила на интуицију и интелигенцију, тиме што јој је било нужно да се примени на материју и да, истовремено, иде за животним еланом, и са њиме, она је струјећи кроз еволуцију и идући за реализацијом живота насупрот мртвој материји и кретању, у правцу интуиције убрзо стала, тј. затворила се у еволутивној линији, док је у правцу интелигенције отишла до човека. У правцу интуиције, у форми инстинкта, ограничена, свесна акција животног елана се завршила инстинктивним животом у инсеката. У човеку она је остала као она „маглина око светлог језгра интелигенције“, остала способна, по Бергсону, да се рашири и разради и да нас, тако интериоризирана, одведе дефинитивној метафизици. Да нас наведе управо на један пут којим би се ишло непо-

средно у најмрачније дубине метафизике; перспектива која премаша по смелости и најсмелије спекулације метафизичара. Филозофија знања какву нам предочава Бергсон, она чији ће се резултати добити, управо добијати разрађеном интуицијом, има да се довршава и да се усавршава. Будућност те филозофије, по Бергсону, зависи од прогресивног и колективног рада. А резултати тог рада, „проширење хуманитета у нама“ и, можда, могућност да човек у човечанству трансцедира сам себе. Пошто је животни елан, скоком од животиње на човека, реализирао у човеку максимум оне способности која се огледа у интелигенцији, зашто не би сада, применив проширен, разрађен и самосвестан инстинкт, интуицију, реализирао вишу форму свести у новој врсти човека, у каквом надчовеку? Кад животни елан, који је једна креативна тенденција у својој битности, по речима Бергсоновим, „тежи да у инертну материју унесе и уведе што већу могућу суму индетерминације и слободе“, зашто не би у даљој еволуцији својој отишао даље од човека и преко човека, зашто не би, у свом неодољивом стремљењу за креацијом, премашило све препоне, „па и смрт саму“? Ток еволуције није, истина, предвидљив, и не може се одредити унапред, али, применом интуиције, зар се не може назрети перспектива новог човечанства које би можда, било господар смрти? У човечанству какво је данас у нама реализирано, интуиција је остала неупотребљена, и она је жртвована интелигенцији. Њена крајна и највећа улога била би да, обновљена и оснажена, извуче нове линије еволуције које би довеле до максимума инвенције и слободе, до победе смрти.

Тако Бергсон, најзад, даје интуицији улогу, пресудну и дефинитивну у будућности, да нас она, примењена у филозофији, доведе до нове филозофије која би, својим стварањем, дала једну нову „Обнову“, и довела до дефинитивног напуштања платонизма у филозофији. Тако високу улогу има да одигра интуиција, јер је она „дух сам“ који се реализује у животу, и, у извесном смислу, „живот сам“. Интуиција је, засада, још увек ту, али нејасна, неодређена, и нарочито, испрекидана. „То је једно светило, готово угашено, које се овде онде, из даљине у даљину, распирује, једва за неколико тренутака... и оно баца лелујаву и слабу светлост... али која ипак пробија помрчину ноћи у којој нас оставља интелигенција“. Од тих слабих, лелујавих пламичака, од тих интуиција које осветле свој објект ту и тамо, нејасно и скривено, колико је даље отишла интелигенција, код нас, данашњег човечанства чија је свест, на првом месту и нарочито, интелигенција. Те светлости интуиције, разбацане, које осветле до сржи, ту и тамо, нашу личност, нашу слободу, место које запремамо у целини природе, наше порекло и, може бити, и нашу судбину — те интуиције има да обухвати филозофија, да их одржи и подржи, затим да их прошири, те да их међусобно снажи и створи целину. Тиме ће филозофија, *per intuitionem*, нас увести у спи-

ритуелни живот и омогућити решење најдрскијих и најдражих проблема и снова човекових; она даје снаге за живот и рад, јер указује напред на бескрајне вариације ослобођења наше духовне личности, на највећу победу човека на планети, победу над смрти. То би била најдаља мета, најдубља перспектива, коју даје инстинкт елаборисан у интуицију. Тако је филозофија интуиције филозофија будућности чију је припрему дао Бергсон; кад је реч о потпуно изведеним и крајним применама и извођењима филозофије интуиције о каквој говори Бергсон, онда је положај његовог излагања само евокативан и представља само програм. Бергсонова филозофија, оваква каква је изведена и израђена у његовим делима, јесте једна врста пролегомена за филозофију која ће тек доћи, која ће се остварити колективним и постепеним радовима мислилаца и посматрача, и чији је претеча Бергсон. Бергсоново дело само хоће да дефинира методу и да, у неким тачкама, предвиди могућност њене примене. Бергсон нам не даје чврст, затворен и ограничен систем, он је задовољан тиме да себи евоцира реалност, да јој упути један апел. Оно што он даје својом филозофијом није резоновање које собом затвара и завршава какав систем чији су резултати финалне вредности, него је то једна довољно еластична скица, нацрт чији ће се делови моћи и исправљати. Бергсонова филозофија није једна јединствена и глобална визија свега и целине, која се има „узети цела или оставити цела“. Она није затворена кугла. „Скромнија, једина способна да се допуњује и да се усавршава, јесте филозофија коју ми захтевамо“. Бергсонова филозофија је припрема, позив, програм, методологија за нову филозофију која ће имати, својом новом интуитивном методом, да прати све, и најинтимније, и најскривеније, и најћудљивије покрете реалнога, јер је оно ток за којим ваља ићи, а не целина коју ваља објаснити. Метода филозофије у Бергсона је метода која оперише не са извесношћу, него са вероватноћом; и као што је и сам казао на крају своје конференције *Душа и шело*: „Пошто она оперише на једном терену на коме је могуће бескрајно растење вероватноће, то нас она постепено доводи у стање које је, у пракси, једнако са извесношћу“. Далеко је такво гипко, еластично, емпирично и програматично схватање од чврстих, великих, величанствених, затворених добро са свих страна, филозофских система, као што је и свет и реалност која је живи, непрекидни ток, активна духовна струја која стреми напред, далеко од „сурог универсума који филозофи компонирају са исеченим и удешеним елементима који су сви повезани не само онако како нам то вели искуство но и онако како би то хтео разум“. Разуму није угодно у једном свету који је живи ток, живот сам, струја, моћна и вечита, слободе; разум се у том свету не може осећати добро, не налази више ту сам себе нити вечито своју слику као у огледалу. Али је зато у таквом свету добро „целом човеку“, оном који је не само човек-разум, него и човек-воља и човек-емоција.

Филозофија интуиције каква се има, по Бергсону, израдити, даје човеку, пуном, живом, интегралном човеку више моралне елевације но завршени и заокругљени системи старе филозофије. Те зграде системā могу бити врло уметнички саграђене, савршене архитектуре, елегантне и вешто распоређене и намештене у унутрашњости, али у њих не продире зрак сунца ни дах ни струја спољнег моћног, широког живота. Човеку од воље и осећања није добро у тој згради, он се ту гуши и тескобно му је; човеку чисте мисли и отмене подвојене интелигенције није добро напољу на свежим таласима живота, он ту добија вртоглавицу од струја ирационалног и нелогичног...

Бергсон нема систем, пребацују му интелектуалисти; интелектуалисти раде са мртвим стварима, они се занимају секцијом леша, кажу Бергсоновци. Одиста, филозофија интуиције, онаква какву је Бергсон дао и какву замишља развијену у будућности, директно је филозофија анти-интелектуалистичка. Антиинтелектуализам Бергсонов је онај негативни елемент његове филозофије који је, у складу са многим мистичним тенденцијама нашег доба, направио од Бергсонове филозофије једну „сенсацију“ првог реда у широј интелигентној публици Европе. Кад кажемо негативни елемент филозофије, то мислимо зато што се, као филозофски метод, интелигенција у Бергсона искључује; према томе би позитивни елемент Бергсонове филозофије био: интуиција. Искључив интелигенцију, *resp.* интелектуалистички, рационални, логички метод из филозофије, Бергсон јој оставља широко место у науци која је упућена на неорганизоване материјалне ствари, на чврста тела, и чији је циљ чиста пракса савлађивања материје, господарење и експлоатација. Чим се појави као проблем живот, па се пође даље идући ка свести и човеку, интелектуалистички методи су искључени. Позитивни елемент филозофске спекулације је, или, *бар би ваљало да буде*, интуиција. Ми смо овде ишли, у главним цртама, за тим позитивним елементом Бергсонове филозофије, кроза цео комплекс његовог филозофског дела, идући за линијама које воде за инстинктом и интуицијом. Антиинтелектуалистички, критички, негативни елемент Бергсонове филозофије израђен је у Џемса: *Филозофија Искусства*, глава VI, *Бергсон и његова кришка интелектуализма*. Џемс је ту изабрао из Бергсонове филозофије и представио оно што му је било довољно за циљ његовог рада, „не заустављајући се ни на једном од других елемената који састављају Бергсонову филозофију, па ма колико они били и занимљиви и оригинални“. Прагматистичка филозофија и Бергсонова метафизика везане су баш тим антиинтелектуалистичким елементом; Бергсонов предговор под насловом *Истина и реалност* Џемсовој књизи *Прагматизам* и горе поменута глава Џемсове књиге, то јасно показују. Међутим, основни проблем Филозофије Уметности, проблем интуиције, може бити везан само са позитивним, интуитивистичким елементом Бергсонове филозофије, те је,

www.unпрема томе, у смеру ове расправе било излагање позитивног елемента интуиције у Бергсона.

И кад се у опште резимирају идеје Бергсонове о интуицији, па се резултати групишу, онда се може доћи до следећих закључака.

1. Интуиција је једини могући начин обухватања и схватања суштине реалности која је један животни елан, психичке материје, те према томе слободан и креативан ток у реалном времену, вечито трајање, реално трајање, чисто постајање, активитет чији је смисао и основна тежња стварање. Интуиција је зато једини могући начин схватања суштине реалности што је интуиција у интроспекцији нашег личног психичког живота једини начин схватања и загледања нашег „ја“, а његова унутрашњост, наш прави и оригинални психички живот је чист квалитативни активитет, променљив, без ичег квантитативног у себи, у реалном психичком времену, карактерисан индетерминизмом и чистом слободом. Интуиција је кључ унутрашњег живота, те је и кључ смисла целог живота и суштине свега што постоји, јер је све што постоји и живи креативни „елан“. Интуиција је директна последица метафизичког схватања Бергсоновог.

2. Интуиција је дериват инстинкта који је једна од две основне форме свесности; свесна акција креативног елана реализује своје уношење индетерминизма и слободе у контра-струју материје у две тенденције: у интелигенцији и у инстинкту. Овим другим је у еволуцији организама завршена линија у инсектима, а у човеку је остао инстинкт, дисконтинуалан, местимичан, не разрађен, но ипак довољно елаборисан да га поучи о томе шта је он у ствари, ко је и какав је и шта му је судбина. Инстинкт је, по својој битној разлици од интелигенције, способност фабрикације организованог оруђа, једно продужење саме природе организације, способност која данас дрема у човеку у коме је треба разрадити, раширити и учинити самосвесном способношћу. Тако елаборисан деривирани инстинкт је интуиција. Инстинкт је симпатија коју можемо схватити једино опет интроспекцијом у наш лични психички живот; научно тумачење инстинкта је осуђено да осцилира између објашњења инстинкта као „опале интелигенције“ и објашњења инстинкта као чистог механизма, што је обоје некритички и нетачно. Интуиција је, дакле, инстинкт способан да о свом објекту рефлектира. Интуиција је способност, реална, коју дисконтинуалну ваља повезати, прикупити, методички разрадити, па да нам онда може дати одговора на највиша питања људског духа.

3. Тако схваћена *интуиција*, и као директна последица метафизичког принципа света и живота, и као елаборисани дериват инстинкта, је једна методичка способност чији је рад програматичан, а чија је суштина даша у дескриптивним аналогијама са индивидуалним психичким живошом. Интуиција је одиста кључ за схватање суштине реалности,

ако је ова одиста онај креативни реални ток свесности и слободе у животном елану исти који и креативни реални активитет психички у нашем ја. Интуиција је одиста инстинктивна способност која се може елаборисати, проширити и систематисати као средство сазнања, ако она — као и инстинкт — није ништа друго до „симпатија“, т. ј субјективни психички доживљај којим, интроспективно, сазнајемо себе сама у психичком активитету; и интуиција одиста, тако проширена и разрађена, примењена рефлективно, екстериоризирана, јесте начин сазнања који би ушао у срж реалности саме, и ако је све и око нас, као и ми сами, креативна струја свесности. Бергсонова интуиција је, у самој ствари, чист методолошки и садржајни покушај редукције свега на свесну динамику нашег „ја“; интуиција је у Бергсона покушај да се „споља“ објасни са „унутра“, тиме што ће се „унутра“ некако опет направити „споља“, процесом „екстериоризације“.

4. Овако програматички и дескриптивно изведена интуиција у Бергсона, ориентирана је свом својом будућом акцијом на — метафизику. Она има да буде начин спекулације којим ће се постати једно са целином живота и света, схватити реалност која је само еволутивни ток и ићи са тим током самим. Крајњи методички смер, и једини у осталом, интуиције, разрађене и на делу примљене колективним, постепеним радом генерација, јесте то „уживљавање, али свесно“ у саму струју креативне свести. Као што је и цела филозофија Бергсонова приказана, њим самим као „*cadre*“, програм, скица, тако је и та примена интуитивизма у метафизици будућности програм, и више но скица, једна вера, једно уверење, базирано на метафизичкој вери у то да је живот сав у основи слободни стваралачки дух.

5. Бергсонова филозофија интуиције, у колико је филозофија „*иншуиције*“, без обзира на остале њене конструктивне метафизичке елементе, јесте један покушај да се *иншуитивни елеменаш у сазнању у опште* извуче, нагласи и спроведе у једној метафизици која је динамично-спиритуалистички еволуционизам.

Како је гносеолошки интуитивни елемент проблем који се истиче као централни проблем Филозофије Уметности, то долазимо на други део који смо у уводу истакли: интуиција у уметности. Напомињемо овде само то, и толико, засада, да је Бергсон дао у своме делу *Le rire*, а у трећој глави *О карактерној комици*, једно схватање уметности које је, у том његовом најранијем делу, врло много карактеристично по проблемима који нас овде занимају. Касније, изгледа, Бергсон је, у разрађивању своје позитивне метафизике, елемент уметности уносио доста ретко. Уметничка креација („естетичка способност“) је ту наглашена као аргумент да један „интуитивни напор“ ради проширења инстинктивне способности „није могућ“. О томе делимичном раду Бергсоновом, који

улази једним делом својим у проблеме који се истичу у овој расправи, биће речи касније у њеном трећем делу.

II

Кад се уметност схвати као једна нарочита активност људског духа, онда се, сасвим природно, истиче одмах и непосредно проблем: у чему се састоји та врста активности духа? То је проблем на коме почива и на који треба да одговори Филозофија Уметности. Одмах ту, у почетку, сусрећемо се са мишљењима чија је садржина и тенденција у томе да се одговор на истакнути проблем нађе, не у филозофији, него у другим групама знања, у науци, у научно схваћеној психологији, социологији, физиологији, у естетици најзад која треба да буде једини домен у који се и питања и одговори о свему што је уметничко имају да увуку. Другим речима, судара се са оним мисленим правцима који иду на то да што више ограниче област филозофије. И кад је питање о нарочитој врсти активности оличеној у уметничкој креацији, одмах се укаже на легитимну науку о лепоме и о уметности, на естетику. Међутим, оно што се данас може назвати естетиком, представља данас један доста хаотичан комплекс у коме су измешане врло различите тенденције, разноврсне методе, разни смерови и разнолике дефиниције и ограничавања онога што је „естетично“. Филозофија Уметности представља, за многе, једну метафизичку тежњу, при чему се одмах замишљају својевољне и произвољне метафизичке конструкције о значају и смислу „лепога“ и уметности. Указујући нарочито на велике немачке системе посткантовске, истиче се како су тамо питања о лепоме и уметности схватана са субјективних метафизичких гледишта и доводила до дефиниција и појмова који се на живу уметност примењивали насилно, одбацује се свако филозофско мешање у питања о „естетичном“. Без обзира на то да су баш ти велики системи дали Филозофији Уметности много дубоких и врло тачних опсервација које нису никада довољно запажене, том принципиелном померању проблема из филозофије у научну естетику може се много замерити. Естетика као наука је један проблем, нарочито ако се естетика прошири поред лепога и на уметност; проблем који се може решити само у филозофији. Ако је естетика само део психологије као науке, психологистична естетика, не треба заборавити да је и психологија као наука проблем чије решење може дати само филозофија. Прва питања сваке естетике, о њеном предмету, о њеном обиму, о њеним методама, о њеној научној легитимацији, о праву њеном и границама, све су то питања филозофије. Сем тога, естетика се може схватити као психолошка дисциплина кад је она наука о нарочитој врсти емоција задовољства и кад је њен централни проблем питање „о естетичком уживању“ психолошког субјекта. Но чим се изједначе проблем о естетичком уживању и проблем о уметничком стварању, одмах се улази у хипотезе

чији је домен филозофија. Да је уметничко стварање само естетична продукција, тј. стварање лепих или естетичних објеката чији је смисао производња позитивних емоција задовољства, то је чиста хипотеза која је далеко од тога да буде научни основ науке естетике. Смисао и смер уметности прогласити као продукцију естетичких добара и померити тежиште уметничке креације на продукцију једне врсте емоција, значи произвољно ставити емоционалну страну у уметности као језгро и битност уметничке акције, а то је само конструкција метафизичка и хипотетичка исто онолико колико и естетика великих метафизичких система. И ако се име естетика ограничи на психолошку дисциплину о лепоме, тј. о субјективном естетичком уживању, то још не значи да се у ту скицу једне будуће науке има нужним начином увући и проблем уметности на један интегралан начин. Лепо није смер уметности нити је продукција лепога смисао уметничког стварања. У модерној естетици се, готово редовно, врши ова фузија два дистинктно подвојена проблема, баш зато што се нема филозофски критеријум. Уметност је једна особена врста људске активности, једна нарочито испољена тенденција људског духа, која није ни научна ни практично-морална. Уметничко стварање је једна врста активности чији извор и чији смисао има да испита Филозофија Уметности. Полазећи од онога што је специфично уметнички у манифестацијама духа које су специфично уметност, тај део филозофије има за централни проблем уметност као специфичну активност људског духа. А што су продукти уметника емоционалне природе и што се може наћи у уживању њиховом елемената из естетичног уживања психолошког субјекта — то је друго питање. Уметнички продукт, бачен пред свет, одвојио се од свог духовног врела и, материјализован, предат маси индивидуа на посматрање, већ је отишао из оне специфичне области људске духовне делатности која се зове уметничком креацијом. Како ће сада као објект психолошки естетичног уживања бити протумачен у психологији емоција задовољства, то је друго једно питање, онако исто као што је друго питање о техничком савлађивању материјала питање теорије и технике појединих уметности, и ако је ово друго питање ближе и у интимнијој вези са питањем уметничке креације, но питање о естетичном уживању. Исто као што је питање о фактичком историјском развоју уметности, питање Историје Уметности, ван Филозофије Уметности, исто тако је и питање о социјалним ефектима уметности и о социјалним утицајима на уметност питање ван Филозофије Уметности. Страх од метафизицизирања није оправдан; Филозофија Уметности има да реши један проблем који је реалан, врло значајан, особене природе и који, на првом месту, није проблем психологије. Психологистично схватање проблема Уметности већа је „метафизика“ него филозофија Уметности. Психологистична схватања која су врло заразно и врло брзо деловала у естетици и Филозофији Уметности, направила су од питања о уметности као гносео-

лошком проблему једну конфузију и једну пометену неодређеност од које пати, по признању самих „естетичара“, модерна естетика. Оно што је „естетично“ шире је од оног што је „уметничко“, и, што је исто тако важно, оно што је „естетично“ пасивни је проблем, тј. проблем пасивног држања субјекта према естетичном објекту, а оно што је „уметничко“ активни је проблем, тј. проблем активне креације духа. Оним што је „естетично“ бави се естетика која може бити психолошка дисциплина: њено питање је питање о особеном психолошком држању субјекта у особеном емоционалном стању; естетичном држању према естетичним импресијама. Оним што је уметничко бави се Филозофија Уметности: њено питање је питање о особеној врсти стварања, тј. активитета људског духа у уметничком стварању. И чим се као смисао и смер уметничке креације прогласи продукција „естетичног“, врши се једно некритично померање програма, методолошки, и врши се једна насилна конструкција која је хипотетична. Јер, онда је и природа уметник креатор (природно лепо), онда су и многе психичке и социалне акције и односи уметнички креатори, и онда се врло брзо иде низ стрму раван која води директно у једно естетично гледиште на свет које може бити и врло занимљиво и врло величанствено — али које више није ни наука ни филозофија о уметности. Какви су узајамни односи уметничке креације и естетичног проблема уживања у лепоме — то може бити део Филозофије Уметности, али је то на првом месту већ проблем метафизике. Филозофија Уметности има свој проблем, проблем „уметничког“ (das Künstlerische), који није проблем психологије и није проблем психолошке естетике. Оставивши естетици њено поље испитивања и бригу да разради теорију о специјалним естетичним емоцијама и естетичним импресијама идући упоредо са развојем психологије, Филозофија Уметности има да буде једна критична и методолошка дисциплина филозофије чији су најважнији извори: искуства уметника при њиховом стварању и резултати Теорије Уметности. Филозофија Уметности је даље филозофска дисциплина чији су методи они исти који и методи Теорије Сазнања, јер је и задатак Филозофије Уметности „еминентно филозофски“ као задатак теорије сазнања; проблем уметности је за филозофију проблем специфично уметничког активитета, и као такав је еминентно филозофски проблем. Ван тога и друго питање је, што уметност може бити делимично и проблем естетике у даљем смислу као део проблема естетичког уживања, и проблем социологије као проблем уметности у колико је ова социални фактор, и проблем историје као проблем историјског развоја уметности, и др. А питање о везивању свих ових нарочитих аспеката уметности, схваћено са једног нарочитог гледишта, било би питање једног консеквентно спроведеног гледишта на свет, једне метафизике.

(Свршиће се)

ВЛАДИМИР ВУЈИЋ

ЈОСИП ЈУРАЈ ШТРОСМАЈЕР

— ПОВОДОМ ГОДИШЊИЦЕ ЊЕГОВЕ СМРТИ —

Неколико деценија, целе друге половине прошлога века, био је сав културни живот хрватског дела нашег народа оличен у великом, необично обимном и узвишеном раду бискупа Штросмајера, најлепше појаве међу Хрватима, човека који је био највећи поборник за јединство јужних Словена, и који је створио темељ њиховом културном уједињењу.

Са солидним знањем које је стекао у Пешти, затим већ као доктор филозофије усавршавајући се у Бечу, са утанчаним уметничким укусом, васпитаним у Риму, Паризу и Немачкој, изразити представник националних идеја свога доба, — он је с правом заузео најистакнутију улогу и у политичком и културном животу Хрватске, и силном и истрајном енергијом он је доследно, у пркос многих препрека, спровео свој велики план рада, план чију је основу имао већ пре него што би изабран за бискупа у Ђакову (1850).

За време свог бављења у Пешти, тридесетих година прошлог века, Штросмајер је припадао кругу познатих млађих људи — Илира, — идејних ученика Јана Колара и Људевита Штура, великих панслависта. У то доба се у Штросмајера кристалисало његово национално осећање, и он га никад није мењао. То је схватање панславистичко о четири велике словенске нације — руској, пољској, чешкој и илирској (југословенској); и када је бујни илирски покрет угушен у Аустрији Баховим системом, Штросмајер није напуштао заставу, да би ускоро око ње поново окупио борце за народно и културно јединство, и то сад под именом југословенским. То је остало узвишени смер његова живота: стварање једне књижевности, једне културе и једне нације на словенском југу. Тај високи идеал даје јединства његовом широком и плодном раду на разним странама, у цркви, у политици, на културном напретку.

Као бискуп у Ђакову, он је увек истицао „јединство вере“, и да вера не сме бити сметња јединству Срба и Хрвата, који су у ствари једно, и да су Константин и Методије били наши заједнички апостоли и просветитељи. И интересантно је да су њега и православни у Славонији дочекивали са истим поверењем и поштовањем као и католици. Он је радио у Риму на обнављању словенске литургије; узимао је у своју заштиту католике Фрањевце из Босне (пре аустријске окупације), а као бискуп ђаковачки био је и католички викар за Србију (од 1851), — тиме се већ осећао, у ствари, представником Југословенства. У Србији био је седам пута, и јако је волео, — а то је нарочито јачало личним везама, нарочито са Митрополитом Михаилом и другим државницима који су тада радили на политичком ослобођењу и уједињењу свих јужних Словена.

У политици такође отворено је заступао интересе народне, нарочито борећи се против маџаризације. Када је срушен апсолутизам (1860), он је отишао у бечки парламент као представник Славоније. Ту је тражио административно одвајање Далмације од немачке Аустрије, и њено присаједињење Хрватској, и отпочео је, уз помоћ својих пријатеља, борбу за федерализам у Аустро-Угарској на основу принципа националности, борбу коју није никада напуштао, вођену у главном против маџарско-немачког дуализма. Тражио је равноправност нашег језика у администрацији, наставу у народном духу, и потпуну унутрашњу независност и политичку индивидуалност области јужнословенске. У то време постао је жупаном Вировитичке жупаније, а као вођа народне странке у Хрватском Сабору (1861), он је окупио око себе најчеститије и најискреније борце за велику идеју. Често и тешко сумњичен у Бечу због своје отворене акције на политичком и културном еманциповању Хрвата, он ипак није скретао са свога јасно обележеног пута, ослањајући се на свој јаки карактер и свој велики углед, нарочито у Риму.

Међутим, сав овај велики рад био је само залеђе и основа једном другом, много већем дјелу — дјелу културном. Штросмајер је изводио свој велики план доследно, по једној строгој урођеној особини методе и реда, корак по корак, али увек сигурно, и полазећи увек од идеје народног јединства. „Повјест нас учи, вели он, да књига не може цвати у народа малена, а ни у народа колико му драго многобројна али нарјечјима раздробљена, ако се ова не слију у један књижевни језик“. И зато он помаже покрет за увођење Вукова језика и код Хрвата и Словенаца; помаже Вукова издања народних песама и речника, издаје дела Казначића и Острожинског, помаже Даничића и доводи га у Загреб при отварању Академије, а пре тога упућује Рачкога на студије прошлости нашег народа, и шаље га у Рим ради истраживања историјских докумената о јужним Словенима. У Србији је имао јаким културно-политичких веза са Орешковићем, Ристићем, Митрополитом Михаилом, са самим Кнезом Михаилом. Словенце је помагао такође, помагао је Словеначку Матицу и оснивање читаонице у Љубљани, где би изабран за почасног грађанина. Помагао је и младе Бугаре који су се школовали у Загребу, и мислио је да и „Бугари „могу ући“ у јужно-словенску заједницу.

Полазећи од свога схватања национализма, Штросмајер је сматрао да је неопходно створити један здрав и снажан центар југословенске културе, а за ту улогу, шездесетих година, Загреб је имао врло много услова, Загреб у коме је са толико искрености примљен и Вуков књижевни језик, и у коме је пре тога бујао плодни романтичарски Илдрски Покрет. Давно још имао је Штросмајер идеју да створи средиште словенске науке ту, у једној академији, и на томе почео је радити нарочито по свом повратку из Рима; али тек 1867 године могла је бити основана

Југословенска Академија знаности и умјешности, у којој су радили напоре Хрвати, Срби и Словенци, и која је јако разгранала свој рад нарочито на испитивању живота, споменика и прошлости свих јужних Словена (*Rad, Starine, Stari pisci hrvatski, Zbornik za život i običaje južnih Slovena, Monumenta Slavorum meridionalium, Codex diplomaticus*). Академији, којој је Штросмајер био покровитељ, постаде првим председником његов најбољи пријатељ и најактивнији сарадник на свима културним пословима, Фрањо Рачки. — Ради неговања науке, уз Академију био је неодложно потребан и национални Универзитет, и већ године 1874 Штросмајер га отвара, после мучних напора. Као што је дао основни капитал, уз своју идеју, и за Академију и за Универзитет, тако је још за свога живота Академији поклатио дуго скупљану, одабрану и велику галерију слика (отворена 1884), да би створио у Загребу услова и за развој и проучавање уметности.

Велики културни значај Заграда, нарочито до отварања Београдске Академије Наука, Штросмајерово велико дело зидано деценијама са ретком истрајношћу и прецизним планом, — чини реалну основу, први и најсолиднији темељ културног уједињења Срба и Хрвата.

*

Пред своју смрт Штросмајер морао је бити срећан — после многих тешких дана преживљених због сепаратистичке борбе коју је он увек сматрао ситничарском, — видећи нове, младе генерације које прихватају његову мисао и отпочињу нову борбу за јединство, културно и политичко, наше нације.

И данас, после испуњеног сна овог великог сина хрватског народа, када, на жалост, с једне стране расту каприци и неповерење, а с друге недовољно разумевање, треба се с дубоким пиететом сетити овог великог, творачког духа, који је умео широко и искрено осетити истину јединства етничког наше нације, и који је умео наћи пута културном уједињењу. Његов пут био је истинит и добар, његов пример је узвишен и сјајан, и у томе је права величина овог најизразитијег представника југословенске мисли, овог најзаслужнијег сина хрватског народа за његову културу.

Д-р МИЛИВОЈ ПАВЛОВИЋ

ГИМНАСТИКА И ВАСПИТАЊЕ ОМЛАДИНЕ

1. Ц И Љ

Циљ гимнастичке наставе поклапа се са циљем васпитања у опште. С тога ћемо, у почетку нашег излагања, прецизирати одредбу васпитања: задатак васпитања јесте укрођавање природних сила човечјег тела духом и вољом и управљање свих покрета и маште и тела на то да се

омогући опстанак једне државне заједнице. Отуд и свако васпитавање претпоставља а priori двоје: 1. егзистенцију оних природних сила у потпуности и 2. апсолутну вредност државе. Наћи синтезу оба та момента: потпуне необузданости и потпуне обузданости, то је задаћа свих свесних васпитача, којима је јасно да свака превага једног или другог момента носи у себи уништење супротнога. Пустимо ли, до крајности, на вољу индивидуалном животу, убијаћемо у човеку духовност, па и све институције засноване на њој: спутамо ли га у чисту духовност, убијаћемо живот, па и све творачке силе његове, било да се оне очитују у облику његова тела, у покретима његовим, или у животу његове маште. Интелектуализам код човека мовлачи за собом опадање и ружноћу тела, укоченост израза, стерилност унутрашњег живота. С друге стране, опет, човек који живи искључиво у чулном утиску, у нагону, у „средини“, постаје у опште неспособан да схвати мисао о државној заједници, ма да може, притом, бити у великој мери способан да осећа *социалну зависност*, н. пр. у породици, у племену.

Досадашњој школској методи управљају се тешки прекори: да је, потпуно не познавајући или игноришући свој задатак, држала страну искључиво држави, без имало обзира на индивидуални живот поверене деце. Ми што тражимо нове васпитне методе не смемо пасти у супротну погрешку: да индивидуалном животу доделимо *све*, држави *ништа*.

Ако у опште хоћемо да васпитавамо — питање чију потврду овај чланак претпоставља, остављајући при том отворено поље дискусији о тачности те претпоставке — онда је наш задатак да потражимо средњи пут, да измиримо оба та захтева. При том се једна ствар мора добро нагласити. Ми, засад, не можемо наћи начина да измиримо стране васпитнога задатка, пошто је једну од њих, ону индивидуалну, животну, досадашња школска метода скоро потпуно паралисала. Пре него што постанемо васпитачи у правом смислу, морамо бити пионири, који ће прионуту па живот, засут и пресушен, ослободити наноса, ослободити од укочености и стеге, без обзира на то да ли ће нас грдити као жестоке нападаче, чак као васпитаче-анархисте. Ми добро знамо зашто узимамо на нишан стару школску праксу. Јер је она та која је носиоца свега живота, *шело човечје*, спутала у окове.

С тога, као *први* задатак гимнастичке наставе узимамо: *ослобођење* човечјег тела; *други* задатак гимнастике јесте: *обуздавање* човечјег тела, а *трећи* задатак је *васпитање* човечјег тела.

Прва два задатка има да изврши прелазна школа. Последњи припада школи будућности, која неће имати да васпитава децу чија су тела постала неприродна, укочена, већ децу која су остала телесно природна, и ту телесну природност школа ће имати да им очува.

2. П У Т

Трострукости циља одговарају и разне врсте вежбања. Као први циљ означили смо ослобођење тела, т. ј. уклањање свих сметњи и препрека које не леже у природној диспозицији тела већ су, услед лажне васпитне методе, без супротних дејстава, могли спутати тело у његовим покретима. Као најтежу сметњу природности покрета сматрамо *оригиналности*. Ритмичко смењивање затезања и лабављења мишића укинута је. Место њега наступила је трајна затегнутост (контракција), која у многим случајевима води потпуној неспособности за извршење покрета (н. пр. грч при писању). Последица тога јесте знатно трошење сувишка нервне енергије које, у случају да се те трајне контракције распостру на цело тело, воде најтежим обољевањима нервнег система. Даље сметње кретању, које воде неприродном расипању снаге, састоје се у многобројним случајевима грчевитости, која се може наћи при употреби мишића код већине људи. Такве случајеве можемо поделити у четири групе.

а) Напрежу се јако и оне групе мишића које при дотичном покрету немају битне важности, а баш они мишићи који треба да производе дотични покрет или се не затежу никако или врло мало (н. пр. при замаху код ударца руком).

б) Мишићи се затежу превремено, пре него што покрет захте (н. пр. при протурању напред ноге у ходу).

в) Мишићи се, по извршеном покрету, олабаве доцније него што је потребно (н. пр. после извршеног гурања).

г) Времено следовање при учешћу у покрету код разних група мишића није целисходно, т. ј. спречено је (н. пр. код покрета хватања или покрета при ходу). Почивање покрета није тачно раздељено на велике масе мускулне и мускуле удова.

Последица тих сметњи јесте тотална или делимична нарушеност закона теже тела или удова, т. ј. закона теже земљине. А човек је у борби са земљином тежом и задобио усправан ход и свој човечји стас. Тој противничкој сили морамо опет омогућити потпуно дејство, ако хоћемо да утичемо на уобличавање стаса и покрета људских. Сва вежбања којима је циљ васпостављање ове природне борбе (човека са земљином тежом) обухватамо под именом: вежбања у лабављењу (деконтракцији) мишића.

Као други задатак гимнастике означили смо *обуздавање* човечјег тела, задобијање владе над њим. Могли бисмо рећи: и вољно потенцирање природне снаге телесне. У природи је воље да покрету одређује *правац* и да га тиме обуздава, као коњаник свога коња. Тиме је условљен појав да вољно јачање телесне снаге увек изазива истовремено рашћење вољне снаге, на жалост у многим случајевима у толикој мери да се долази до потпуног владања телом, али се при том уништи све у покрету *што првобитно* потиче из живота и што је носилац *израза*. Тако

постаје тело мртав механизам без израза, привидно без душе. На овоме месту упутићемо неколико речи досадашњој гимнастици са справама, особито барни и реку.

И овој гимнастици циљ је појачавање телесне снаге, т. ј. његово оспособљење за савлађивање препрека. Рад на барни и реку узима властиту тежину телесну као препреку коју ваља савладати, али при том помера статички и динамички задатак кукова и плећа, чинећи ова последња носиоцем тежине. Тиме се долази у противност са природним значајем кукова и плећа, а тим и у опреку са одредбом усправног држања човекова. Битни задатак кукова — карличног појаса — јесте савлађивање властите тежине тела, битни задатак појаса плећа јесте припомагање у савлађивању спољашних отпора.

С тога ми, чисто из етичких разлога, захтевамо за време развитка младих тела само вежбања која су одређена *усправним* држањем човечјег тела, пре свега дакле: *скок, удар, хишац*. Лака атлетика је у томе погледу водила много више рачуна о овоме задатку телесног развитка. Желели бисмо само да једнострану трку за рекордима ускоро замени захтев квалитативно ваљанијег гимнастичког рада, т. ј. захтев васпитања човечјег тела.

Тада, и само тада ће се створити узајамна веза између *гимнастичара* и *пластичара*, веза која је била немогућа док је владала гимнастика на справама. Принцип формовања тела на барни и реку погрешан је, и оштро око пластичара и нехотице се скретало с тела, истина врло снажних, али безизразних, без душе, јер не очитују без остатка јасно идеју форме која дела у сваком човеку, већ је приказују у својевољној онакажености.

Тиме долазимо до трећег задатка гимнастике: *да васпитава*. То питање може се за гимнастику и овако поставити: Како да развијам телесни стас свесним утицањем? Како да јачамо вољну снагу не чинећи насиља души и њеном телесном изразу?

Ваља нам потражити природан пут, који нам омогућава решење овога двоструког задатка. Проналазак овога пута јесте оно *одсудно ново* у оној гимнастици која треба да буде темељ сваког васпитања. Тај нови пут је дат сазнањем о унутрашњем јединству човечјег тела, сазнањем да сви изражајни покрети тела имају унутрашње узајамне везе, да су сви удешени једни према другим. Из тога излази да је не само свако једнострано развијање мишића, развијање без обзира на душевну зону, *погрешно*, већ је у једностраном развијању тела свако развијање појединих мишића или мишићних група *погрешно*. Наше тело је једна уобличена *целина*, јединствено и у покрету. Свако изолирано напрезање, сваки изолирани покрет лажан је. Или, изражено позитивно: Сваки покрет је правилан који потиче из покрета тела као целине.

У сваком појединачном вежбању има у исто време да учествује целокупна мускулатура, и ако у сасвим разним степенима напрезања. Тај захтев садржи у себи и један даљи, који се изражава ставом. Сва вежбања су правилна чија је централна нападна тачка тежиште тела. Не лежи ли она ту, неизбежни су изоловани покрети. Јединственост тела се прекида, а тиме и ритмички ток покрета, т.ј. ток који происходи из великих телесних мускула, па се онда, као какав талас, прелива у крајеве и удове тела.

Не лежи ли нападна тачка у тежишту тела, потребно је неприродно појачано вољно напрезање да се изврши неки рад који се, при тачној употреби тела, врши од игре¹⁾. Из лажне нападне тачке покрета произлазе и све оне горе поменуте препреке које су у психичком делању условљене превазилажењем воље над душевним, нагонским силама.

Из тих разлога захтевамо, за време развитка тела, *ритмичку гимнастику*, т.ј. гимнастику која никад не занемарује целину тела и унутрашњу, узајамну подешеност удова. Ова ритмичка гимнастика битно се разликује од методе Жака Далкроза. Ова последња не претпоставља јединство покрета, већ шта више тело рашчлањава, па онда *произвољно* комбинира удове међу собом. Она и није *ритмичка*, већ *мешричка* гимнастика, и ја је не признајем као основ телесног васпитања²⁾.

Нови пут телесног васпитања води низу вежбања која се могу обухватити именованом *покрети полеша* (Schwungübungen). Њихов циљ је постизавање једног јединственог *ритмичког шока* покрета. Овај захтев опсежно утиче на методику гимнастичке наставе, како у позитивном, тако у негативном смислу. Избачена су, из темеља, сва она вежбања која имају очајне сличности са извесном војничком дресуром. Дресурна вежбања могу бити потребна у војсци с обзиром на извесне, сасвим нарочите сврхе. Али су она штетна, чак противречна гимнастици која ставља себи у задатак да правилно образује људско тело. Ми не придајемо толико важности ономе *шпа*, већ *како* се ради, и заступамо принцип да је сваки покрет једнако лако и једнако тешко извести према степену укупне обрађености телесне. Сваки покрет у коме се човек *цео* не пружа, *рђав је*. Нова гимнастика мора бити *гимнастика израза*, т.ј. мора повратити у човеку изгубљену способност да импулсе свога емоционалног доживљавања очитује у првобит-

¹⁾ Покрети балета, акробатичке радње и многе радње гимнастике на справама.

Примедба преводиоца.

²⁾ Д-р Рудолф Боде, ученик Далкрозов, био је до 1914 год. најважнији представник методе Жака Далкроза. Када је Ж. Далкроз, са Ходлером и другима, потписао манифест противу Немачке, због ступања у рат, већина његових немачких ученика отпала је од њега. Али је Р. Боде, ослањајући се на Делсартизам, ударио сасвим новим, својим путем и постао, као што се види, противник методе Далкрозове.

Примедба прево иоца.

ном телесном покрету. Тиме не заступамо никакву претераност у изразу, нити изражавање каквих више или мање сентименталних осећања. Главно је овде пробудити поново у човеку првобитно урођено пластичко телесно осећање. То првобитно пластичко телесно осећање далеко је, колико од неба до земље, од разних афектација и претераности у изразу. Оно се јавља одмах чим су испуњена два услова: кад тело располаже оном количином снаге и запетости одређеном сваком организму унутрашњим законом, т.ј. кад тело потпуно располаже својом мускуларном снагом, а слободно је од свих сметњи покрету, сметњи неприродних, неусловљених индивидуалним карактером организма, већ које имају узрок у рђавом васпитању и рђавим навикама. Тешко је речима изразити докле смо нпр. ми Немци, или Енглези, дотерали у том погледу. Способност да се *непосредно дамо*, како се то у језику згодно каже, није била код нас никад толико опала као у наше доба. Цео немачки народ као да је допао једне опште укочености у изразу, док сви гимнастички системи баш ту чињеницу игноришу, па само гомилају *снажна вежбања* једна на друга, и последица тога јесте то да је празакон свега органског дешавања: наизменичност мира и кретања, напрезања и отпуштања, затезања и лабављења, *прекинуша*. Због тога ми на чело гимнастичке наставе стављамо систем вежбања у лабављењу и затезању мишића. Детаљније излагање ових вежбања морало би бити предмет нарочите студије.

3. РАСПОРЕД НАСТАВЕ

У овом одељку су битна упуства у спољашњој организацији наставе. Принципиелно се мора нагласити да није могуће оштро разделити основна вежбања. Код деце укочене, деце пуне препрека при покретима, нарочиту улогу играће вежбања лабављења (деконтракције). Код слабуњаве деце, опет, вежбања затезања (контракције). А обадве врсте су *неизоставне* за прелазно доба. Најоштрије се мора нагласити да се без снаге ни један покрет не може извести лако ни сигурно. Свака тежња да се место снаге постави нека „естетичка игра“ мора се безобзирно одбацити као дилетантизам. Оно што је *одсудно ново* јесте једино то што ми, да дођемо до *ше снаге*, ударамо путем који у себи спаја *природност* и *умешност*. Баш Гете, и нико мањи, указао је на то да је за грацију потребна потпуна снага¹⁾. Само, та снага не сме се узети у смислу грубе силе, већ као потпуно остварење идеје форме са њене динамичке стране.

За распоред наставе предлажем следеће. До 6. године ваља обратити сву пажњу на образовање усправног хода. Пре свега, морамо строго пазити да ли мало дете хоће да прохода или још нема воље за то.

¹⁾ „Хоћеш да изгледаш љупка, а једва стајеш ногом! Залуду! Само у савршеној снази лежи грација“.

Дете се не сме никако *учиши* да хода. Треба га потпомагати у томе само кад оно то само усхте и осети потребу да хода. Нова открића берлинског лекара Вилхелма Флиса (W. Fliess: *Vom Leben und vom Tod*, Јена, 1914; *Das Jahr im Lebendigen*, Јена, 1918) о периодичном колебању у показивању снаге код детета дају драгоцену упутства како треба поступати с децом.

Ход се може појачати у *шрк* и *скок*. Лакша гимнастичка вежбања могу се радити већ после напуњене 4. године. Али *редовна* гимнастичка настава треба да почне у 7. години. Тело је довољно развијено, а и способност схватања доста је јака да се може усвајати гимнастичка настава. Почиње се основним вежбањима *ризмичке гимнастике* у изложеном смислу.

Детету се може оставити на вољу да вежбања, уз припомоћ учитеља, само индивидуално предругојачује и мења, или, да се из њих истерају и друге стране, може им се придодати *више* покрета, или унети у њих и спољашњих препрека: дизањем и ношењем терета (т. ј. сразмерних индивидуалној снази), свирањем на инструментима у које се удара.

У почетку се у гимнастици могу обучавати заједно и дечаци и девојчице. Одело је најподесније: црн трико у облику костима за купање. Од 12. године мислим да их треба у настави гимнастике подвојити. Психичке разлике телесних изражаја постају тада знатно веће. Настава има овде да буде заједнички рад ученика и учитеља. Траже се нове и сложеније комбинације вежбања и испитује се њихов органски ток. Овде ваља развијати смисао за просторне и динамичке односе. Већ дотле упознати покрети занатлијског рада дају драгоцену материјал за уметничко уобличавање. Али се даље јачање тела не сме сметнути с ума. Учешће у пољском раду, јахање, пливање, пешачење, кола и игре, утакмице и борбене игре, и т. д., дају овоме ступњу довољно разноврсности.

Гимнастичка настава има да задржи однос темеља према свима осталим гранама наставе, било као поуке о кретању при учењу свирања на инструментима, било при цртању или преради каквог парчета материје у занатском раду, било као наука о произвођењу гласова (гимнастика говорних оруђа) при језиковној настави, и т. д. Између гимнастичке наставе и наставе осталих предмета има да се одржава непрекидна веза и узајамни утицај.

Као гимнастички костим за девојчице овога узраста најцелисходнија је проста хаљина (грчка хаљина). За дечаке и даље костим за купање. Право гимнастичко образовање могло би се завршити крајем 15-те или 16-те године.

(Свршиће се)

Д-Р РУДОЛФ БОДЕ

(Превела с немачког *Мага Магазиновић*)

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

НА КРИТИКУ Г. МИЛАНА БОГДАНОВИЋА¹⁾

У тако озбиљном часопису као што је *Просветни Гласник*, који долази у руке најбољим представницима наше просвете, завршио је Г. Милан Богдановић, кога лично немам част познавати, свој приказ о мојој књизи с таквим тешким речима: „*После оваквих ствари*, даље би доиста тешко било писати у учтивоме тону“.

Г. Богдановић ускрађује ми дакле „учтив тон“. Ево због каквих „ствари“. Изнео је по два места из мојега *Прегледа* и из Скерлићевих дела (*Историје Књижевности и Писаца и књига*), којима хоће да илустрира како сам „преписаво читаве ставове из појединих одељака Скерлићевих књига“.

Шта је гонило Г. Богдановића да пружа тај доказ, тешко је рећи, кад ја сам дајем тај доказ на лицу места у мојој књизи. Нема места из Скерлићевих књига а да их ја не бих навео у мојему *Прегледу*. Још теже је разумети да Г. Богдановић не казује да тако чиним, већ на против приказује она два места што их он цитира као да за њих не дајем изворе. Шта више, ја сам у уводу мојој књизи нарочито истакнуо да слиједим Скерлића, овим речима: „Где сам нисам био добро обавијештен, поуздавао сам се у друге боље. Највише на страницама о српској књижевности у Јована Скерлића“.

Не може се сматрати недопуштеним такав начин којим се ја служим с литературом, јер нигде не изазивам дојам оригиналности где је у мене нема, а свагдје настојим да тачно разликујем своје од туђега.

Није се никада прије моје књиге издала повијест или преглед о нашој књижевности у којима би била на лицу мјеста приказана и врела за сваку мисао, за сваки материјални детаљ. Сви су досадашњи писци таквих књига сумарно побројали употребљену литературу на крају књиге. Критика је могла тек мучним тражењем да констатује у коликој мјери је писац зависан. Ја отварам врата свакоме и сватко може да одмах констатује што је моје а што је туђе. Ја сам то чинио у потпуној свијести да моје држи равнотежу *штуђему*, да дајем колико узимам и да, поред свега „преписивања“, сам преписани материјал под мојом руком често добива ново освјетљење и оцјену. Кад би тко себи задао задатак да контролира велику илустровану *Историју новије књижевности* од Јована Скерлића, он би дошао до резултата да је карактеристика Скерлићева о многим писцима такође неизворна. Такова констатација учињена је већ н. пр. за Симу Митрова Љубишу у Скерлићевој *Исто-*

¹⁾ Види *Просветни Гласник*, 1921, св. 10, стр. 610—619.

рији. Скерлић је вешт да даде свакој мисли индивидуалне стилске ознаке: каткада није ништа друго учинио него само престилизовао туђу мисао, те нехотице остављао дојам као да је мисао његова рођена. Никоју није пало на ум да га контролише. Тако је чинио Скерлић ограничивши се на српску литературу, која му је била при руци. Шта би био он учинио да је хтио да даде, због цјелине, и историју новије хрватске књижевности? Он би сигурно у томе послу био још зависнији него ли се показује у *Историји новије српске књижевности*.

Ја сам имао толику скрупулозност да сам и онда цитирао кад се радило о судовима посве опћенитима, о стварима које сватко може да каже. И мени, који је први увео тај начин себе-контроле, код једне књиге ма да писане за широке овсти, догађа се да га окривљују због нечеса недозвољена. Не бих се ништа бранио да је критичар нагласио моју несамосталност, зависност, незнање, али што ме прекорава због нечеститости и што у исто вријеме затајује моју методу цитирања, то не могу да шутке примам.

Био сам у великој дилеми издавајући *Преглед*: колебао сам се имам ли дати и *Преглед* српске књижевности. У Загребу нећете наћи ни свих годишта најбољих књижевних часописа српских, а камо ли сва дјела српских писаца. Новине по све мањкају. Није могуће да ухватите *Прегледа* по мојој методи којом сам обрадио „хрватску књижевност“. А требало је ипак да се донесе и „српска књижевност“. Да сам издао једнострано „хрватски“ *Преглед*, критике не би ни о чему писале него о сепаратизму. Био сам *присиљен* да пишем о стварима које не познајем и да дадем тако сувишно оружје у руке критици. Да је наша критика као што је у којегга год великога народа, она би све те потешкоће истакла, и још би разумјела дјеломичну зависност пишчеву. Али у нас је најстрожа и најнестварнија критика најчешћа. И тако ја долазим у прилику да будем приказан не само као рђав писац, него и као рђав човјек. Та иста осуда би ме била стигла и да сам посве изоставио српску књижевност. Ја сам дакле могао једино да предусретнем губитку личне части код тога посла тако да свагдје спроведем цитовање извора. Учинио сам тако. Али ето ни то ми се не узима за поштено. У нас ни један јавни радник није сигуран неће ли бити приказан као рђав карактер.

Ишло се управо за тим да ме прикажу као потпуну незналицу и рђу. Узимају се поједине реченице из склопа и тврди се да сам „на једном месту“ изрекао нешто нарочито глупо или лично.

„Он на пример, на једном месту, руски реализам назива „идеалистички ирелигиозни словенски реализам“. Реч ирелигиозни подвлачи аутор, па пита „да ли се доиста могао наћи несрећнији и апсурднији епитет за дубоко душевни и до праве мистике вером прожети реализам једнога Достојевског и једнога Толстоја?“

Колико је критичар зачуђен, толико сам и ја. Јер се ту ради о очевидној — штампарској погрјешци! Очеvidна је та штампарска погрјешка зато јер се мало прије на истоме мјесту рекло: „То славенско духоворство и богоборство даје рускому реализму нарочити биљег...“ (стр. 4—5). Па да и нисам ништа друго рекао него ону несретну штампарску погрјешку, нитко не би мени који сам од свих Југословена највише писао о *религиозним* идејама руског реализма, предбацивао толико и таково незнање!

Дивим се како је око критичарево падало најрадије на саме неспоразуме и елементарне погрјешке које у ствари не постоје. У мојој књизи обрађен је Недић као критичар, независно од Скерлића, јер сам читао Недића и јер сам имао при руци и друге писце осим Скерлића о Недићу. Нагласио сам противштину између онога што је Недић хтио да буде и онога што је у истину био. Споменуо сам нормативни и научни карактер његове критике и једини сам ја до сада упозорио на његову сличност с *научном кришиком* (la critique scientifique) од Hennequin-a. Уза све то Г. Богдановић се опет хвата ево „једнога места“: „Недић је својим начином претходник *артистичке* критике, која узима дјело без обзира на поријекло и сврху“. Зло схватајући то „место“, Г. Богдановић прекорава ме за „лакоћу којом Љубомира Недића схвата(м) као импресионисту“. Јасно је да нисам Недића схватао као *импресионисту*, него као естетичара (артиста) који тражи законе чисте лепоте, а не обазире се на *milieu* и тенденцију умјетничких дјела, и у томе смислу га назвах претходником „артизма“. Г. Богдановић мијеша појмове „артизам“ и „импресионизам“ и упада нехотице у искривљивање смисла једнога „места“.

Г. Богдановић има душу да ме обавјештава шта је реализам. Ја сам ђак и лијепо сједим у клупици, и не знам шта је реализам. Не знајући шта је реализам, ја не смијем ништа да кажем о реализму а да то не било посве погрјешно. Г. Богдановић држи да осим хрватскога (српскога) не читам никојим другим језиком и да због необразованости своје цитирам хрватске писце о француској и енглеској литератури а не прве изворе, шта више он ме приказује као човјека који не зна и није никада чуо шта је романтика. Јер тако он тачно удешава *шон* против мене кад каже: „На страну питање, у осталом врло подложно дискусији, да ли један књижевни проучавалац сме рећи да је Балзак, кога цео свет ипак увршћује у романтичарску епоху, „глава модерног француског реализма, како то категорички тврди г. Д-р Прохаска“. Баш ту гдје се Г. Богдановић тако љути на моју неозбиљност, ја *имам* на својој страни најозбиљнијега литерарног историчара савремене Француске. Нитко други него Г. Лансон каже у својој чувеној историји француске литературе: „On voit aisément par où Balzac a pu passer pour le père du réalisme contemporain...“ (Види се лако зашто је Балзак могао да се сматра оцем савременога реализма). Па колико је *и* други један врло озбиљан

књижевник, Фаге, наглашавао реализам тога романтичара! И зар је романтика у Француској нешто што искључује реализам? Зар у опште нема реализма у свакој књижевној епохи, и није ли код мене образложен реализам Балзаков као посебна врста реализма, сувисла с научним позитивизмом? Но Г. Богдановић иде у лов на *места* и не размишља много о томе што она значе.

Али Г. Богдановић улази у опште црте мојега *Прегледа*. Не само поједина „места“, него и методу напада као погрјешну.

„Не мање карактеристично је и расположење Г. Д-р Прохаске да групе и школе тумачи према извесним политичко-националним и социалним обзирима. Такав је случај, на пример, кад он тврди да код Срба нема правог реализма, јер да дела нису „писана са стајалишта социолошкога“, а с тенденцијом „новога човјека“, „према теорији Светозара Марковића.“

Не треба да браним ја ту тврдњу, јер се она налази на пр. у карактеристици Скерлићевој о реалисти Лазаревићу, који Скерлићу није доста напредан, већ патриархалан, а тиме одскаче од правих реалиста, својих узора у страним литературама. Када овдје кажем да нема у Срба правог реализма, онда ту дакако не говорим ни о чему другоме него о реализму „реалистичке школе“ XIX века, с којим су спојене одређене филозофске црте. А те црте мањају у српском (и у хрватском) реализму.

Није иста ствар писати о индивидуима у литератури и о групама, школама, покретима, нараштајима. Код тога посла одлучују и некњижевни моменти. Био би посве непрегледан један Преглед без извесних „политичко-националних и социалних обзира“. Чисти „естетски“ критериј само јест један, и ако веома важан, између многих критерија који се употребљавају код приказивања књижевности. И опет ја могу да послужим уваженим литерарним историком Лансоном. Лансон дијели своју историју литературе и по политичким и социалним обзирима. Кад он каже „*littérature heroïque et chevaleresque*“, онда је то ваљада с обзиром на феудални и сталешки (социални) карактер цијеле епохе. Лансон каже „*littérature bourgeoise*“ и „*pendant la révolution et l'empire*“, и свуда он ту карактерише литературу по социалним моментима. Не знам зашто ја не бих смио да говорим о „муслиманској“ или о „католичкој“ књижевности код наших писаца који су се сами пред нашим очима групирани по својим вјерским осјећајима и дали својим дјелима чисто вјерску тенденцију. Не трпам ја све католике у католичку литературу, нити све муслимане у муслиманску! И зашто не би у Прегледу могла да буде и једна глава о женској литератури, кад у нашој књижевности жене имају нарочите женске интересе, а још немају ни једнога представника који би по чисто естетским критериумима отварао посебан покрет или школу. Принципи историје књижевности јесу опће позната ствар. Моја

диоба може да буде једнострана и нетко други може да даде своју диобу, али не може да своју диобу сматра за принципиелно једино оправдану.

Г. критичар свагда се ставља на стајалиште потпуне оправданости својих начела. Тако приговара да не ваља дијелити књижевност како је ја дијелим, од 1880 до 1914 у неколико нараштаја, којима означујем, осим теоријске, естетске, политичке и филозофске карактеристике, такође вријеме, понајвише децениј или декаду која је најјаче везана уз дотични књижевни покрет. Посве је сувишно кад ме Г. Богдановић поучава „да је савршено немогућно сабити у границе од неколико година један моћан покрет у књижевности као што је реализам“. „У колико се шири размаци времена уочавају, у толико се мање фалсификује стварност“. „Код Г. Прохаске је стварност грубо злостављана, јер он је морао произвољно и насилно да одељује писце, да би их некако распоредио по одељцима које је замислио“.

Једна од највећих историја књижевности XIX вијека јест она под редакцијом Овсјанико-Куликовскога. У њој је потпуно суверено проведено начело *деценија*, дакако не без „фалсификације“ стварности, јер на примјер један Достојевски приказује се у групи писаца четрдесетих година. Разумије се да нитко није никада приговорио таквој диоби, јер није нитко подразумеивао неку необразованост или наивност у руској литерарној историји.

Г. Богдановић држи да ме треба учити свему. Док се креће у начелним питањима, чини дојам апсолутне веројетности, али када проговара специјално о хрватској књижевности, он не може да чини ни дојам обавијештена човјека.

Тврди „да је у суштини хрватска књижевност највише, ако не једино, била под утицајем немачким“.

То је мишљење толико тачно као и оно о „аустријанштини“ свих Хрвата.

Зато што су вањски знакови и трагови аустријски: зграде, цесте, жељезнице и т. д., није аустријско и мишљење Хрвата. Зато што има у загребачком књижевном језику много германизма (има их и у руском и у српском), *није и мисао и дух хрватске књижевности њемачки*. Хрвати, књижевници, готово су без изузетка сви наслѣдовали *њемачке писце*, баш од времена реализма. У индексу мојега *Прегледа* нема готово ниједнога Нијемца, али има много Француза, Руса, Талијана и Норвежана. Кумичић доноси натурализам директно из Париза, Ђалски се поводи за Тургенјевом. Цијела модерна поводи се за Французима (Видрић, Домјанић, Беговић и Николић). Има ли што њемачко у Војновића, Тресића, Назора? Или у Матоша и Огризовића?

Криво је мишљење Г. Богдановића кад приговара некој протусрпској тенденцији мојега *Прегледа* једино због тога што је опширније приказана хрватска књижевност. Г. Богдановић н. пр. истиче да сам

Хрвату Шегвићу „као песнику“ посветио „једну добру страну“, а Србину Луковићу неколико редака. То је нетачно, јер нисам у опће назвао и приказао Шегвића као „пјесника“, док сам Луковића оцијенио као добра песника. Опширност о Шегвићу иде на рачун његове библиографије, која је велика, док је малена у Луковића, јер је издао само једну књижицу.

Мој однос према Србима познају Хрвати врло добро. Г. Богдановићева оптужба мора да је смијешна *Обзору* и *Хрвашу*, који ме нападају због србофилства.

Г. Богдановић приказао ме као „историчара“ савремене хрватско-српске књижевности.

Нити сам се ја с *Прегледом* приказао као историчар, нити је мој *Преглед* историја савремене хрватско-српске књижевности. Нарочито сам књигу назвао „Прегледом“ а не „Историјом“.

Историја се *не може даши* о текућему моменту, може се само дати неки Преглед. Историја објашњује узрочни сплет појава и може да покаже сву релијефност, узвисине и пличине, у литератури. То се може дати из неке временске дистансе. Позната је ствар да су неки и највећи и најгенијалнији критичари умрли с уверењем да међу њиховим савременицима нема великих пјесника (случај Бјелинскога према Достојевском). Тек историја може да буде праведна, тек она има посла са готовим, довршеним појавама, док Преглед хвата појаве често само са једне стране. Преглед наликује филму у којему се све креће и чини илузију живота, а историја је слична правој драми у којој је све нутарњим каузалитетом повезано. Отуда претргнутошћу Прегледа а сувислост Историје. Морао сам да се ограничим на Преглед, па сам остао лапидаран и често површан, јер нисам имао ни довољно материјала да продрем у суштину неких писаца. Само сам приправио пут историчару.

Са тога стајалишта није био праведно оцијењен мој *Преглед*, осим од чешког научњака д-р К. Паула, који је дао већ неколико ваљаних студија о нашој новијој књижевности (*Šasopis pro moderni filologii*), и осим од Г. М. Бартулића у сплитској *Новој Добри* (у броју од 5 новембра 1921).

Већина мојих критичара тражили су чега опће нијесам ставио себи у задатак. Таково је критичарство врло удобно, јер може да изнесе безброј привидних приговора.

Да се још једанпут вратим приговору да сам тобоже показао неко нерасположење против српске књижевности. Пада ми на ум што је о мојему раду о *Књижевности у Босни и Херцеговини* написао г. 1911 у *Босанској Вили* Владимир Ћоровић: „Осим тога, књига г. Прохаске има једну одличну особину: она је писана хладно, објективно, без и мало шовинистичке тјесногрудности, без и једне баналне алузије на наше толико очајне националне прилике. Ово је врлина, која данас у овој

www.зaгyшњивoj атмосфepи нашeг јавног живота треба да се нагласи и да се примера ради нарочито истакне“.

Оправдани су, признајем, приговори Г. Богдановића што неки савремени пјесници нису ушли у *Преглед*. Но мој *Преглед* је био готов кад су ти писци изашли боље на глас. Мој *Преглед савремене књижевности* имао је срећу да двије године чека прије него ли ће изаћи штампан, а ја сам био далеко од рукописа и штампе, па нисам могао да дјело усавршим колико бих иначе могао.

Дотакао сам се овде само главних приговора Г. Богдановића. Ја му захваљујем на пажњи коју је посветио књизи и надам се да је сада исправио свој суд о мојему карактеру, знању и односу према Србима. Ја са своје стране довољно признајем недостатке које је истакнуо и надам се да ћу их моћи још уклонити. Добар *Преглед* и треба да настане сарадњом многих.

Д-р Д. ПРОХАСКА

ПОВОДОМ ОДГОВОРА Г. Д-Р ПРОХАСКЕ

На одбрану Г. Д-р Прохаске од замерака које сам му учинио у својој критици о његовом *Прегледу савремене српско-хрватске књижевности и кришике*, осећам се побуђен да кажем неколико реченица. Пре свега, ниједна од његових аргументација не може да се одржи, и могао бих, када бих налазио да је то потребно и корисно, све да их очигледно побацим. Али се ја на читаву ствар не мислим враћати, из простага разлога што налазим да је случај са поменутом књигом Г. Прохаске за сва времена завршен. По себи се разуме да савршено остајем при свима констатацијама учињеним у мојој критици.

Али од једне ствари желим нарочито да се оградим. Г. Д-р Прохаска ми импутира да сам ја својом критиком хтео да осумњичим његову личну моралну исправност, и да сам тежио у неку руку да га представим као непријатељски расположена према Србима. То никако не стоји. Ја сам критиковао једино научан рад с обзиром на чињенице које сам имао пред собом. Ван онога што је садржала поменута књига, ја ништа нисам хтео да видим. Чињеница је да је Г. Прохаска исписивао, не на два и три, већ на безброј места, читаве стране из Скерлића, и његовим реченицама састављао своје пасусе. Ја нигде нисам говорио о плагијату, јер Г. Прохаска је заиста обележавао изворе, али сам осуђивао методу састављања својих исечцима из туђих књига. Јер Г. Прохаска ставове које сам ја навео, као и толике друге, чак и не цитира, већ их просто пренаша и даје као своје. Такав научан поступак сам ја осудио, не доносећи никаквих других закључака о личности ауторовој. Исто тако је чињеница да у проучавању хрватске и српске књижевности није одржана потребна сразмера. И ту ствар сам критиковао са чисто

научне тачке гледишта, не правећи апсолутно никакву алузију на национални став Г. Д-р Прохаске. На против, ја сам готов да му у сваком тренутку одам пуно признање као човеку и националном борцу, онако исто отворено као што сам критиковао његове књижевно-историчарске способности. Јер, по оној Молиеровој, „може се бити диван човек, али рђав песник“.

МИЛАН В. БОГДАНОВИЋ

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Dr. M. Šenoa: *Geografija Jugoslavije*. Zagreb, 1921. Nakladom i štampom Jugoslav. Kompassa D. D. 8°, s. 52. Cena knjizi 10 din.

(Крај)

IV. Писац разликује три климске области: медитеранску, алпијску и континенталну. Прва је у егејско-јадранској зони са жарким летом и благом зимом; друга у крајњим северозападним деловима наших, најмање површине, са свежим летом, оштром зимом и већом количином талоба, и трећа, најпространије површине, у североисточним деловима, са жарким летом, оштром зимом, али slabим талобом. У трима таблицама врло је леп преглед температурних прилика и атмосферских талоба за 24 наша места (7 места из области медитеранске, 3 из алпијске и 14 из области континенталне климе). Није 4600 м.м. максимум талоба у Европи, и није у Штировачи и Црквицама у Боки.

V. Фауна има од прилике ове своје регије: средоземну, алпијску и понтијску. Прва је понајмања, па и најсиротнија; домаће животиње за људску храну су коза и овца, теглеће пак магарац и мазга; највећи део становника су овде ихтиофази. Друга регија захвата највећи део државе; домаће животиње су у њој многобројније, а теглеће су магарац и во; људска је храна понајчешће говеђина. Трећа регија обухвата Подунавље, Подравину и Посавину са истим домаћим животињама, али са људском храном и од свиње; теглеће животиње су пак во и биво(?). Флору условљава клима и састав земљишта. По клими је флора подељена на медитеранску и умерено континенталну. Прва има зимзелено биље (најчешће макије), а од културних: смокву, рошчиће, пиринач и памук. Чудно је да овде нису унети: бадем, лимун, неранџа, особито маслина. Умерено континентална флора има листопадну шуму и зимзелену, без лишћа (боље четинарску), само у планини; културно је биље: пшеница и кукуруз, а остало карактеристично: буква, питоми кестен, црни граб и црни јасен(?). Ова зона има две подзоне: балтичку и понтијску, од којих ова друга има три још мање области флорне: илирску, панонску и мезијску. У висинском погледу писац издваја четири региона. Као биљне специје се наводе: *Sibirea croatica* и *Picea omorika*.

VI. Статистика становништва узета је из 1910 године, и по томе бројању има 12,108.000 становника на државној територији од 247.361 km², подељеној на осам области. Писац говори о тешкоћама због којих се није могао начинити преглед становника по народностима; то ће бити могућно учинити тек после пописа из 1920 године. Али ипак даје ове бројеве: Југословена је 10,104.000 (83·4%), осталих Словена 291.000 (2·4%), Маџара (4·2%), Немаца, Румуна и Талијана (свега 4·2%); знатно је мање Турака и Албанаца. Туђинаца има свега 1,700.000: Немаца у Корушкој и Крањској (боље: Словенији), Банату и Срему; Руса, Словака и Чеха у Банату, Срему, Хрватској; Румуна око Кладова, па местимце и до Мораве; Албанаца, у Новој Србији и Македонији (Зар су то две засебне области?). Изван наше државе има још Југословена 800.000: у Италији, Корушкој, Западној и Јужној Угарској. Емиграције у Америку престају све више. Прираштај је на трећем месту, после Русије и Уније, износи 150—160%. Конфесије су овако заступљене: католика 5,832.000 (45·2%), православних 5,727.000 (44·4%: Срба 5,457.000, Бугара и Грка 90.000, Румуна 180.000), мухамеданаца 851.000 (6·6%), мојсијеваца 90.000 (0·7%), и осталих 400.000 (3·1%). Писцу је била дужност да каже одакле су ови подаци. Они су у свему погрешни ако се упореде са онима у J. Rusa: *Glavni statistički podaci*, који су данас још најтачнији; по њима има католика 39·6%, а православних 46·9%. Линија Суботица-ушће Неретве у главноме дели католике од православних; мухамеданци су на југу и истоку(?) државе, а мојсијевци свуда, само не у Словенији и Далмацији.

VII. 1. *Ратарство и шочарство*. Југославија у опште има 42·5% обрађенога земљишта, а неплоднога само 8·7%; првог је земљишта највише у Подунављу (72·5%), али је другога најмање у Далмацији (2%). Ја мислим да је овде једна грешка. Може се рећи за Далмацију да има најмање плоднога земљишта или највише неплоднога. Одмах је за овим реченица: „Види се, да су пашњаци и шуме обилни уз обрађену земљу па је тако сама природа показала пут ратарству, сточарству и шумарству“, коју не разумем. У овоме одељку су три таблице о житима, виноградама са шумама и о стоци по појединим областима. Пада у очи разликовање Јужне Србије од Северне. 2. *Шумарство*. Од све наше површине под шумом је 30·7%; однос четинарске шуме према листопадној је као 1 : 4. Истичу се богатством у шумама: Босна и Херцеговина са 49·8%, Словенија са 37·4%, Хрватска и Славонија са 35·2%. Невероватно је да је Далмација са 23·4%, а Србија са 19·8% шуме. Црна Гора је најсиротнија шумом (7·2%). Писац нарочито истиче да на северним острвима (до Корчуле) нема никакве шуме због млетачке управе у своје време; на против, Корчула, Ластово, Млет и др. острва која су била у дубровачкој власти, имају особите шуме. 3. *Лову и риболову* није требало дати толико места. Нас може више занимати морско и језерско рибар-

ство. Главне наше морске рибе су туња, локарда и срдеља; прва има своје главно и оригинално ловиште на Крку; остале се лове по целој обали далматинској. Језерско рибарство је особито развијено на Охридском, Дојранском, па и Преспанском Језеру. Скадарско Језеро и његово рибарство требао је писац не само да унесе, него и да нарочито нагласи. Фабрике су за конзервирање рибе у Комижи на Вису. 4. *Рударство* није незнатна привредна грана наша. Угља има свуда, али скоро само мрког. Особито су богати рудници његови у Словенији, Хрватској, Босни и Србији. Железа има у истим тим областима. Рудника бакра има осам, мангана три, хрома један, олова и цинка на неколико места само у Србији, живе у Србији и Босни, пирита највише око Фојнице, злата у Драви и нешто у Србији, боксита особито много у Далмацији и Херцеговини, и соли у Тузли, на Пагу и код Стона у Далмацији.

VIII. *Промеш.* 1. *Цесше* се разликују на планинске и низијске. Истакнуто је нарочито да у Подравини, Бачкој и Банату више воле подизати железничку пругу него друмове. Побројани су сви главни друмови у Хрватској, Далмацији, Босни, Херцеговини, Црној Гори и Словенији. *Via Egnatia* има на себи и Солун. У Србији је погрешно писац изабрао ивична места за друмске центре: Шабац, Београд, Пожаревац и Неготин. Није јасан онај друм: Кладово, Неготин, па на југ „преко Зајечара на Прилип“. Ваљада се овде мислило на Параћин? Сем ових меридијанских друмова помињу се и трансверсални. Међу овима: Ужице, Чачак „на сјевер у Зајечар и на југ у Књажевац“; други „из Рашке преко Куршумлије...“. Свега је путева на нашој државној области 75.144 км., подељених у три врсте, али се одавде не види каквог су квалитета. 2. *Железнице* (приложене су овде четири табеле) разликује: аустријске, угарске, босанске, српске (све ове државне) и приватне. Дужина им је 9.260 км., од чега приватних 4.752 км., нормалних 7.081 км., планинских 4.444 км.; по државама највише их је српских — 1.557 км., па угарских — 1.534 км., босанских — 1.180 км. и аустријских — 391 км.; приватних је највише у Банату, Бачкој и Барањи — 1.778 км., па у Хрватској и Славонији — 1.492 км.; у опште је најдужа железничка мрежа у Хрватској и Славонији — 2.579 км., па у Бачкој, Банату и Барањи — 2.225 км. Најгушћа је железничка мрежа у Барањи, Бачкој и Банату: 10·6 км. на 100 км.², у Хрватској 5·9 км., у Словенији 5·8 км., а на целој нашој територији 3·5 км.

IX. *Алфабетски попис градова и мјеста* има преко 300 имена, уз која иду често врло кратки, али не увек и тачни описи, детаљи; врло често нису за поједина места узете њихове праве карактеристике; доста је и непотребних описа. Ево неколико грешака: Аранђеловац није под Космајем; Бела река није угљеник источно од Велике Мораве; Бијељина није на левој обали Дрине; Лесковац није на Јабланици; Лозница није на Штипи; није Мајданпек на Малој Пеки; Обод није на Бојани; Обре-

новац није на Колубари; није Пехчево у Малешу; Плевље није над Чехотоном; Пожаревац није испод Мораве и Млаве; Пожега није насупрот рукава Моравице и Мораве; Приштина није изнад Косова; Рогатица није никакав трговачки град; Сеница није на Упцу; Сомбор није главно место јужне Бачке; није: Власотинци; Зворник није доприште пароброда на Дрини. Има још и оваквих детаља: Брус под Копаоником, трговина дрвом; Дебар... поглавито риболов на јегуље; Гостивар... турска варош; Гроцка... трговина; Књажевац... особити ћилимови; Крагујевац... у близини фабрике пекмеза; Љубиње, сјеверно Дубровника, домовина Немањића; Љубовија на Дрини, прелаз у Босни, до ондје долазе лађе; Митровица на Косову, средиште Косова, завршетак железнице у Скопље; Никшић на Зети, цеста у Далмацију; Паланка (брза) у Подунављу, риболов; Параћин... виноградарство. Суботицу није требало истицати да је средиште угарских Хрвата, јер она то заиста није. Без значаја је Врањска ријека на којој је Врање (не: Врања). Зар се није хтело рећи за Загреб да је главни град Хрватске и Славоније? Није вредност Зајечару што је средиште тимочког округа. Земун је имао особито велику транзитну трговину.

Било ми је особито мило да узем ову књижицу, као што се увек радујем свакој новој публикацији географској. Веровао сам да ћу ту књижицу прочитати са највећим нестрпљењем, далеко од сваке помисли да у њој нећу наћи много, врло много, новог материјала географског, или бар тачно и пробрано употребљеног. Ја сам очекивао, апсолутно убеђен у то, да ће писац, најприродније и на сваки начин, употребити и наше најбоље географе научне. Али су ме и вера и жеља и очекивање преварили. Књижица се једва може, доста опрезно, са извесном резервом, употребити само за најопштије информације. Не треба у њој тражити — а то је велика штета — што друго, дубље, озбиљније, научније, те због тога није за препоруку. Такву препоруку, особиту, искрену, заслужује друго једно дело географско, изишло мало касније у Љубљани. То је: Anton Melik: *Jugoslavija, zemljepisni prigled, I del*; њега ћу приказати у идућој свесци *Просветног Гласника*.

Е. Ј. ЦВЕТИЋ

Handbuch der naturgeschichtlichen Technik für Lehrer und Studierende der Naturwissenschaften herausgegeben von Prof. D-r Bastian Schmid. Mit 381 Abbildungen im Text. Leipzig und Berlin, Druck und Verlag von V. G. Teubner, 1914.

Јестаственичка настава, чија је научна, васпитна и практична вредност неоспорно врло велика, биће само онда успешно извођена ако се заснива на очигледности. Наставник јестаственице мора ученицима пока-

зати објекте о којима говори; мора показати анатомски састав органа; мора огледима објаснити физиолошке радње; мора ученике упућивати да и сами врше огледе и посматрања.

Књига чији је наслов горе исписан, олакшава рад наставнику и даје му потребна упуства. Упознаје га са најновијим методама рада; казује му каквих помоћних средстава и апарата има, и како се њима рукује; како сâм може да справља објекте.

Поједине одељке у овој књизи израдили су специјалисте. Ми ћемо навести укратко садржину појединих одељака.

Зоолошко-микроскопска техника: 1) Радионица и потребан прибор. — 2) Материал (како се набавља, чува и приправља; даје се систематски преглед погодног материјала) и методе испитивања (посматрање живог објекта, метода изолације и мацерације, справљање трајних препарата). — 3) Специјална методика и материјал на коме се врши испитивање ћелица, ткива и органа животињског тела.

Микроскопско-ботаничка техника: 1) Радионица и потребан прибор. — 2) Материјал и најпростије методе испитивања. Наводи се погодан материјал на коме се посматрају ћелице разних облика и поједини делови ћелица, ткива, анатомски састав органа; затим се говори о справљању „првог“ препарата“ (овде скроб у кромпира), о препаровању разних објеката слободном руком, о осветљавању непровидних пресека, о мацерацији. — 3) Ботаничка микротехника. — 4) Културе гљива и бактерија.

Биљно-физиолошки огледи: 1) Специјална учионица за биљну физиологију и потребан намештај. — 2) Апарати за биљну физиологију. Већину апарата може лако саставити сâм наставник; наводи се сав потребан материјал за састављање тих апарата, као и потребне реаџенције и хранљиви супстрати. — 3) Како се изводе најважнији физиолошки огледи. —

Живошињско-физиолошки огледи. Излаже се начин вршења огледа: а) из физиологије крви и крвотока; б) физиологије дисања; г) физиологије варења; д) физиологије хранења; ђ) физиологије нервног система; е) физиологије ока.

Хидробиолошка прикупљања. Описани су апарати и оруђа потребна за прикупљање биљака и животиња које живе при обали, у средини воде и на дну, као и начин како се ради.

Прикупљање и препаровање инсеката. Наведен је и описан прибор потребан за прикупљање и рад са њиме; затим се говори о местима на којима се врши прикупљање, о времену прикупљања; о хватању и неговању ларава; о препаровању како развијених инсеката тако и њихових ларава.

Налазишта, хватање и пренос мекушаца и кичмењака. За скупљање мекушаца потребно је мало прибора, и описан је тај прибор. Обраћа се пажња на место где се налазе поједине групе мекушаца, као и на

доба дана и године. — Затим се наводи прибор за хватање разних група кичмењака, и описује начин како се они хватају. — Најпосле се говори о начину како се преноси живи материјал из разних група.

Консервисање биљака. Говори се најпре о потреби консервисања биљака за наставне сврхе. Затим је описан прибор потребан за скупљање при ботаничким екскурсијама и обраћена пажња: шта треба прикупити за школску збирку. Поједини објекти морају се добити култивисањем, па је описан и начин како се и то ради. Говори се о сувом консервисању и описује се начин како се то врши; како се граде хербари. Најпосле о консервисању биљака у течности.

Припремање животиња. Најпре, у општем делу, говори се о течностима за консервисање, о стаклима за препарате, како се она затварају, и како се у њима утврђују природни препарати; о препаровању костију и састављању скелета; о постољима и етикетама, и најпосле о штеточинама у збиркама. — У специјалном делу говори се о препаровању сисара, птица, гмизаваца, водоземаца, риба, мекушаца, инсеката и нижих животиња.

Држање живих животиња. Пуњени примерци и шпиритусни препарати као и зидне слике још увек играју прву улогу у зоолошкој настави. Међутим живи објекти треба да дођу на прво место, и многе животиње могу се донети при настави и употребити. Оне се држе у вивариумима и у кавезима. Говори се најпре о вивариумима (аквариуми и терариуми), о животињама које се у њима могу држати, као и начину како се хране; затим о кавезима за сисаре, птице, зглавкаре, и о неговању животиња у њима.

Школске баште. Најпре се говори о заснивању и уређењу школских башта у опште; затим о централним баштама за гајење у којима се у већој количини гаје и биљке погодне за наставу и шаљу школама; о централним школским баштама које служе за наставу у самој башти и то за све ученике дотичнога града, и најпосле о засебним школским баштама које се налазе у непосредној околини школе и дају материјал потребан за наставу, и у којима се посматрају биљке. Ове последње баште су неопходно потребне, нарочито у великим градовима. У овим баштама гаји се изванредно број важних и карактеристичних представника појединих биљних породица; даље, биљке погодне за биолошке и физиолошке огледе и посматрања, и биљке корисне, лековите и отровне.

Оптички инструменти биолошке технике. Опширно се говори о оптици микроскопа, затим о свима деловима микроскопа и његовим споредним апаратима, па о избору микроскопа, о руковању микроскопом, и најпосле како га треба чувати.

Фоотографија: говори се о фотографским апаратима, и описује рад при разним врстама фотографисања, завршујући са микрофотографијом.

www.unn.rs
УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

Екскурсије: 1) Васпитна вредност наставе у природи. — 2) Опште напомене при извођењу јестаственичких екскурсија. — 3) Настава јестаственице у природи (значај екскурсија за наставу ботанике, зоологије и геологије; циљ ових екскурсија).

Савремене установе за јестаственичку наставу: 1) Специјална учионица за биологију; — 2) Аквариуми и терариуми; — 3) Вежбаоница у којој ученици врше поједине огледе; — 4) Школска збирка, која мора имати објекте употребљиве за наставу према модерним захтевима, и на чијем увећању раде и наставници и ученици. За увећавање збирке мора бити на расположењу извесна буџетска сума. Рад наставника који рукује школском збирком треба накнадити или у новцу или смањивањем часова.

Геолошке, палеонтолошке и минералолошке збирке. Говори се: 1) О целокупном прибору потребном за екскурсије, и дају се упутства за извођење екскурсија. — 2) О геолошкој радионици, о минералолошким и петрографским испитивањима и о геолошким огледима. — 3) О уређењу минералолошке, петрографске, геолошке и палеонтолошке збирке. — 4) О училима за геологију, палеонтологију и минералологију. — 5) О камењарима у школском дворишту или у школској башти; о геолошким профилима и геолошким пирамидама од природног камења.

Последњи је одељак: *Чување природних споменика.* Најпре се говори о томе: шта се разуме под именом „природни споменик“, затим о организацији рада на чувању природних споменика у Немачкој, и најпосле о природним споменицима у настави.

Ова корисна књига треба да се налази у свакој средњошколској књијници и стоји на расположењу наставнику јестаственице.

М. С.

Prof. D-r Jos. Pata, *Školstvi a osveta v Jugoslavii.* (Праг, 1921. Издање Чехословачко-југословенске Лиге. Стр. 58).

Писац ове књиге, Д-р Јосеф Пата, професор славистике у Прагу, је познати одушевљени радник на пољу словенске узајамности, и један од најагилнијих чланова Чехословачко-југословенске Лиге у Прагу, који је издао већ неколико ваљаних књига у циљу пропагирања идеје о југословенској узајамности.

У овој књизи под горњим насловом изложене су школске, и просветне прилике у опште, код Срба, Хрвата и Словенаца, у јасноме прегледу, у коме су приказане све врсте школа по покрајинама са статистичким подацима, као и све остале наше просветне установе, државне и приватне, које служе за народно просвећивање мимо школе.

Други део књиге садржи излагање радње Чехословачко-југословенске Лиге у Прагу на међусобном упознавању између Чехословака и Југословена и на њиховоме зближењу.

На крају књиге писац, Г. Д-р Пата, пропагира идеју о оснивању једне просветне конвенције између централних просветних управа у Чехословачкој и нашој Краљевини.

Књига је намењена чехословачким просветним радницима ради њиховога упознавања са просветним приликама код Јужних Словена.

Значајно је да наша северна словенска браћа, Чеси, и ако су у сваком погледу напреднији од нас, показују веће старање за проучавање наших националних прилика, но што се у нас опажа старање за проучавање прилика код Чехословака. Јер, док се у Чешкој и у народним, и у средњим, па и у високим школама, предаје српско-хрватски језик, дотле се у нас за изучавање чешкога језика не показује довољно воље, и, док је иницијативом наше браће Чеха основана у Прагу Чехословачко-југословенска Лига, дотле се код нас у Београду још и не помишља на оснивање таквих институција.

Желети је да бар у будуће пође у нас на боље у томе погледу.

Ј. П. Ј.

Учебникъ Всеобщей Историі. Саставилъ П. Виноградовъ, профессоръ Московскаго Университета. (I део: Стари Свет, стр. 231. II део: Средњи Век, стр. 247. III део: Ново Доба, стр. 303. Издање издавачке књижаре Ј. Оренштајна. Штампано у Лајпцигу. Година штампања и цена нису означене).

У вези са грађанским ратом у Русији, избегли су одатле не само људи, него и књиге. И аутор горе поменутих књига, чувени историчар и педагог Г. Д-р Павле Виноградов, налази се у изгнанству и заузима положај универзитетског професора за средњевековну историју у Оксфорду; његове књиге за средњу школу прештампане су ван Русије и могу се наћи и код нас, у београдским књижарама.

По моме мишљењу *Уџбеник* Г. Д-р Виноградова може се корисно употребити не само у многобројним средњим школама за руску децу у изгнанству, каква је на пример државна Руско-Српска Гимназија у Београду, но и за наше средње школе, и то као помоћно средство наставницима за спремање њихових предавања, а такође као уџбеник за школску употребу, разуме се у добром преводу и са изменама које одговарају нашим приликама и захтевима нашег гимназијског програма историјске наставе.

Дубока научност излагања, која ипак не смета лакоћи разумевања текста ђацима, убедљивост и очигледност причања, потпуна сразмерност у подели градива и извођењу педагошког плана, по коме свака земља, сваки народ, свако доба, сваки догађај, културни факат или културна струја добивају место одређено према њиховом значају и вредности, најзад књижевна вредност целог рада и његова занимљивост — то су

велике врлине овог уџбеника, које су му обезбедиле у Русији трајан и значајан успех.

Аутор не припада оној школи која сматра да је у историјској настави главна ствар суво излагање голих факата политичке историје. У исто време он неће да се бави искључиво фактима историје тако зв. „просвећености“, и „догађај“ заузима код њега прилично место. Његов лични научни интерес је упућен у правцу питања правне историје (у проучавању ових питања он је један од највећих модерних историчара), али он ипак не пушта из вида да сувише велике подробности из ове историјске гране неће бити од користи за ђаке, те због тога он даје прилично доста факата из историје привредне, верске, књижевне, уметничке.

Уџбеник Г. Д-р Виноградова има, разуме се, понеке мане и, како смо већ казали, може се употребити код нас само са извесним изменама. Означимо неке од ових измена, које нам падају у очи.

Први одељак, „Увод“ (I део, стр. 4—6), требало би заменити опширнијим излагањем, у које би ушли подаци о преисторијском добу и његовој култури, и о историјским изворима и подели историје. Историја народа Старог Истока приказана је код Г. Д-р Виноградова и сувише кратко и мало сувопарно, у многоме је ово излагање застарело (да наведемо само један пример: чувени законик цара Хамураба, историјски споменик првог реда, није ни споменут). Осим тога наш програм тражи још и историју Јевреја и Инда, које нема у овом уџбенику. У излагању римске историје, а нарочито римске просвећености, желети је да се према нашем програму обраћа већа пажња приликама на Балкану, а у историји Грчке у излагању најстаријег доба (I део, стр. 30—40) неопходно је искористити најновија открића факата критско-микенске културе, проучавање и археолошко истраживање које је тако брзо напредовало последњих година, нарочито пре рата.

У историји Средњег Века и Новог Доба, према нашим приликама и нашем програму потребно је заменити другим и много подробнијим излагањем све одељке који говоре о балканским народима, изузев Византију (II део, стр. 72—75, 207—215; III део, стр. 238—244, 293—298). Даље, у III делу нема готово ништа о Источном Питању и борби са Турцима у XVI—XVIII веку, а такође ни о животу и положају хришћанских народа под Турцима у исто доба. Исто тако не могу задовољити потребе наше школе странице посвећене историји земаља аустро-угарске круне у ново доба, због великог њеног значаја за наш народ, као ни излагање Наполеоновог доба, у којем апсолутно није узета у обзир балканска политика великог освајача.

Најзад, потребно је према нашем програму обратити пажњу историји руског народа и руске царевине, која, наравно, није ушла у уџбеник Опште Историје намењене за руске школе. У овом одељку добро би

www било дати кратак преглед руске културе, нарочито лепе књижевности, која, и поред свога великог значаја, остаје у својим главним цртама непозната за наше ђаке (не рачунајући њихово доста случајно читање појединих њених дела).

Излагање Г. Д-р Виноградова завршава се општим прегледом стања главних европских држава (осим Русије) и Северо-Америчке Уније крајем XIX века. Не би било без користи дати такође преглед њихова стања почетком XX века, њихове културе и политичког живота, главних питања политике унутрашње (уставно, народних мањина, аграрно, радничко) и спољашње (народности и државе, империализам, милитаризам, колоније и борба за светску пијацу), велике кризе и светског рата.

Наш програм оставља на страни готово све ван-европске земље (изузетак: главни народи Старог Истока и, у ново доба, Северо-Америчка Унија). Зар не би било потребно дати ђацима бар сумаран појам о историји ових земаља, које су иначе њима познате из земљописних предавања, а сада играју велику и све већу улогу у светским догађајима?

Завршавајући наш кратак и скроман приказ најбољег руског уџбеника опште историје, понављамо жељу да се што пре појави превод ове књиге на српски језик.

АЛЕКСИЈЕ ЈЕЛАЧИЋ

БЕЛЕШКЕ

Школа за кинематографску глуму у Загребу. — Фабрика филмова „Југославија“ у Загребу отвориће ускоро, по одобрењу Повереништва за просвету, школу за кинематографску глуму. У тој школи ће се „стручно и практично изобразити један повећи број филмских глумаца и глумица, нарочито оних за мање, споредније и прочелне улоге код великих сценских гомила“. Наставни предмети су: глума, маскирање, филмска техника, стил и естетика, специални плесови и гимнастика, и разни курсеви из спорта (мачевање, јахање, тенис, фудбал, пливање, шоферство, итд.). Наставници школе су: Д-р Аманд Громан, немачки филмски режисер, негдашњи Рајнхардов ђак, Анатолиј Базаров, руски филмски глумац и бивши наставник филмске школе у Москви, Д-р Јерко Божић, књижевник и лекар, Ј. Кљаковић, професор сликарске академије, и други. Упис у школу почиње 1 марта. Фабрика филмова „Југославија“ има намеру да са свршеним ученицима ове школе сними за платно, поред других ствари, наше најбоље домаће позоришне комаде: Војновићевог „Еквиноција“, Станковићеву „Коштану“, Огризовићеву „Хасанагиницу“, итд.

Обавезно физичко васпитање у Немачкој. — Виши савет за физичко васпитање (Reichsausschuss für Leibesübungen) израдио је један законски пројекат по коме ће телесна вежбања бити у будуће обавезна за сваког поданика Reich-a, од времена кад изађе из школе до доба кад се формација и развиће тела могу сматрати као завршени. Та нова обавеза

моћи ће се испуњавати било у јавним наставним заводима, било у гимнастичким и спортским друштвима, било учествовањем у редовним вежбањима или утакмицама које ће организовати немачка држава, појединачне владе, и општинске власти. Доба одређено за добијање сведочанства о физичкој култури утврђено је на двадесет пет година. Држава, општине и јавни заводи не могу допустити вршење никаквога занимања док се не покаже једна од тих диплома телеснога васпитања.

Школско осигурање прошиву болести у Швајцарској. — Женевски кантон обнародовао је прошле године закон према коме ће школско осигурање противу болести постати обавезно. Кантон је створио у том циљу „Кантонални женевски завод за дечје осигурање у случају болести“ који осигурава својим члановима лекарску негу и лекове и, евентуално, борављење на планини или на селу. Морају бити чланови те установе деца швајцарске или стране народности која походе јавне или приватне кантонске школе, забавишта, основне и средње школе, сем ако већ не припадају коме друштву за узајамну помоћ с истим циљем. Суму коју треба уплатити утврђује сваке године Велико Веће. За прву годину, она је утврђена на 15 сантима недељно.

Заводом управља једна комисија од 15 чланова, швајцарске народности, у којој су заступљени Државни Савет, Велико Веће, наставно тело, удружење друштава за узајамну помоћ, лекарско удружење. Главни школски лекар је по дужности члан комисије. Служба је бесплатна. Комисија подноси сваке године административни и финансијски рапорт.

Општине у којима ученици станују дужне су да уплате заводу за осигурање суму неуплаћених улога. Административна комисија може предузети мере које нађе за сходне противу лица која, из зле воље, не би хтела да плате своје улоге.

Новчана средства завода су: улози осигураних, федерална субвенција, кантонална субвенција, дарови и легати.

Статути, израђени од административне комисије, треба да буду одобрени од федералних и кантоналних власти.

Завод функционише под контролом Државног Савета; његова имаовина је независна од државе.

Сексуално васпитање. — У Француској ће се ускоро одржати конгрес Пропаганде за социалну хигиену. Тим поводом, француски Министар Просвете упутио је следећа питања о сексуалном васпитању наставницима, родитељима и некадањим ученицима:

1. Држите ли ви да школа треба да упозна омладину са сексуалним питањима (појаве оплођавања, венеричне болести)?

2. Ако мислите да треба, кад држите да то упознавање треба да буде?

3. У ком облику треба оно да буде (конференције са светлим пројекцијама, показивање слика, посећивање музеја ad hoc, читање књига итд.)?

4. Да ли та настава треба да се даје само младићима или и девојкама?

5. Да ли би је требало поверити наставницима или лекару (евентуално женском лекару за девојке)?

6. Да ли сексуално васпитање не треба да уђе у програм нормалне наставе природних наука (основна и средња настава)?

Да ли књиге којима се служе ученици не треба да буду допуњене у том смислу?

Француске студенскиње. — Према једној скорошњој статистици, на Факултету Књижевности у Паризу има 1277 студенткиња, од којих су 902 Францускиње. На првој партији бакалореата (бакалореат се полаже у два дела), било је 1281 кандидаткиња; од њих је мало више од половине (тачно 669) положило испит. Процент је без мало исти као и за младиће.

Међутим, 1914 било је на париском Факултету Књижевности свега 509 студенткиња. На осталим факултетима може се констатовати слично увећање: за науке, број студенткиња је порастао од 260 на 552; за медицину, од 213 на 682; за фармацију, од 69 на 171; за права, од 58 на 510. Укупно, данас има на Университету у Паризу 3192 студенткиње, док их је пре шест година било 1209.

Тим поводом, лист *Excelsior* интервјуисао је прошлог месеца Г. Апела, ректора париске Академије, о вредности студенткиња на његовом Университету. Г. Апел је рекао између осталог: „Ове девојке, по мишљењу свију њихових професора, толико су исто бриљантне, издржљиве и трудољубиве колико и најозбиљнији ученици. Можда се код њих опажа мање имагинације и персоналности но код студената. Послушније, дисциплинованије, оне имају мању оригиналност... Ја налазим да се треба радовати што се увећава број интелектуалки: резултат тога може бити само изврстан за француско друштво“.

Анормална деца. — Поводом анормалне деце, један дански педагошки лист истиче потребу да се она познаду још при њихову ступању у школу и одвоје засебно, једно да би се редовни разреди ослободили овога баласта, и друго, да би се од ове деце извукло све што она могу дати. За то су потребни нарочити услови. Најпре, да школа која прима ову децу не носи име које ће бити страшило за родитеље и које ће самој деци означавати њихову недовољну развијеност. Тој школи се, очигледно, намећу нарочити методи. Што се тиче интелектуалног развоја, ништа га тако не помаже као ручни рад, методично предаван. Цртање је тако исто од велике помоћи. Настава треба да буде нарочито усмена; и то је природно, пошто је треба прилагодити посебној природи сваког детета појединце, његовим укусима и његовим способностима. Разуме се само по себи да пажња наставникова треба да буде нарочито управљена на морално васпитање; да, ако се нађе деце која су сасвим непокорна, не треба се устезати да се она издвоје, као што се издвајају заразне особе.

Мешовите школе. — У првој половини средњег века није било ретко — пише један скандинавски лист — да су дечаки и девојчице учили заједно у манастирским школама. Али, како су црквене власти биле томе из принципа противне, тај обичај се мало по мало изгубио. Латинске школе и университети били су отворени само за мушкарце. Тек у основним школама после Реформације налазимо помешану децу оба пола, и то из разлога чисто економских. На крају прошлог века, опет се стало претресати питање о мешовитој настави, али сада с педагошког гледишта. Његове присталице истичу да није природно васпитавати одвојене једне од других дечаке и девојчице. Јесу ли они одвојени у кући? Далеко од тога да буде штетно. Заједничко васпитање пружа ту корист, с васпитног гледишта, што ту сваки пол врши на други пол утицај својих властитих особина. Дечаки, на пример, постају тако мање груби, а девојчице добијају при том несумњиво што постају мање девој-

чице. Али да ли је то за ове тако важан добитак? питају противници. Може ли се школа поредити с породицом? У породици је број деце која живе заједно ограничен; с друге стране, она су ту под сталним надзором родитеља, њихов рад је, у опште узев, различит, а исто тако и њихове игре. А затим, девојчице се не васпитавају на исти начин као дечади. С овима треба строже поступати. А мисли ли се да је другарство између великих дечака и великих девојчица без опасности? Искуство би пре ишло за тим да демантује тај оптимизам. У колико деца више одмичу у године и у колико разлика између полова бива већа, све је од веће важности водити рачуна о физиолошким разликама. Најзад, има и питање наставника, које, тако исто, није без важности. Ретке су учитељице које су доиста способне да руководе како треба васпитањем једног великог дечка; а зар се може мислити да су људи доиста способни да разумеју женску природу при буђењу њених дубоких инстинката?

Који предмет ученици највише воле? — Један немачки директор гимназије, Валсман, објавио је у „Немачкој Школи“ (Die deutsche Schule) резултате своје анкете о вољеним или мрским предметима у мушким и женским гимназијама у Шлезвигу.

У средњим разредима, највише се воли гимнастика, али тај занос се умеравало мало по мало и постаје апсолутном равнодушношћу код великих. На против, историја се воли у свима разредима: она је најдражи предмет трима четвртинама деце. Настава немачког језика далеко заостаје иза наставе историје, и само два највиша разреда уживају у њој. Латински језик има доста велику већину оних који га воле у средњим разредима, али су му ђаци из највиших разреда отворено противни. Грчки, који се учи у два последња разреда, у истој је немилости као и латински. Ако математика има код дечака убеђених присталица, она има тако исто још већи број противника. Настава француског наилази такође на јаку опозицију, док цртање, географија, и, што је значајно, веронаука, не изгледа да имају ни љубитеља ни нападача.

Код девојака, најомиљенија је гимнастика, и та настава ужива првенство и у најстаријим разредима. Затим долазе француски и математика. Историју не воле много ни средњи ни виши разреди. Немачки пролази боље нарочито код старијих ученица. Најзанемаренији су предмети цртање и гимнастика. Ни веронаука не изазива велики интерес.

Шта бих највише волела бити? — Један енглески лист, „Шкотски васпитни Журнал“ (Scottish Educational Journal), публикује чланак једне учитељице која је својим ученицама, девојчицама од 12 до 14 година, предложила као тему за писмени састав: „Која личност бих желела да будем“, давши им право да бирају међу мушким јунацима као и међу женским, међу историјским као и међу измишљеним. Била им је дата једна ноћ на размишљање, пошто је задатак имао да се ради ујутру у школи.

Ево резултата ове мале анкете:

Глумица (у опште), 3; Шарли Шаплен, 3; Мари Пикфорд, Марија Осборн и Рут Роланд, првакиње кинематографа, 2, 1 и 1; Демпсеј, 1; Ковбој, 1. Укупно узев, 13 девојчица које позориште, кинематограф или ринг нарочито привлаче.

Једна једина хтела би да буде енглеска краљица, а три би желеле да су кнегињице.

Три девојчице волеле би да су мисионарке или предикаторке; једна завиди судбини пророка Елизеја, једна друга генералу Боту (старешини Војске Спасења).

Мис Едита Кавел и Јованка од Арка имају такође своје обожаваатељке.

Али има и скромнијих ученица, за које изгледају идеална занимања бити болничарка, дактилографкиња, механичар, морнар, путник истраживалац, професор кувања и музике, учитељица.

Ако би једна од ових малих Шкоткиња желела да је богата девојчица, једна њена другарица, скромнијих прохтева, задовољила би се да буде сељанка; једна друга, још скромнија, хтела би да буде служавка, под условом да има посла с добром, лепо васпитаном газдарицом и с децом која би имала обзира спрам ње.

Од 41 девојчице, 13 жале што нису мушкарци. У једном мушком разреду тешко да би се нашло исто жаљење.

БИБЛИОГРАФИЈА

Вилхелм Вунт, *Предшава, чуство, воља*. Превео Милан Шевић. (Педагогијска књижница, уређује Милан Шевић. Свеска XIII и XIV). — Београд, издање књижарнице Рајковића и Ђуковића, 1922. С. 48, цена 3 д.

Милан Шевић, *Читанка за први разред средњих школа у Босни и Херцеговини*. Приредио Милан Ђуковић. — Сарајево, издање Земаљске Владе за Босну и Херцеговину, 1921. С. 148, цена 5 д.

Milan Šević, *Čitanka za drugi razred srednjih škola u Bosni i Hercegovini*. Priredio Milan Ćuković. — Sarajevo, izdanje Pokrajinske Uprave za Bosnu i Hercegovinu, 1921. С. 135I + III, цена 5 д.

Милан Шевић, *Читанка за трећи разред средњих школа у Босни и Херцеговини*. Приредио Милан Ђуковић. — Сарајево, издање Покрајинске Управе за Босну и Херцеговину, 1921. С. 167 + IV, цена 6 д.

Milan Šević, *Čitanka za četvrti razred sretnjih škola u Bosni i Hercegovini*. Priredio Milan Ćuković. — Sarajevo, izdanje Pokrajinske Uprave za Bosnu i Hercegovinu, 1921. С. 147 + IV, цена 6 д.

Хемија за средње школе са хемиском читанком, написао проф. С. М. Лозанић. Пето, поправљено издање. Беч, 1921. С. 218, цена 20 д.

Prof. Dr. Jos. Páta, *Školství a osvěta v Jugoslavii*. — V Praze, nákladem Československo-jihoslovanské ligu, 1921. С. 58, цена ?

Гласник Географског Друштва, Bulletin de la Société de géographie de Belgrade. Свеска 6. Садржај: Ј. Цвијић: Абразионе и флувијалне површи. — Н. Кошанин: Биљни покривач планина западне и јужне Македоније. — Т. Р. Ђорђевић: Вароши у Србији за време прве владе кнеза Милоша Обреновића. — Yves Chataigneau: La région karstique de la Romanija. — Friedrich Katzer: Hydrographie des Lušci-Polje in West-bosnien. — Антропогеографија и Етнологија: Ј. Ердељановић: Етнолошка расматрања поводом Хаберландових испитивања. — Р. Уско-

ковић: Ивањица. — Б. Дробњаковић: Варошице у Јасеници. — Љ. Павловић: Једна етичка веза Бокеља и Ваљеваца. Геоморфологија: V. Laskarev: Sur la découverte de la faune de Pikermi près de Velcs. — П. Јовановић: Точила на Ластри. Статистика. — Преглед географске литературе (13 реферата). Белешке. — Београд, 1921. С. 192 велике осмине, с 11 фотографија ван текста и 77 скица у тексту, цена 30 д. [Чланови „Географског Друштва“ (годишњи улог 30 динара) добијају свеску бесплатно].

Географско Друштво у Београду. — Београд, 1922. С. 22.

Дечје писање. — Издаје и уређује Милош Б. Јанковић, учитељ. (Библиотека „Будућност“, св. 16.). — В. Градиште, 1921. С. 32, цена 2 д.

Француско штиво (Textes français), саставио Љубомир Петровић. — Смедерево, 1921. С. 19, цена ?

Љубомир Петровић, *Из француске синтаксе* (Индикатив. — Коњуктив. — Инфинитив. — Употреба и слагање времена. — Помоћни глаголи). — Смедерево, 1921. С. 19, цена ?

Просветни Радник, орган учитељског акционарског друштва „Завичај“. Уредник Сава В. Милосављевић. Излази у Скопљу, двапут месечно. Месечна претплата 2 д., поједини бројеви 1 д.

Гласник Савеза Трезвене Младежи. Излази месечно, у Београду. (Зелени Венац, 8). Уредник Панта Аранђеловић. Годишња претплата 5 д., на број 0.50 д.

Глума, месечни часопис Удружења Глумаца С. Х. С. Уређује Редакциони Одбор. Излази месечно, у Београду (Уредништво: зграда Народног Позоришта). Цена на број 5 д.

Педагошка писања, књига друга. Изложио Љуб. М. Протић. — Београд, издање издавачке књижаре Геце Кона, 1922. С. 160, цена ?

ЈАВНА ЗАХВАЛНОСТ

Г-ђа Камбел, председница Американске Мисије, поклонила је 30.000 д. за подизање нове школске зграде у селу Буковцу (срез колубарски, округ ваљевски).

Министарство Просвете изјављује најтоплију захвалност племенитој Г-ђи Камбел на њеном великом дару.

Уредник,
СВETИСЛАВ ПЕТРОВИЋ
Душанова улица бр. 5, Београд.

Државна Штампарија
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.
Београд.